

Pere J. Carrió Villalonga
Manel V. Domènech Bestard
Antoni Ramis Caldentey

Les escoles de les Illes Balears en temps de la II República

Les escoles de les Illes Balears en temps de la II República

Pere J. Carrió Villalonga
Manel V. Domènech Bestard
Antoni Ramis Caldentey

Autors del treball

Pere J. Carrió Villalonga

Llicenciat en Ciències de l'Educació. Ha estat professor, director i inspector d'educació.

Manel V. Domènech Bestard

Professor de Ciències Socials. Ha estat director del CEPA Son Canals.

Antoni Ramis Caldentey

Psicòleg social i educatiu. Ha estat professor, orientador i director a diversos centres de Mallorca.

Les Escoles de les Illes Balears en temps de la II República

© *Llibre*: Els autors: Pere J. Carrió Villalonga, Manel V. Domènech Bestard i Antoni Ramis Caldentey.

© *Disseny de la portada i mapes zones*: Antoni Ramis Laloux

Correctora lingüística: Àngels Estévez

ISBN: 978-84-15672-25-8

Dipòsit Legal: DL-PM-15-2015

1ª Edició digital: Gener de 2015

Aquest treball, en les seves fases de planificació, investigació i documentació, i redacció es va realitzar entre el mes de setembre de 2008 i desembre de 2014.

Per a investigació, treballs escolars i educatius es permet la reproducció parcial sempre que s'indiqui la procedència.

Als docents de les Illes que, com aquells, també sofreixen incomprensió i persecució
I a tots els integrants de la comunitat educativa, per la seva tasca a favor de l'escola

Com va sorgir la idea?

Tot és culpa d'una paella. A la sobretaula, al port de Felanitx, d'un dia lluminós d'estiu, va sorgir dins la conversa el tema de les escoles antigues: Sa Graduada i Son Serra a Ciutat, Felanitx... i tantes altres que foren modèliques en el seu temps, i que han anat caient víctimes d'una malentesa modernitat. Què hi podíem fer per salvar-ne, almanco, la memòria?

La tasca era engrescadora, però calia fitar-la. I ens decidírem per estudiar les escoles en temps de la II República.

Com ho hem fet?

Una vegada decidits l'objectiu i l'activitat per aconseguir-ho, fotografiar els edificis que queden de les escoles, que ho eren en temps de la II República, abans de que fossin enderrocats, preparàrem l'instrument fonamental, la càmera de fotos, i ens posàrem a la feina. Començàrem el setembre de 2008 amb la planificació de la feina.

Començàrem per Palma. El primer itinerari, ses Finestres Verdes, La Soledat i Jaume I, el férem el dia 20 d'octubre. A les tres escoles ens va atendre la direcció del centre, juntament amb alguns professors i professores, que ens varen proporcionar informació verbal i algunes fotografies antigues. Igualment vàrem fer moltes fotografies interiors i exteriors de cada escola visitada.

Una vegada fetes les visites i fotografies corresponents fèiem sessions d'anàlisi de la informació recollida. Prest vàrem ampliar-ne l'objectiu: procurar la informació possible referent a inauguració, arquitecte, característiques, fotos antigues... sobre les escoles visitades, cercant-la a les fonts corresponents. S'ha de dir que no en tots els casos s'ha aconseguit tota la informació desitjable.

En aquest sentit, molt valuosa va ser l'aportació de Joan Vanrell, arquitecte de l'IBISEC, que ens va proporcionar una base de dades de moltes escoles, així com un arxiu de fotografies antigues. Igualment, pel que fa a les de Palma, ens vàrem basar molt en la publicació de l'Ajuntament de Palma de 9 de setembre de 1931: "Proyecto General de Construcciones Escolares"; pel que fa a la resta de Mallorca, en la Gran Enciclopèdia de Mallorca; pel que fa a les Pitiüses en l'Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, així com en la col·laboració de Felip Cirer; pel que fa a Menorca en diverses col·laboracions molt valuoses de Pere Alzina. Tornant a Palma i a Mallorca, vàrem fer moltes sessions de recerca d'informació a l'Arxiu Municipal de Palma (expedients de construcció d'escoles) i a les biblioteques de Can Sales i March (publicacions i diaris de l'època: bàsicament La Almudaina i Última Hora).

Una vegada que l'arquitecte Jaume Mayol va publicar la seva tesi doctoral: *L'Arquitectura Escolar de Guillem Forteza Pinya*, es va convertir en referent molt important de la nostra recollida d'informació, atès que moltes de les escoles del nostre treball eren escoles construïdes (o projectades) per Guillem Forteza i totes estaven reflectides en el llibre de Jaume Mayol. Ell, igualment, abans de l'esmentada publicació, ja ens havia proporcionat informació i fotografies antigues de totes les escoles de Felanitx.

En casos de municipis o escoles particulars, hem utilitzat llibres, revistes i altres referents que estan indicats a la bibliografia.

Els dos primers cursos, 2008-09 i 2009-10, vàrem treballar les escoles de Palma; el tercer i quart, 2010-11 i 2011-12, les de Mallorca; el cinquè, 2012-13, vàrem fer l'edició i publicació del llibre "Les Escoles de Palma en temps de la II República" a través de Verkami; el curs 2013-14, vàrem acabar les escoles de Mallorca, part forana, i férem les de Menorca i Pitiüses. El curs 2014-15 hem realitzat l'edició, publicació i presentació del llibre.

Què ens aporta?

Algú es pot demanar per a què serveix aquesta feina; què ens aporta aquest treball? Per a nosaltres, els autors, la resposta és senzilla: hem conegut una part de la nostra història que desconeixíem, hem conegut persones interessades pel tema, hem recorregut tots els pobles i llogarets de les nostres illes, gaudint d'un entorn incomparable. Al lector amic, li posam tot això a l'abast del seu coneixement de manera que quedi interessat pel tema i li vénguin ganes de visitar algunes de les escoles que presentam. Les escoles antigues són un patrimoni que produeix un sentiment de pertinença als antics alumnes i a les seves famílies. També als docents que hi han treballat. Volem que la nostra obra aportí tot això i més: el reconeixement a uns pobles que estimaren l'educació i la cultura i que, per això, feren escoles.

Els autors

Índex general:

- Pròleg: Les fotografies escolars : Pàg. 17
1 Contextualització històrica: Pàg. 19
2 Contextualització educativa: Pàg. 27
3 Escoles: Zones, municipis i escoles: Pàg. 55

Zona 01: Palma: Pàg. 59

Municipi 0101 Palma: Pàg. 60

- Escola Graduada: Pàg. 60
Escola Cecili Metel Pàg. 61
Escola Casa de la Criança Pàg. 62
Escola de Pràctiques. Pàg. 63
Institut Balear. Pàg. 64
Escola Jaume I. Pàg. 65
Escola Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló). Pàg. 66
Escola de Treball. Pàg. 66
Escola de Pere Garau. Pàg. 67
Escola de La Soledat. Pàg. 68
Escola des Viver. Pàg. 69
Escola de Son Ferriol. Pàg. 71
Escola de nins de sa Casa Blanca. Pàg. 71
Escola de nines de sa Casa Blanca. Pàg. 71
Escola de Sant Jordi. Pàg. 71
Escola des Coll d'en Rabassa. Pàg. 73
Escola de s'Arenal. Pàg. 75
Escola de Son Espanyolet. Pàg. 76
Escola de Santa Catalina. Pàg. 77
Escola de Son Serra. Pàg. 78
Escola des Secar de la Real. Pàg. 78

Zona 02: Tramuntana Pàg. 81

Municipi 0201 Andratx Pàg. 82

- Escola d'Andratx. Pàg. 82
Escola des Port d'Andratx. Pàg. 82
Escola de s'Arracó. Pàg. 83

Municipi 0202 Banyalbufar (no hi localitzam escoles)

Municipi 0203 Bunyola Pàg. 84

- Escola de Bunyola. Pàg. 84
Escola de nins d'Orient. Pàg. 85
Escola de nines d'Orient. Pàg. 85
Escola de Baix des Puig. Pàg. 85

Municipi 0204 Calvià Pàg. 86

- Escola de Ca Madó Maria. Pàg. 86
Municipi 0205 Deià (no hi localitzam escoles)
Municipi 0206 Escorca (no hi localitzam escoles)

Municipi 0207 Esporles Pàg. 86

Escola d'Esporles. Pàg. 86

Municipi 0208 Estellencs (no hi localitzam escoles)

Municipi 0209 Fornalutx (no hi localitzam escoles)

Municipi 0210 Pollença Pàg. 87

Escola de Pollença. Pàg. 86

Escola des Port de Pollença. Pàg. 87

Municipi 0211 Puigpunyent. Pàg. 88

Escola de Puigpunyent. Pàg. 88

Municipi 0212 Sóller. Pàg. 89

Escola de Santa Teresa. Pàg. 90

Escola des Fossaret. Pàg. 90

Escola Pública des Convent. Pàg. 90

Col·legi Municipal. Pàg. 91

Escola de s'Alqueria des Comte. Pàg. 91

Escola de ses Marjades. Pàg. 92

Escola de s'Horta. Pàg. 93

Escola de Santa Caterina (es Port) . Pàg. 93

Escola de Biniaraix. Pàg. 93

Municipi 0213 Valldemossa. Pàg. 94

Escola de Valldemossa. Pàg. 94

Zona 03: Es Raiguer. Pàg. 97

Municipi 0301 Alaró. Pàg. 97

Escola d'Alaró. Pàg. 97

Municipi 0302 Alcúdia (no hi localitzam escoles)

Municipi 0303 Binissalem. Pàg. 98

Escola de nins de Binissalem. Pàg. 98

Escola de nines de Binissalem. Pàg. 98

Municipi 0304 Búger (no hi localitzam escoles)

Municipi 0305 Campanet (no hi localitzam escoles)

Municipi 0306 Consell. Pàg. 99

Escola de Consell. Pàg. 99

Municipi 0307 Inca. Pàg. 100

Escola Graduada. Pàg. 100

Institut Elemental. Pàg. 100

Escola de Ca'n Boqueta. Pàg. 101

Escola de Tirasset. Pàg. 102

Municipi 0308 Sa Pobla. Pàg. 103

Escola Graduada. Pàg. 103

Municipi 0309 Lloseta (no hi localitzam escoles)

Municipi 0310 Mancor de la Vall (no hi localitzam escoles)

Municipi 0311 Marratxí. Pàg. 104

Escola des Pont d'Inca. Pàg. 105

Escola des Pla de na Tesa. Pàg. 105

Escola de sa Cabaneta. Pàg. 105

Escola de Pòrtol. Pàg. 106

Municipi 0312 Santa Maria del Camí. Pàg. 106

Escola de Santa Maria. Pàg. 106

Municipi 0313 Selva. Pàg. 107

Escola de Selva. Pàg. 107

Escola de Biniamar. Pàg. 108

Zona 04: Es Pla de Mallorca Pàg. 109

Municipi 0401 Algaida. Pàg. 110

Escola d'Algaida. Pàg. 110

Municipi 0402 Ariany (no hi localitzam escoles)

Municipi 0403 Costitx. Pàg. 111

Escola de Costitx. Pàg. 111

Municipi 0404 Lloret de Vistalegre (no hi localitzam escoles)

Municipi 0405 Llubí. Pàg. 111

Escola de sa Serra. Pàg. 111

Municipi 0406 Maria de la Salut. Pàg. 112

Escola de Baix (nines). Pàg. 112

Escola de Dalt (nins). Pàg. 112

Municipi 0407 Montuïri. Pàg. 113

Escola de Montuïri. Pàg. 114

Municipi 0408 Muro. Pàg. 115

Escola de Muro. Pàg. 115

Municipi 0409 Petra. Pàg. 115

Escola de Petra. Pàg. 115

Municipi 0410 Porreres. Pàg. 116

Escola de Porreres. Pàg. 116

Municipi 0411 Sant Joan. Pàg. 117

Escola de nins. Pàg. 117

Escola de nines. Pàg. 117

Municipi 0412 Santa Eugènia (no hi localitzam escoles)

Municipi 0413 Santa Margalida. Pàg. 118

Escola de Santa Margalida. Pàg. 118

Municipi 0414 Sencelles. Pàg. 118

Escola de Sencelles. Pàg. 118

Escola de Jornets. Pàg. 118

Municipi 0415 Sineu. Pàg. 119

Escola de Sineu. Pàg. 119

Municipi 0416 Vilafranca. Pàg. 121

Escola de Vilafranca. Pàg. 121

Zona 05: Llevant Pàg.123

Municipi 0501 Artà. Pàg. 123

Escola d'Artà. Pàg. 123

Municipi 0502 Capdepera (no hi localitzam escoles)

Municipi 0503 Manacor. Pàg. 124

Escola Graduada (Antoni Maura) . Pàg. 124

Escola Graduada de sa Torre. Pàg. 125

Escola de sa Murtera. Pàg. 126

Escola de Son Negre (de Manacor). Pàg. 126

Escola de s'Espinagar. Pàg. 127

Escola des Puig d'Alanar. Pàg. 127

Escola de Porto Cristo. Pàg. 127

Municipi 0504 Sant Llorenç. Pàg. 130

Escola Nova de Sant Llorenç. Pàg. 130

Escola de Son Carrió. Pàg. 131

Municipi 0505 Son Servera. Pàg. 131

Escola de Son Servera. Pàg. 131

Zona 06: Migjorn Pàg. 133

Municipi 0601 Campos. Pàg. 134

Escola de Campos. Pàg. 134

Escola des Palmer. Pàg. 134

Escola de Ca n'Estela (sa Ràpita). Pàg. 134

Municipi 0602 Felanitx. Pàg. 135

Escola Graduada. Pàg. 136

S'Institut. Pàg. 137

Escola de Son Negre (de Felanitx) . Pàg. 138

Escola de Cas Concos. Pàg. 138

Escola de Portocolom. Pàg. 139

Colònia escolar de Portocolom. Pàg. 139

Escola de Son Proenç. Pàg. 140

Escola des Carritxó. Pàg. 140

Escola de Son Calderó-Son Valls. Pàg. 140

Escola de Son Mesquida. Pàg. 141

Municipi 0603 Lluçmajor. Pàg. 141

Escola de Lluçmajor. Pàg. 141

Municipi 0604 Ses Salines. Pàg. 143

Escola de ses Salines. Pàg. 143

Municipi 0605 Santanyí. Pàg. 143

Escola de Santanyí. Pàg. 143

Escola des Llombards. Pàg. 144

Zona 07: Menorca Pàg. 145

Municipi 0701 Alaior. Pàg. 146

Escola Graduada. Pàg. 146

Municipi 0702 Ciutadella. Pàg. 148

Escola Graduada Joan Benejam. Pàg. 148

Escola Rural s'Almudaina. Pàg. 150

Municipi 0703 Es Castell. Pàg. 150

Escola de Trebalúger. Pàg. 150

Municipi 0704 Es Mercadal (no hi localitzam escoles)

Municipi 0705 Es Migjorn Gran (no hi localitzam escoles)

Municipi 0706 Ferreries. Pàg. 151

Escola Graduada. Pàg. 151

Municipi 0707 Maó. Pàg. 151

Escola Graduada. Pàg. 153

Escola Graduada 2. Pàg. 154

Institut (El Carme i Sant Francesc) . Pàg. 154

Escola de Llucmaçanes. Pàg. 155

Escola de Sant Climent. Pàg. 156

Escola de Binicalaf. Pàg. 157

Escola Tramuntana de Favàritx. Pàg. 157

Municipi 0708 Sant Lluís. Pàg. 158

Escola de Sant Lluís. Pàg. 158

Zona 08: Eivissa. Pàg. 161

Municipi 0801 Eivissa. Pàg. 162

Escola Graduada. Pàg. 162

Institut. Pàg. 163

Escola d'Arts i Oficis. Pàg. 164

Municipi 0802 Santa Eulària des Riu. Pàg. 164

Escola de Santa Gertrudis. Pàg. 164

Escola de Sant Carles. Pàg. 165

Municipi 0803 Sant Antoni (no hi localitzam escoles)

Municipi 0804 Sant Joan de Labritja. Pàg. 165

Escola de Sant Vicenç de sa Cala. Pàg. 165

Escola de Sant Miquel de Balansat. Pàg. 166

Escola de Sant Llorenç de Balàfia. Pàg. 166

Municipi 0805 Sant Josep de sa Talaia. Pàg. 167

Escola de Sant Josep. Pàg. 167

Escola de Sant Jordi. Pàg. 167

Escola de ses Salines. Pàg. 167

Zona 09: Formentera Pàg. 170

Municipi 0901 Sant Francesc Xavier. Pàg. 170

Escola de Sant Francesc Xavier. Pàg. 170

4 Procedència de les imatges. Pàg. 171

5 Bibliografia. Pàg. 175

6 Agraïments. Pàg. 185

7 Mecenes a través de Verkami. Pàg. 185

Pròleg

Les fotografies escolars.

Aquest és un llibre on la imatge i especialment la fotografia juguen una funció important. Per aquest motiu, és adient fer una reflexió sobre el paper que poden tenir les fotografies per fer història. Una ocasió per demanar-nos el valor que té la fotografia com a document històric. La fotografia és un retall d'una realitat, però molt poques vegades és un testimoni objectiu de la realitat. La fotografia, com els textos o qualsevol altra font històrica, són un producte cultural i, per tant, una manifestació d'una subjectivitat que vol descriure el que passa amb més o menys voluntat d'objectivitat. Vol dir això que les fotografies no serveixen als historiadors? Els serveixen com les altres fonts històriques aplicant-hi les tècniques i els recursos necessaris per fer una correcta lectura d'aquestes fonts.

En aquest llibre, les fotografies –antigues i modernes– es fan servir per fer història de les escoles, història de l'educació. La relació entre fotografia i escolarització és intensa. De fet el procés d'escolarització massiva que es produeix des de finals del segle XIX coincideix amb la divulgació de l'ús de les fotografies. La fotografia ajudarà a construir i divulgar imaginaris sobre el procés d'escolarització. Els documents fotogràfics, que progressivament s'aniran incorporant cada vegada més a revistes il·lustrades i llibres, seran un instrument al servei de la difusió de les noves idees educatives que s'aniran divulgant des de finals del XIX i que configuraran l'educació moderna. La fotografia de tema educatiu, com en molts d'altres temes, mostra més un discurs del que es considera important en cada moment que d'allò que era la realitat quotidiana de l'aula o de les activitats educatives. A la fotografia d'educació hi ha molta selecció dels temes i molt poca improvisació. Les fotografies educatives formen part de discursos iconogràfics al servei de la divulgació d'idees pedagògiques, de concepcions educatives o d'interessos socials, polítics o ideològics en relació al paper de l'educació.

Aquestes afirmacions sobre la relació entre realitat i fotografia no desqualifiquen les fonts fotogràfiques per fer història, ans al contrari, en reforcen el valor. La història actual mostra interès per les dimensions subjectives que expliquen els imaginaris que servien per interpretar la realitat, per conèixer les mentalitats de cada època, pels discursos en què es codifica en cada moment el que es considera ideal i important.

A les fotografies escolars poden llegir moltes coses. En primer lloc, hi podem detectar les presències i els silencis. Una obvietat, però, que no s'ha d'oblidar: la fotografia escolar mostra allò que es considera digne de mostrar, no allò que cal amagar o que no és vistós. Per tant, classes ordenades, actes festius, activitats rellevants, mostres de modernitat o de prestigi de l'escola. Vol dir això que les fotografies no mostren els vàters de les escoles? Sí que en mostren. Existeixen fotografies dels lavabos de les escoles en èpoques en què es volia posar de manifest la modernitat d'unes instal·lacions que complien amb les normes higièniques adequades. Però difícilment trobarem a les fotografies escolars nins castigats o mestres pegant. Sí que podem trobar molt a les fotografies escolars, els ideals pel que fa a la relació entre els mestres i els alumnes, o quin es considera que és el paper ideal del mestre, com es valora l'activitat autònoma dels alumnes; el model que es fa servir de distribució de l'espai; la relació de l'escola amb els elements culturals, polítics, socials o religiosos de l'entorn, etc.

En aquest llibre, la majoria de fotografies fan referència als edificis escolars i especialment als exteriors. Aquestes són un gènere especial de fotografies escolars

molt determinades per la funció que tenen de mostrar el model arquitectònic i les condicions físiques de l'escola. La majoria de les fotografies antigues que s'inclouen en aquest llibre formen part d'un discurs icònic, del qual són representació moltes altres fotografies escolars d'aquesta època. Un discurs que remarca la importància de la funció social de l'escola, el valor que té el fet de disposar d'edificis escolars dignes i adequats fent publicitat del compromís de les autoritats de corregir el greu dèficit escolar que pateix el país. La introducció de la graduació escolar i la construcció d'edificis específicament dedicats a escola, amb bones instal·lacions, condicions higièniques, ventilació i il·luminació adequades, patis i espais de joc i menjadors, era un dels objectius bàsics de la modernització educativa del país. Ja no es podia seguir fent escola a qualsevol habitatge. Els edificis escolars adquiriren identitat arquitectònica pròpia i es convertiren en la representació icònica de la valoració que l'escola havia de tenir. Una valoració que impulsaren a Espanya tots els corrents regeneracionistes des de finals del segle XIX i que arribarà al seu màxim grau durant la II República. Una de les intencions de fotografiar alguna cosa és la de lluir allò que es considera important, en aquest cas, en aquella època, els pobles volien lluir una escola nova, una escola digna.

Bernat Sureda Garcia
Catedràtic de la UIB

1 Contextualització històrica

1.1 Història

El començament del segle XX ve marcat per la continuació del règim polític de la Restauració, basat en el caciquisme, l'alternança al poder de conservadors i liberals i la crisi del 98, amb la pèrdua de les restes del que havia estat un enorme imperi ultramarí.

El caciquisme implica la corrupció del sistema polític que a les Balears funcionà de forma impecable. Els cacics es reclutaven entre els terratinents locals, ja que la classe dirigent de la Restauració tenia una base agrària i funcionava d'acord amb els dictats del centralisme i el sucursalisme polític: el cacic actuava a les comarques i els municipis, i el governador civil era l'enllaç amb el polític que residia a Madrid. La dependència dels jornalers agrícoles, petits arrendataris i mitgers respecte de les grans explotacions, així com les compres de vots en metàl·lic ("un duro y un puro") expliquen la força del caciquisme. El joc d'influències i favoritisme s'avenia perfectament a les classes dirigents de Balears (noblesa, burgesia benestant, propietaris rurals, amos de possessió...) que controlaven una població on l'analfabetisme i la incultura eren predominants.

Els primers anys del segle XX vénen marcats a Balears pel maurisme. Antoni Maura i Muntaner romp amb els liberals i lidera el partit conservador; és ministre de Governació, president del Consell de Ministres, càrrec que tornarà ocupar cinc vegades fins al 1922. El 1914 s'escindeix el partit conservador, que dóna lloc al partit maurista. El paper carismàtic de Maura a les Illes es demostra en el fet que conservà l'acta de Diputat a Corts des del 1881 fins al 1923. La política de Maura, sempre des d'un caire conservador i castellanitzant, va atreure les classes dirigents illenques i una gran part de l'Església.

A partir de l'any 1918 comença a intervenir en política des de les files del partit liberal Joan March i Ordines, conegut popularment com "en Verga". La seva ideologia política anava canviant segons les conveniències dels seus interessos. Personatge dotat d'una extraordinària capacitat per als negocis –compra i parcel·lació de finques rústiques, explotació de fàbriques de tabac a Alger i Orà, activitats de contraban, etc.– exercí sobre Mallorca un domini econòmic del qual es derivà un fort caciquisme. A Eivissa va esser auxiliat per Pere Matutes, si bé mai no aconseguí implantar el seu partit ni la seva xarxa clientelar a Menorca.

Mallorca quedà dividida en dos blocs: d'una banda els verguistes, seguidors de March, integrats per republicans reformistes, liberals i alguns socialistes; d'altra banda el bloc anti-March: mauristes, conservadors, carlins liberals-weyleristes. Ambdues faccions (els regionalistes quedaren momentàniament fora del joc polític) es disputaren el poder polític i econòmic, utilitzant ambdós els mateixos sistemes caciquils.

La insurrecció independentista cubana acabà amb una derrota militar absoluta i amb la pèrdua de les darreres colònies, i creà una crisi que ultrapassava la derrota militar. Era la crisi de la mateixa identitat d'Espanya, que havia arribat al fons de la seva decadència històrica i del sistema canovista de la Restauració, fonamentat en l'alternança dels partits conservador i liberal. Era, en gran mesura, la ruptura d'Espanya com a projecte; a partir d'aquí les antigues nacionalitats pugnarien per cercar sortides pròpies tot criticant amb més força el centralisme.

Malgrat tot, l'inici de segle significà una revifalla de la lluita contra el centralisme, discutit des de feia dècades pels republicans federals, l'avanç de les idees regionalistes i del catalanisme cultural, així com l'impuls decisiu que experimentà el moviment obrer. Si bé tradicionalment s'ha considerat la societat illenca ancorada en el tradicionalisme d'un món agrari tancat, Mallorca s'havia anat industrialitzant; de Menorca mai ningú no ha discutit la industrialització, mentre que les Pitiüses eren les illes més endarrerides en aquest aspecte. Com a conseqüència d'aquest procés, va sorgir una classe obrera que lentament agafà consciència. El moviment obrer mallorquí era liderat pels socialistes, els quals realitzaven la seva propaganda amb el setmanari "El Obrero Balear". A Menorca predominava l'element anarquista de la mà d'"El Porvenir del Obrero".

Si bé la pèrdua de les colònies afectà greument la indústria de Mallorca i Menorca, els primers anys del segle XX foren d'un fort impuls envers la industrialització, amb la introducció de nous sectors productius i l'enfortiment d'altres de ja existents (sabates, tèxtil, moneders de plata a Menorca, etc.). Durant la primera dècada del segle, destaquen la fundació de societats dedicades a l'enllumenat i a l'electrificació, així com les primeres fàbriques de gas. L'electrificació introduiria canvis notables en les formes de vida i en els sistemes de producció, en possibilitar l'enllumenat, que permetria augmentar els torns de treball així com la introducció de motors elèctrics. Altres sectors com les comunicacions, tant marítimes com terrestres, es potenciaren; si bé encara era molt important el nombre de petits velers que es dedicaven al cabotatge, la major part de les comunicacions marítimes es realitzaven amb vaixells de vapor.

El primer automòbil es matriculà l'any 1900. El ferrocarril de Sóller s'inaugurà el 1905. L'economia eivissenca també experimentà una transformació notable. La diversificació de la producció agrícola permeté exportar importants excedents i rompre el monocultiu de la sal que havia marcat l'economia de les Pitiüses durant segles, permetent-ne la modernització.

En els primers anys del segle XX es posaren els fonaments del que serà el primer sector econòmic de les Balears. L'any 1903 s'inaugurà el Gran Hotel de Palma i el 1905 es fundà el Foment de Turisme de Mallorca.

1.2 Cronologia

1923

- Cop d'estat del general Primo de Rivera a Barcelona. El rei crida el general per formar govern. Suspensió de la Constitució de 1876
- Guillem Forteza és nomenat batle de Palma.

1924

- Es constitueix oficialment el partit Unión Patriótica, únic autoritzat, amb el suport de Primo de Rivera. Al seu programa defensa les creences religioses, la unitat i l'engrandiment d'Espanya i el tron d'Alfons XIII.
- Inauguració oficial de la Casa del Poble a Palma. L'arquitecte fou Guillem Forteza. Pagada per Joan March.
- Festa de l'Arbre amb assistència de dos milenars de nins i nines a la plaça de la Porta del Camp, organitzada per Joan Capó.
- Nova escola graduada a Santa Margalida.
- Joan Capó és nomenat inspector en cap de les Balears.

1925

- Es constitueix la Unió General de Treballadors de Balears.
- Mor el polític mallorquí Antoni Maura i Muntaner. L'Ajuntament de Palma acorda aixecar un monument a la seva memòria. S'inaugurà el 1929.
- Inauguració de l'escola de Son Ferriol.

1926

- El general Weyler participa en la "Santjoanada" contra la Dictadura, que fracassa.
- Reunió de batles per desenvolupar el Pla de Construccions Escolars a Balears.
- Mossèn Alcover comença a publicar el Diccionari.
- Es produeix a Sóller una cremada de llibres al final d'una processó. Foren cremats vuit sacs de llibres considerats perniciosos pels capellans, entre els quals figuraven un diccionari, una Historia de España de Lafuente, exemplars de la revista Hogar y Moda, etc.

1927

- Inauguració del monument a Jaume I el Conqueridor a la plaça d'Eusebi Estada (avui anomenada plaça d'Espanya).
- Ordre de prohibició, publicada al Boletín Oficial de la Provincia, de l'exhibició de les pel·lícules Cuirassat Potemkim, Ivan i totes les que tinguin propaganda bolxevic.
- Inauguració de l'escola de nins de sa Casa Blanca.

1928

- Fundació de la revista La Nostra Terra, íntegrament en català i que posteriorment fou òrgan de l'Associació per la Cultura de Mallorca.
- Es comunica a la premsa la construcció d'un Institut Elemental a Eivissa.
- Inauguració de l'escola graduada de Santa Maria del Camí. Fou sufragada per Antoni L. Monjo, metge de la localitat.
- Benedicció d'una escola graduada a Bunyola.

1929

- Comença la "Gran Depressió" a tot el món capitalista.
- Caiguda de Primo de Rivera. El general Berenguer es fa càrrec del govern espanyol.
- Nova escola graduada a sa Pobla.
- Inauguració a Palma de l'Escola d'Arts i Oficis, i de l'escola de nines de sa Casa Blanca.
- Inauguració al municipi de Marratxí de les escoles de sa Cabaneta, es Pla de na Tesa, es Pont d'Inca i Pòrtol.

1930

- Primers efectes de la crisi econòmica. L'oposició al règim monàrquic es reorganitza.
- Constitució de la Joventut Escolar de Mallorca, dependent de l'Associació per la Cultura de Mallorca.
- Inauguració d'una escola graduada a Vilafranca de Bonany

1931

- Alfons XIII surt cap a l'exili com a conseqüència de les eleccions municipals del 12 d'abril.
- Proclamació de la II República.
- Fracàs de les negociacions d'un estatut d'autonomia per a les Balears.
- Proclamació de la Constitució Republicana.
- L'Ajuntament de Palma aprova el "Proyecto General de Construcciones Escolares".

1932

- Nou fracàs del projecte autonomista balear. Se sol·licita que, a més de l'autonomia administrativa, s'ha de demanar també l'autonomia política.
- Inici de les obres de l'escola de Sant Jordi. No s'inaugurarà fins al 1946.

1933

- Victòria electoral dels partits de dretes. Comença l'anomenat Bienni Negre.
- Actes commemoratius del centenari de la Renaixença a Mallorca.
- Inauguració a Palma, de les escoles de Son Serra, s'Arenal i la Soledat.

1934

- Revolució d'Astúries i proclamació de l'Estat Català.
- Repressió contra els dirigents d'esquerres a les Balears.
- Inauguració a Palma, de les escoles de ses Finestres Verdes, es Coll d'en Rabassa i Son Espanyolet.

1935

- Augment de la crispació política, que durà a l'afebliment del multipartidisme, amb la formació de dos blocs que cristal·litzaran, a principis de 1936: la Coalició de Dretes i el Front Popular.
- Projecte de l'escola Jaume I a Palma. Un cop iniciada la guerra, s'utilitzarà com quarter d'infanteria de marina i de "flechas navales". Fins als anys seixanta no es recuperarà com a escola. Cas semblant a la de Cecili Metel, que serà utilitzada com a seu del "Frente de Juventudes".

1936

- Triomf a Espanya del Front Popular a les eleccions de febrer, a les Balears guanya la dreta.
- Missatge dels catalans als mallorquins. Resposta als catalans.
- Cop militar del 18 de juliol, que triomfa a Mallorca i a les Pitiüses. Menorca queda al bàndol republicà durant la guerra civil.
- Agost: Expedició republicana del capità Bayo per recuperar Mallorca, i ocupació transitòria de les Pitiüses.
- Repressió indiscriminada. Les morts a les cunetes i a les tàpies del cementiris mallorquins foren la tònica general. Sols entre els mesos d'agost i setembre, es calcula que foren assassinades 1.750 persones.

1937

- Afusellament d'Emili Darder, Alexandre Jaume, Antoni Ques i Antoni Mateu.
- El prevere Jeroni Alomar Poquet, conegut com "es Capellà Roig", fou afusellat acusat d'organitzar una xarxa d'evasió de Mallorca dels perseguits per la repressió.
- En una carta al Bisbat espanyol, el bisbe Miralles i el bisbe Perelló manifesten el seu suport al nou règim.

1938

- Mor el poeta Bartomeu Rosselló-Pòrcel al sanatori de Brull.
- El creuer Balears és enfonsat en una batalla naval.

1939

- Menorca es rendeix davant les tropes franquistes. Fugiren centenars de refugiats en el vaixell anglès Devonshire i per altres mitjans cap a França i Algèria. Forta repressió a Menorca.
- Després del darrer comunicat de guerra de l'1 d'abril, la guerra es donà per finalitzada.
- El diari Balears publicà un article en contra de l'ús del català a Mallorca.
- Circular del governador sobre l'obligatorietat de l'ús exclusiu del castellà a escoles, rètols, anuncis, publicacions i establiments turístics. El recomana a oficines privades i comerços.

1940

- Un avió s'estavella contra l'escola graduada de Petra amb el resultat de la mort de dos alumnes de l'escola i del pilot, així com nombrosos ferits.
- Manifestació patriòtica ordenada pel cap provincial del Movimiento com a mostra d'adhesió al règim i a favor de l'ocupació de Tànger.

1941

- Al cinema Born de Palma se celebra un acte sindical en què les autoritats encoratgen els assistents a allistar-se com a soldats i unir-se a Alemanya en lluita contra Rússia.
- El diari Balears anuncia que l'exèrcit alemany ha destruït definitivament el comunisme i Rússia.

1942

- El diari La Almudaina destaca la vàlua excepcional d'Adolf Hitler i la seva indestructible compenetració amb Alemanya. Conclou que, quan un poble disciplinat i treballador troba l'home que el sap guiar, troba el camí de la seva grandesa.
- Organitzat pel Frente de Juventudes, per tal de celebrar la victòria de Franco a la guerra, es reuneixen a la plaça de Cort més de sis mil alumnes de les escoles de Palma, que canten: "Somos Flechas", "Isabel y Fernando" i "Prietas las Filas".
- Mor a la presó de Palma en circumstàncies estranyes la presonera política comunista Matilde Landa.

1943

- Se celebra a Palma el 1r Consejo Provincial del Servicio Español del Magisterio, sota el lema "El ideal católico, hispánico y nacionalsindicalista, alma de nuestra educación"
- Mor a Palma, als 51 anys, l'arquitecte Guillem Forteza.
- La Inspecció Provincial de Primer Ensenyament recorda als mestres nacionals l'obligatorietat d'impartir una lliçó relativa a la personalitat i el paper històric de José Antonio Primo de Rivera, així com de sumar-se als actes religiosos que organitzi el Frente de Juventudes.

1944

- El diari La Almudaina destaca el digne exemple donat pels obrers de la Casa Buades i de la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca, que han realitzat exercicis espirituals en el seu lloc de feina.
- El general Franco dóna dotze calzes a la diòcesi de Menorca amb la inscripció: "A Cristo Rey - El Caudillo de España - año 1944".

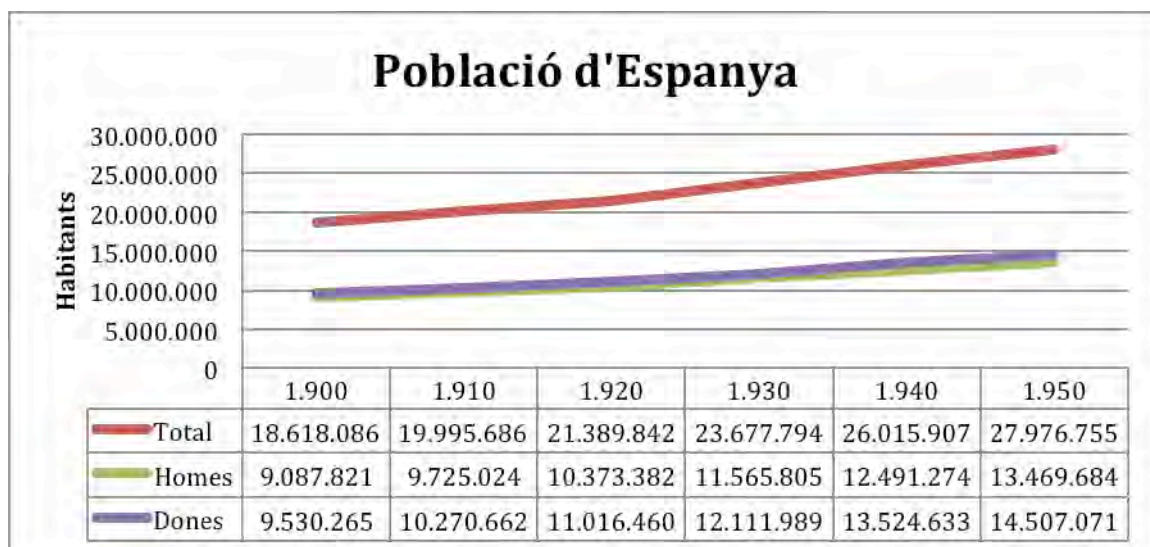
1945

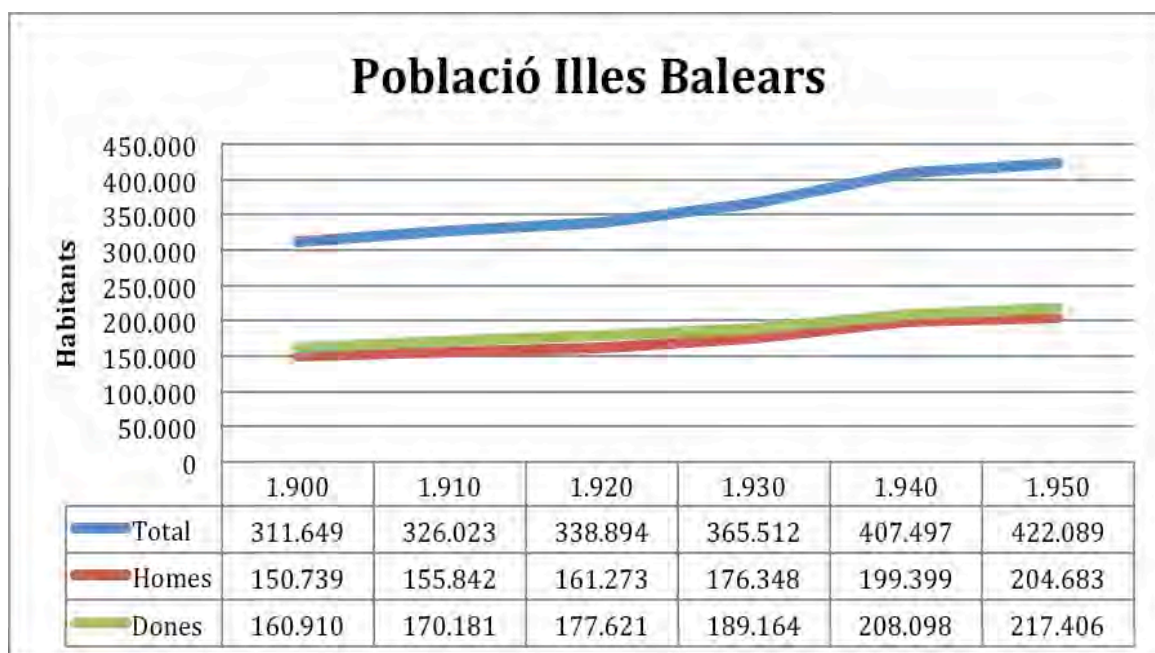
- Final de la Segona Guerra Mundial.
- El règim franquista és marginat per les potències guanyadores.

1.3 Població

Ens interessa conèixer la població aproximada (perquè no hi ha un cens de població anual, sinó que n'hi ha un cada deu anys) que hi havia a Espanya i a les Illes Balears en temps de la II República, així com la seva evolució. Per a això acudim als censos de població recollits per l'INE. Des de l'any 1900, publica un cens de població cada deu anys: 1900, 1910... fins l'any 1970. A partir d'aquí, l'INE canvia de criteri i els fa els anys 1981, 1991, 2001 i 2011. Igualment l'INE ens ofereix dades d'aquests censos, per edats i comunitats autònomes, mitjançant una base de dades.

Esperem que duri. En el moment de redactar aquest apartat ens permet cercar informació des de l'any 1900 fins al 2001. No ens dóna les dades de 2011 tot i que l'INE ens ofereix les dades generals de població d'aquest cens.

Nosaltres presentam les dades corresponents a la població espanyola i de les Illes Balears dels anys 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 i 1950, tot i que ens hem de centrar en els anys 1930 a 1940, dècada que ens interessa perquè és la que abraça la II República. Ens dona la informació de població total i per gènere.

Població	1.930	Homes	Dones	1.940	Homes	Dones	Increment	% Incr.	Homes	% Incr.	Dones	% Incr.
Espanya	23.677.794	11.565.805	12.111.989	26.015.907	12.491.274	13.524.633	2.338.113	9,87%	925.469	7,64%	1.412.644	11,66%
Fins a 10 anys	5.192.273	2.636.931	2.555.342	5.029.671	2.538.962	2.490.709	-162.602	-3,13%	-97.969	-3,83%	-64.633	-2,53%
Més de 10 anys	18.485.521	8.928.874	9.556.647	20.986.236	9.952.312	11.033.924	2.500.715	13,53%	1.023.438	10,71%	1.477.277	15,46%
Illes Balears	365.512	176.348	189.164	407.497	199.399	208.098	41.985	11,49%	23.051	12,19%	18.934	10,01%
Fins a 10 anys	64.043	32.855	31.188	58.386	29.621	28.765	-5.657	-8,83%	-3.234	-10,37%	-2.423	-7,77%
Més de 10 anys	301.469	143.493	157.976	349.111	169.778	179.333	47.642	15,80%	26.285	16,64%	21.357	13,52%
Proporció IB:	1,54%	1,52%	1,56%	1,57%	1,60%	1,54%						
Fins a 10 anys	1,23%	1,25%	1,22%	1,16%	1,17%	1,15%						
Més de 10 anys	1,63%	1,61%	1,65%	1,66%	1,71%	1,63%						

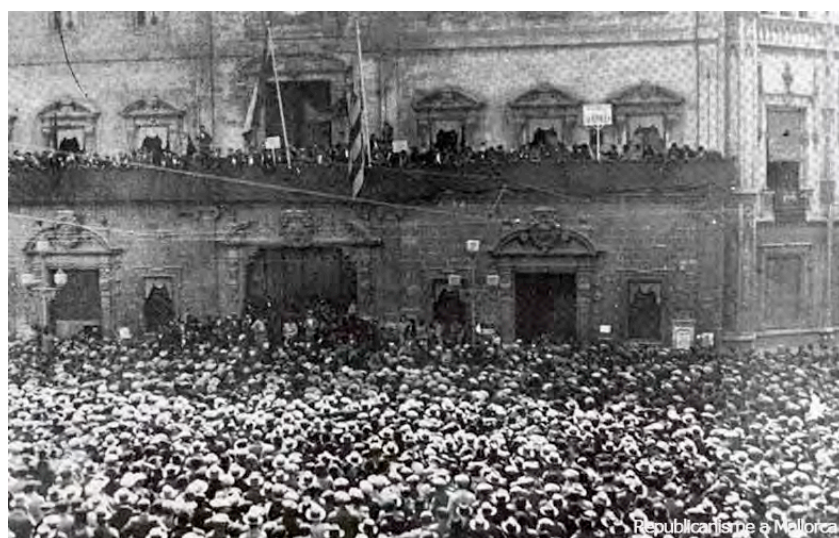
Font de les tres taules anteriors: Elaboració pròpia a partir de les dades de població de l'INE (censos de població)

Població	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Any 2011	1.113.114	873.414	94.875	134.460	10.365

Font: Ibestat.caib.es (Illes Balears: 1930: 32,84% ; 1940: 36,61% en relació a la població de 2011)

L'any 1930, a les Illes Balears, hi havia una població de 365.512 persones, la qual cosa representava l'1,54% de les 23.677.794 persones que corresponien a la població d'Espanya, i el 32,84% de la població actual (Illes Balears. 2011: 1.113.114 habitants). L'any 1940, a les Illes Balears, hi havia una població de 407.497 habitants (s'havia incrementat la població, respecte a l'any 1930 en quasi 42.000 persones: un 11,49%). Representava l'1,57% dels 26.015.907 habitants que era la població espanyola i el 36,61% de la població balear actual (2011).

Aquesta és l'evolució de la població general, i per gènere, a Espanya i a les Illes Balears des de 1900 fins a 1950, amb especial interès en l'evolució entre 1930 i 1940. No obstant això, aquesta tendència general al creixement de població no es produeix quan ho analitzam per grups d'edat. Així, mentre Espanya incrementava la seva població entre 1930 i 1940 en 2.338.113 habitants, la població de menys de 10 anys, en el mateix període es reduïa en 162.602 persones, tendència que també es produïa a les Illes Balears: Increment de la població general de 41.985 persones, però decrement de 5.657 nins i nines menors de 10 anys.

Una multitud de gent a Cort, l'abril de 1931

2 Contextualització educativa

Introducció sobre la situació escolar a les Illes Balears

Encara que la nostra idea era elaborar aquesta introducció a partir de diferents fonts i documents, al final ens hem decidit per presentar bona part del text introductori de la tesi de l'arquitecte Jaume Mayol Amengual (a partir d'ara: JMA) titulada "L'arquitectura escolar de Guillem Forteza: 1917-1943", publicada per l'editor Lleonard Muntaner l'any 2011. Quan el text és citat íntegrament, com és preceptiu en aquests casos, es posa en cursiva.

2.1 Els inicis de l'ensenyament públic

L'escola neix de la societat. És, per tant, la institució social especialitzada en l'educació formal. Fins arribar a la situació actual haurà de passar per una transformació molt important. Les societats primitives no tenien escoles, l'educació dels infants i joves era responsabilitat de la família, del clan o de la tribu. La necessitat de l'escola tal com ara la coneixem sorgeix amb l'aparició de la propietat, el comerç, la indústria i l'especialització del treball.

Les primeres manifestacions educatives eren de caràcter particular entre un mestre que a canvi d'un salari ensenyava a un o diversos alumnes. A l'època medieval l'educació institucionalitzada estava a càrrec dels ordes religiosos (monestirs i convents) i les universitats. Aquesta situació es mantingué inalterable fins a finals del segle XVIII. Fou a partir de la Revolució Francesa (1789) quan l'any 1793 es proclamà per primera vegada l'escola obligatòria i gratuïta. Vet aquí l'origen de l'actual escola, amb les seves virtuts i mancances.

Aquest ha estat un procés complex amb avanços i retrocessos constants. El desenvolupament de l'escola avançà quan el poder passà a la burgesia il·lustrada, que va entendre la necessitat d'educar la societat per a millorar-ne les formes de producció. A partir d'aleshores la formació dels infants i dels adults esdevingué un poderós instrument de transformació social, econòmica i política, que va atreure l'atenció dels governants i dels diferents grups ideològics, religiosos i polítics.

A les nostres Illes també arribaren les influències del reformisme il·lustrat centreeuropeu.

Llegim a la tesi de JMA: *Ben prest, l'any 1778, una minoria culta mallorquina fundà la Societat Econòmica d'Amics del País. Aquesta minoria, fonamentalment constituïda per nobles i de la qual també hi formaven part alguns metges, homes de lleis, artistes, burgesos comerciants i alguns sectors de l'aristocràcia i el clergat, posaren esment en totes aquelles qüestions relatives al foment de la indústria, l'agricultura, la ciència, la cultura i l'educació. La importància concedida per l'Econòmica Mallorquina al tema de l'educació elemental es posà de manifest en el fet que des del mateix dia de la seva creació es va dotar dues escoles de primeres lletres a la capital. Aquestes escoles estaren situades, una a l'oratori de Sant Feliu i l'altra al carrer del Sindicat de Palma. El 1800 se'n va establir una de nova en les dependències de la Llotja Són, per tant, tres escoles que aprofiten locals o edificis ja existents, no construïts expressament per a la funció escolar. (JMA)*

Però és a partir de la Revolució Francesa quan els països europeus comencen a legislar sobre educació. En primer lloc França, Alemanya i Regne Unit, i amb posterioritat altres països com Espanya.

Al llarg del segle XIX l'Estat espanyol començà a legislar per a configurar el sistema escolar. Fins aleshores l'educació era privilegi de molts pocs. Sobretot eren els estaments religiosos els que controlaven l'ensenyament. Fou la Constitució de Cadis de 1812 la que va situar l'educació entre les qüestions d'Estat. Conseqüència d'això la Diputació Provincial creà al 1842 l'Escola Normal de Mestres de les Balears, amb la voluntat de resoldre el problema de la manca de mestres preparats per a l'ensenyament. La Diputació participà també en la fundació de l'Institut Balear (1835), la Biblioteca Provincial (1839) i l'Escola Normal femenina (1872). Sota la seva influència també es creà l'any 1856, l'Escola Industrial.

En el segon terç de segle proliferaren, arreu d'Europa, els textos legislatius que, cada cop amb més precisió, fixaven les condicions que havia de reunir l'edifici escolar. Es registrà una intensa activitat normativa, des de la francesa Llei de Guizot (1833) –que establí una escola primària en cada poble–, fins a la Llei de l'Educació Elemental d'Anglaterra i Gal·les (1870) – que impulsà l'assistència obligatòria–, passant per les de Bèlgica, Suècia, Piemont, Holanda, Espanya, Àustria i Hongria. A l'Estat espanyol, es van publicar el Pla General d'Instrucció Pública de 1836 i el Reglament d'Escoles Públiques d'Instrucció Primària de 1839. En el Pla General s'establí, per primera vegada, el nombre d'escoles que el país necessitava - sense precisar-ne, però, el seu repartiment dins el territori - i en el Reglament es concretaven, vagament, les directrius que haurien de caracteritzar les aules escolars: «bastante luz, ventilación y defensa de la intemperie». Tot i l'intens treball legislatiu desenvolupat per l'administració, els resultats pràctics foren escassíssims. (JMA)

Eren moments amb un enorme desenvolupament de teories pedagògiques, encapçalades per Rousseau, Pestalozzi i Froebel. Producció teòrica que destacà molt per damunt de la pràctica. Durant tot el segle XIX es despertà l'interès de la societat cap a la pedagogia vinguda d'Europa.

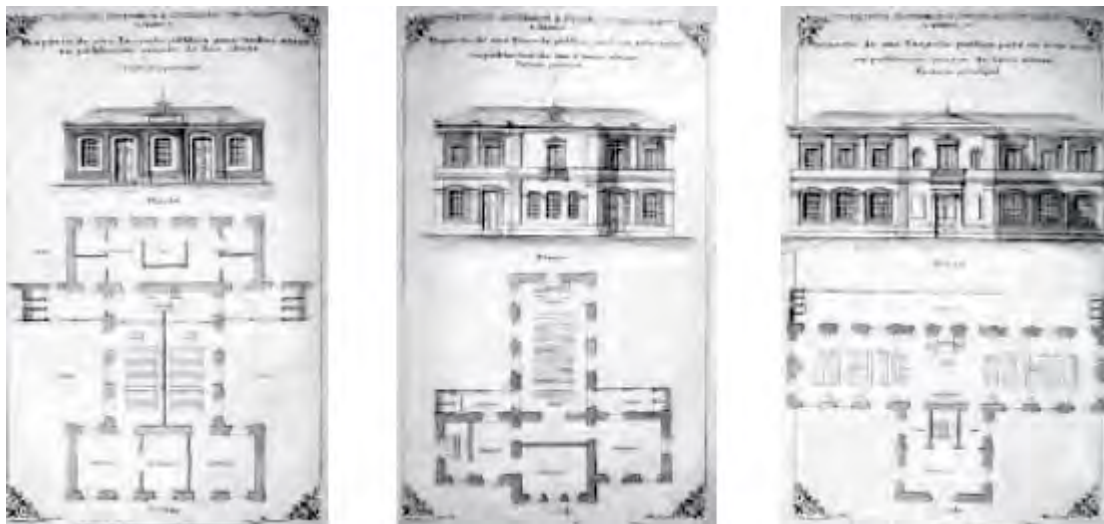
A mitjan segle XIX, l'anomenada Llei Moyano suposà, segurament, el pas més important de la legislació escolar en l'àmbit espanyol. El que Claudio Moyano exposà a la Llei d'Instrucció Pública de 9 de setembre de 1857 tindria una vigència de més d'un segle. Moyano recollí els principis bàsics de les Corts de Cadis, algunes propostes dels Plans Generals d'Educació del 1836 i 1845, així com algunes pautes del Reglament de 1838.

La Llei Moyano de 1857, malgrat l'escassa adequació als corrents moderns, suposà una fita en el decurs de la història escolar espanyola. Per primera vegada es parlava d'ensenyança obligatòria i de la necessitat que l'activitat pedagògica es dugués a terme en locals apropiats. La Llei dictava que les escoles públiques es construïssin amb doblers municipals però, d'altra banda, també per primera vegada l'Estat es comprometia a la creació d'uns pressupostos específicament destinats a la creació d'escoles. Es tractava, inicialment, d'una dotació mínima d'un milió de reals anuals. Aquesta Llei ja establí diferents tipus d'escola: les escoles podien ser: incompletes - si no cursaven la totalitat de matèries -, o completes si ensenyaven als nins doctrina cristiana, llegir i escriure, gramàtica, aritmètica - i nocions d'agricultura, indústria, i comerç - ; i a les nines labors pròpies del gènere, elements de dibuix aplicats a les labors, lleugeres nocions d'higiene domèstica - en lloc d'agricultura, indústria i comerç. I, a més, fixava el nombre i tipus d'escola que li corresponia a cada municipi a partir del seu nombre d'habitants. Així els pobles de menys de cinc-cents habitants haurien de tenir, com a mínim, una escola incompleta; els nuclis d'entre cinc-cents i dos mil habitants una completa de nins i una altra de nines - aquesta darrera pot ser incompleta -; les poblacions d'entre dos mil i quatre mil habitants necessitaven dues

completes de nins i dues de nines; i, a partir de quatre mil se'n afegia una per a cada dos mil habitants més. (JMA)

Les primeres escoles, sostingudes totalment pels ajuntaments estaven ubicades a cases particulars de lloguer, en general sense les mínimes condicions per a desenvolupar la tasca encomanada.

Seria, però, durant el Sexenni Revolucionari (1868-1874) quan des del Ministeri de Foment es regularitzà, per primera vegada, l'espai escolar. Fins aleshores, en el camp de l'arquitectura, l'edifici escola era una tipologia pràcticament inexistent. Activitats noves, com ara l'educació, demanaven, sovint, tipologies arquitectòniques noves. En aquells moments, les construccions destinades a l'ensenyament eren locals o edificis reutilitzats. La pedagogia encara no havia formulat l'escola com a espai físic. Però el Decret de 18 de gener de 1869 "sobre construcció de locals destinats a escoles" ja contemplà l'elaboració de tres models tipus, de tres tamanys diferents, en funció del nombre d'habitants de la població on s'havia d'instal·lar l'escola. Per a l'elaboració d'aquests tres models i com que no existia cap organisme estatal capaç de desenvolupar-los, s'optà per la convocatòria d'un concurs. El ministeri encomanà a l'Escola d'Arquitectura de Madrid que elaborés en dos mesos aquests tres models i, per altra banda, es convidà a tothom, institucions i particulars, a participar al concurs. Finalment, a més de la proposta presentada per l'Escola d'Arquitectura, es presentaren sis concursants més de diferents províncies. El projecte escollit fou el de l'Escola d'Arquitectura. Aquest fou desenvolupat per l'exdirector de l'escola Aníbal Álvarez i dos alumnes que hi col·laboraren, Rodríguez Ayuso i Repullés Vargas. Aquests tres projectes presentats duien per títol, respectivament: «1. Proyecto de una Escuela pública para ambos sexos en población menor de 500 almas; 2. Proyecto de una Escuela pública para un solo sexo en población de 500 a 5.000 almas; i 3. Proyecto de una Escuela pública para un solo sexo en población mayor de 5.000 almas».

Aquests projectes es presenten com a models de manera que cada Diputació Provincial els pugui construir en el seu territori adaptant-los a la seva climatologia i condicions constructives. Tots ells són per a escoles unitàries, no contempnen, encara, la graduació de l'ensenyament. Tots ells presenten plantes de traçat simètric. Algun d'ells té un traçat en creu, una figura molt pròpia de l'arquitectura eclesiàstica. En aquells moments l'església és una tipologia arquitectònica molt tipificada. És natural, per tant, que a l'hora de traçar una nova tipologia edificatòria com és l'escola es recorri a les tipologies ja assumides i conegudes. D'aquests tres projectes destaca la

gran quantitat d'obertures de les aules cap a l'exterior. En aquestes escoles l'espai exterior juga un paper molt important. El propi traçat de l'edifici defineix patis als seus costats, intencionadament rotulats com a tals en els plànols. Patis de relació, patis de jocs, patis de contacte de l'alumne amb l'exterior, patis de natura. L'espai exterior és part del projecte. L'espai exterior deixa de ser simplement allò que hi ha al voltant de l'edifici i passa a formar part important de l'escola. (JMA)

En concret a les Illes Balears no coneixem cap realització en relació als edificis escolars corresponents a aquesta època, però sí que existiren projectes i plans sempre a darrere de les propostes del Govern de l'Estat.

A Mallorca, amb l'arribada al poder dels liberals, serà impulsada la revisió de les escoles i l'elaboració de projectes de reparació o, si s'escau, de nova construcció. A l'abril de 1883 la Junta Provincial de Instrucción Pública de les Balears es dirigeix al president de la Diputació per tal de sol·licitar-ne l'elaboració de plànols que puguin servir com a model d'escola. Gairebé com a mímesi del que succeeix a Madrid entre el Ministeri i l'Escola d'Arquitectura succeeix a Mallorca entre la Junta Provincial i la Diputació. La sol·licitut es tramita en els següents termes: "Toda vez que la mayor parte de locales destinados a aquel objeto carecen de las cualidades más indispensables que prescriben la higiene y la pedagogía, esta Junta ha acordado dirigirse a V. S. suplicándole tenga a bien encargar al Arquitecto Provincial la formación de tres planos para edificios destinados a escuelas de niños y de niñas, con habitación para los profesores, acompañando a cada uno de ellos del respectivo presupuesto y tomando como base de la capacidad de aquellos la mayor o menor importancia del vecindario de las poblaciones". L'arquitecte provincial no atén la petició. Els models escolars mallorquins no són elaborats. Un any després, la Junta Provincial torna a insistir sobre el mateix tema: «Los locales en que están establecidas las escuelas públicas de Primera Enseñanza de la provincia son, en su mayor parte, defectuosos y antihigiénicos; y esta falta se hace, de día en día, más atendible y digna de eficaz correctivo a medida que van creciendo en la provincia el amor a los estudios y las necesidades de la enseñanza».

Al cap de poc temps, el Reial Decret de 5 d'octubre de 1883 ja concretava les condicions dels edificis escolars:

«1ª.- El edificio se ha de componer cuando menos de vestíbulo, sala o salas de escuela, patio de recreo, jardín, local para biblioteca popular y las dependencias necesarias para el aseo de los alumnos. 2ª.- Las salas de escuela no han de ser capaces para más de 60 alumnos cada una; tendrán de extensión superficial 1,25 metros cuadrados por plaza; la altura del techo ha de ser tal, que dé una capacidad de cinco metros cúbicos por alumno. 3ª.- La superficie del patio de recreo corresponderá a una extensión de cinco metros cuadrados para cada uno de aquellos. 4ª.- Para la orientación de las salas de escuela se tendrán presentes las condiciones climatológicas del país».

Malgrat que els models escolars mallorquins no arribaran fins ben entrada la tercera dècada del segle XX, a Montuïri, es projecta una mostra del que hagués pogut servir, de ben segur, com a model unitari per a petites poblacions a finals del segle XIX. Un petit projecte elaborat per Pere d'Alcàntara Peña sembla donar resposta a la petició de la Junta Provincial. Tot i ser un projecte dirigit al propi Ajuntament de la localitat, és una proposta que sembla no tenir emplaçament concret. Està elaborada des de la

teoria. Podria ser perfectament un dels tres models reclamats al President de la Diputació Provincial per la Junta Provincial d'Instrucció Pública de les Balears l'any 1883 i pot servir com a model d'escola unitària d'una sola aula.

Comparant-lo amb els models procedents del Ministeri podem percebre moltes similituds. La compacitat, la geometria de l'aula, les proporcions de la mateixa, la il·luminació pels dos costats llargs, el tipus de mobiliari, l'habitatge del mestre en planta pis i, també, la presència dels patis com a espai exterior de jocs i relació, que en aquest cas, destaquen especialment per la seva claredat geomètrica i per la seva estratègica col·locació. (JMA)

2.2 La renovació pedagògica a finals del segle XIX i principis del segle XX

El primer terç del segle XX posa les bases de l'ensenyament del nostre país. Es crea el cos de mestres (1902) i es construeixen els primers edificis escolars adequats a la graduació de l'educació a l'ensenyament primari.

Per continuar l'evolució de la institucionalització escolar seguirem el text de Jaume Mayol que ja s'ha citat.

En l'àmbit educatiu, el segle XIX s'acaba amb el moviment institucionista. Les idees pedagògiques dels institucionistes representen la recuperació dels principis més purs del liberalisme burgès, l'assimilació de les idees més renovadores d'aquella època en el camp de l'educació i una reacció contra els intents dels governs moderats i dels sectors més conservadors per controlar els continguts ideològics i científics de la instrucció.

Els orígens de la pedagogia institucionista espanyola els trobam en la Institució Lliure de Ensenyaça (ILE). Creada a Madrid el 1876, té com a principals representants Francisco Giner de los Ríos (1839-1915) i Manuel Bartolomé Cossío (1857-1935). Els institucionistes defensen una educació formadora d'homes lliures, centrada en les necessitats individuals i personals de l'alumnat. És un tipus d'educació molt crítica amb els mètodes passius i memorístics, és molt contrària a l'educació de «la letra con sangre entra», i es fonamenta en la lliure participació del nin en el seu procés formatiu. Cada acte individual pot conduir a la descoberta de fets científics i culturals. Els premis i els càstigs són substituïts per la motivació, la creativitat, l'observació, l'experimentació i l'aprenentatge actiu. El mestre deixa de ser una autoritat per convertir-se en un exemple i un amic més, esdevenint un personatge proper a l'alumne. Contra el dogmatisme i la intolerància, es contraposa el respecte i la llibertat de pensament. Les sortides i excursions escolars o la formació de museus escolars esdevenen instruments de la seva pràctica educativa. Des del punt de vista religiós són partidaris d'una educació neutral i defensen l'educació conjunta dels nins i les nines.

Durant el període de la Restauració, es creen a Mallorca dues Institucions. La primera és la Institució Lliure de Pollença, creada per Guillem Cifre de Colonya el 1879.

Aquesta Institució és de caràcter laic, amb educació mixta i classes nocturnes per a adults. La segona és l'Escola Mercantil de Palma, fundada per Alexandre Rosselló i Mateu Obrador el 1880, que s'inspira en l'esperit de la Institució Lliure d'Ensenyament de Madrid. Poc després de la seva creació adopta el nom d'Institució Mallorquina d'Ensenyament i és impulsada pels sectors més actius de la burgesia progressista mallorquina. En tan sols set anys de vida la Institució Mallorquina d'Ensenyament organitza els estudis comercials, adopta les classes mixtes, funda una biblioteca, un museu escolar, una caixa d'estalvis i un butlletí informatiu. També organitza cursos i conferències públiques i adquireix modern material didàctic, estableix l'educació primària integrada pel mètode intuïtiu..." En el seu modern sistema d'ensenyament "les classes són mixtes, el sistema disciplinari s'intenta que sigui racional, s'empren mètodes intuïtius i froebelians, i l'ensenyament és integral. Es fan excursions escolars i s'edita des del gener de 1882 un butlletí. La Institució Mallorquina d'Ensenyament es tanca l'any 1887 per problemes econòmics i, també, per la desconfiança dins certes esferes de la societat que no veuen amb bons ulls un ensenyament modern i laic.

Lligat a l'activitat de les Institucions mallorquines trobam l'obra del mestre Miquel Porcel Riera, el qual és becat per la Diputació per estudiar a l'Escola Normal de Näs, a Suècia. Ell és l'introducció i divulgador d'un considerable grup d'innovacions pedagògiques. Constantment en contacte amb els nous corrents europeus, a Porcel li devem també la introducció a Mallorca de les colònies escolars, molt lligades a la nova pedagogia. Ell dirigeix la primera que, subvencionada per la Diputació, es duu a terme al Port de Sóller l'any 1893.(JMA)

2.3 La problemàtica escolar: analfabetisme i manca d'escoles

En aquest moments la problemàtica escolar se centra en tres grans temes: analfabetisme, agreujat en el cas de les dones, manca d'escoles, i estats lamentables dels locals destinats a l'ensenyament.

Malgrat tots els avenços duts a terme en l'àmbit higiènic-educatiu durant el segle XIX, el segle XX comença amb una situació no gens encoratjadora. Al 1900 a les Balears, d'acord amb les dades oficials, [...] un 65% dels homes majors de deu anys no saben ni llegir ni escriure, una xifra que puja a un 79% entre les dones. En aquesta època la mitjana d'Espanya és d'un 47% dels homes i d'un 69% de les dones.

D'altra banda, tant la ciutat en general com les escoles en particular continuen en un estat totalment depauperat. El pla d'enderroc de les murades encara no ha començat i no s'ha construït cap edifici escolar. Palma continua tancada dins les seves murades i les escoles continuen en edificis no fets per a l'ús escolar. La valoració que en fa Tomàs Darder al 1901 ens pot servir de testimoni: «Viviendo en las cuestiones de higiene, siglos atrasados; perpetuándose el más punible abandono en cuanto se refiere a la conservación de la salud; permaneciendo a menudo sin desagüe las aguas putrefactas; dominando en las construcciones eternamente la rutina: junto a la alcoba el estercolero y la pocilga, junto al hogar el excusado, contiguo al depósito de aguas potables, el de la materia excrementicia; junto a los pajares más malsanos, las escuelas, instaladas con sus rancios sistemas pedagógicos, en los edificios más ruinosos y sombríos; sin hábitos de bañar y asear el cuerpo; sin asomo de limpieza pública; suspenso por los siglos de los siglos nuestro lazareto; sostenidas nuestras murallas por el férreo brazo militar; influido y maltrazado nuestro ensanche por la desalmada y utilitaria política; chocando contra la canalización; todo, todo acusa una lamentable decadencia general, de la que es una rara excepción la Medicina en Mallorca».

Un altre testimoni de l'estat de l'educació mallorquina a principis del segle XX és el que dóna el pedagog Rafel Ballester quan, al 1904, denunciant les condicions higièniques de les escoles mallorquines, reclama escoles regionals, on s'ensenyi en mallorquí i on s'adoptin els nous mètodes educatius.

El mateix any 1904, el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, publica a través de la seva secció estadística unes dades alarmants de la realitat. A Mallorca existeixen 92 escoles elementals de nins i segons el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts n'hi haurien d'existir 143. Per a nines n'existeixen 84 i n'hi haurien d'existir 142. D'escoles denominades superiors n'existeixen 3. Al 1900 la població mallorquina arriba als 248.000 habitants, mentre que la de Palma es situa als 63.000. També des de les pàgines de La Veu de Mallorca i de La Almudaina el modern grup de lletrats, encapçalat per Miquel dels Sants Oliver, proposa també una modernització social basada en la renovació educativa.(JMA)

2.4 Els inicis de la graduació escolar i la innovació escolar

A principis del segle XX es va iniciar un llarg procés per a la conversió de les escoles unitàries en escoles graduades. Per diferents causes, la idea no va causar massa entusiasme entre els docents i per això no fou fàcil d'aconseguir.

En l'àmbit estatal, al 1900 el Ministeri de Foment es divideix en dos, per un costat el Ministeri d'Agricultura, Indústria, Comerç i Obres Públiques, i per l'altre, el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts. Aquest canvi ens permet intuir que l'educació ha passat a tenir un paper protagonista dins la política estatal. Un Reial Decret de 1905 ja proposa l'educació graduada davant l'educació unitària que havia sigut l'habitual durant el segle XIX.

En concret es parla d'una divisió inicial en tres graus: pàrvuls, elemental i superior, amb la possibilitat ocasional d'un quart grau anomenat ampliat. Aquest RD especifica que no es poden ocupar els locals de l'escola per dur a terme altres activitats i inclou una Instrucció tècnico-higiènica relativa a la construcció d'escoles que reflecteix la preocupació pedagògica que ha arribat a les autoritats educatives a través d'institucionistes com Manuel B. Cossío (director del Museo Pedagógico) o Rafael M. de Labra (president del Consejo de Instrucción Pública).

A principis del segle XX es crea també el Negociado de Arquitectura Escolar, del qual n'és cap Luis Domingo Rute, molt lligat a la Institución Libre de Enseñanza. Rute és l'encarregat que es redacti la Instrucción Técnica, on s'actualitzen i es concreten els paràmetres dimensionals i ambientals dels nous edificis escolars. Aquesta norma, publicada al 1908, s'acompanya d'una «Colección de planos de Escuela». Hi ha dotze models d'escola que van des del programa més senzill del model número 1 per a una escola de pàrvuls amb una aula per a seixanta alumnes, fins a programes molt complets com el del model número 12 per a una escola graduada de cent vint-i-sis alumnes amb tres aules, gimnàs, menjador, biblioteca, sala de lectura i aula de treballs manuals.

Tots ells són edificis en planta baixa, condició que permet el seu abaratiment. Geomètricament són models molt diversos; edificis en L, en T, en O, etc. Aquestes geometries possibiliten la definició d'un element paral·lel al programa interior que és el pati de recreo. Aquest espai no és aliè a les noves tendències pedagògiques que molt sovint reclamen el contacte dels nins amb l'espai exterior, amb la natura i destaquen els beneficis de l'ensenyament a l'aire lliure. Tal i com es deia a la Col·lecció de models «constituye únicamente pauta ó norma a que los Arquitectos han

de sujetarse en la construcción de edificios escolares de enseñanza primaria», els arquitectes «acomodarán éstos a las circunstancias de cada localidad, según su clima, población escolar, materiales de construcción de que se disponga, solar sobre que haya de emplazarse el edificio, etc.».

Les normes de la «Instrucción Técnico-Higiénica» relativa a la construcció d'escoles es resumeixen en nou apartats. El primer fa referència a l'emplaçament on s'obliga a situar l'edifici en un lloc alt, sec, ben assolellat, de fàcil accés i aïllat d'altres edificacions. El segon es refereix a l'orientació, i s'apunta que el clima de cada localitat ha de determinar la col·locació de l'edifici dins el solar. Per tant l'arquitecte ha de fer esment als paràmetres d'orientació solar, vents dominants, pluges, etc. A continuació es parla de l'extensió del terreny i s'apunta la necessitat de 4 m² per alumne, o de la construcció de l'edifici on s'indica que els materials han de ser els propis de la localitat, que la construcció ha de ser senzilla i que l'edifici ha de ser elegant. Respecte als locals es prohibeix situar l'habitatge del mestre dins el mateix edifici que l'escola; a més, es defineix un programa que, tal i com hem comentat, pot acabar essent molt complet. En aquest apartat destaca la inclusió de la biblioteca i el naixement del museu escolar com a part del programa. L'aula és l'element que es defineix amb més precisió. Es diu, per exemple, que el seu paviment estarà aixecat 80 centímetres respecte l'exterior, la seva forma serà rectangular i tindrà una superfície mínima de 1,25 m² per alumne i una altura mínima de quatre metres, la seva longitud mínima serà de nou metres, la seva capacitat serà d'entre vint-i-cinc i quaranta alumnes (per a escoles ordinàries les aules poden ser de fins a seixanta alumnes) les parets de l'aula tindran un sòcol de fusta o pissarra d'un metre i mig d'alçada, les finestres s'obriran al costat llarg de l'aula, estaran aixecades dos metres del terra exterior i la seva llinda estarà a una altura igual a dos terços la de la classe, etc.

A més dels paràmetres dimensionals de l'aula també es defineixen les condicions de ventilació, d'il·luminació i de calefacció. També es fa referència al mobiliari, les seves dimensions i tipus. Aquests nou apartats estan basats en criteris mèdico-higiènics i en un disseny científic de l'escola i suposen un gran avenç cap a la definició de l'escola moderna en l'àmbit espanyol.

De cara a la materialització d'aquests models i, per tant, de cara a la seva construcció, l'any següent, el 1909, el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts publica unes subvencions per a la construcció d'edificis escolars, en base als models de 1908: "El Gobierno consignará anualmente en los Presupuestos generales del Estado 1.000.000 de pesetas [...], á los Ayuntamientos que, careciendo de medios suficientes para construir edificios escolares, las soliciten en debida forma; y 500.000 pesetas para prodecer directamente, con mayor auxilio, á la construcción de los mismos en Ayuntamientos más desprovistos de recursos y cuyo vecindario sea inferior á 500 habitantes. Les ajudes varien en funció del nombre d'habitants i de les possibilitatseconòmiques de l'ajuntament que vulgui construir l'escola. L'ajuda màxima és per als pobles de menys de cinc-cents habitants i que no tinguin cap local destinat a escola. Llavors «se construirá directamente por el Estado, y con subvención del 80 por 100 del importe total de las obras, una Escuela mixta de 30 niños y otras tantas niñas». La construcció, conservació i custòdia dels edificis destinats a escoles públiques està, des d'aleshores, a càrrec dels respectius ajuntaments. (JMA)

2.5 La situació escolar a Mallorca a principis del segle XX

Amb el segle XX sembla que s'estrena la modernitat i s'avença en molts d'aspectes, especialment en infraestructures, però les escoles segueixen patint desatenció i

abandonament. Pel que sembla, a l'illa de Menorca la situació era un poc millor gràcies a la intensa labor del mestre Joan Benejam. La situació escolar a l'illa d'Eivissa era la pitjor de les tres illes.

Malgrat els enormes avenços en infraestructures que es duen a terme a principis del segle XX a Mallorca, el panorama escolar continua sent desolador. A finals del segle XIX ja existeix la primera línia ferroviària mallorquina, entre Palma i Inca (1875), es construeix la fàbrica de farina d'Inca (1880), s'obren nombroses carreteres (destaca la de Lluç), es tracen nombrosos ponts, s'aprova el pla de l'Eixample de Palma redactat per Bernat Calvet (1901), s'inicia l'enderroc de les murades de la ciutat de Palma (1902), s'inauguren edificis d'una gran importància socio-econòmica com ara el Grand Hotel de Lluís Domènech i Montaner (1904), etc., però les escoles segueixen anquilosades en el passat, encabides dins locals inadequats i sense poder gaudir de les condicions que l'activitat escolar necessita. El metge mallorquí Francesc Sancho ens en deixa un testimoni: «La escuela, las escuelas... Este es entre nosotros el punto más tenebroso de la higiene pública y privada. Pocas, pobres y descuidadas en su emplazamiento, anticuadas en su sistema de enseñanza; en general cumplidas las altas funciones del magisterio, como se cumple un deber oficioso, no es de extrañar que el niño vea una cárcel en el aula, un tormento en el libro, y un despiadado verdugo en el maestro; ni extraño es tampoco que muchos padres cansados de la inútil asistencia, condenen a sus hijos al analfabetismo, convencidos de que sus cabezas son el más bello apéndice de su máquina física. Las escuelas debieran ser y son en otros países institutos prácticos de enseñanza higiénica, a la par que de enseñanza útil. Locales amplios, aseados, claros y ventilados; maestros limpios y cuidadosos que no permitieran suciedades ni en la persona ni en el vestir de sus alumnos, pues la pobreza nunca estuvo reñida con el aseo. Maestros, que estudiando la aptitud del niño a cada edad, a ella adaptaran sus enseñanzas partiendo de la base de mucho objeto y poca letra, ya que esta se aprende paulatinamente sin esfuerzo, cuando a la par se enseña su significado. Clases a campo libre los días buenos, aire, luz y ejercicio en juegos entretenidos e instructivos, que hacen agradable al niño la enseñanza, avivan su inteligencia, al propio tiempo que engendran el cariño al maestro, que es el primer paso del amor a la ciencia» (JMA).

2.6 La primera graduada pública a Mallorca

L'impuls pedagògic i la voluntat política possibilitaren la creació de l'Escola Graduada de Palma. El mèrit principal el tenen polítics com Alexandre Rosselló i Lluís Alemany, i mestres com Miquel Porcel, Bartomeu Terrades i Gabriel Comas.

El treball teòric en l'àmbit educatiu es va accelerant arreu del món. Als països centre europeus proliferen les noves corrents pedagògiques, que, a diferència de l'estat espanyol, es concreten en múltiples realitzacions, dutes a terme pels qui han acabat sent els grans pedagogs fundadors de les principals corrents educatives.

La primera dècada del segle XX està plena de creacions pedagògiques a nivell mundial. L'any 1901 i l'any 1907, Decroly funda centres per a infants irregulars a Ucle i a Brusel·les; el 1902 Adolphe Ferrière funda la primera escola nova a Suïssa; l'any 1903, Pavlov, al Congrés Mèdic Internacional, descriu la seva teoria sobre els reflexos condicionats i incondicionats; el 1907 la doctora Montessori funda a Roma les "Casa dei Bambini", on aplica el seu mètode; el 1910 Kerschensteiner a Alemanya treballa en la creació de les "Arbeitsschulen" (Escoles del Treball). Sense oblidar les "Maison des petits" també a Suïssa de E. Claparède del 1902, o el treball desenvolupat per John Dewey o Froebel als Estats Units. El primer d'aquests sistemes educatius aplicat

dins l'àmbit espanyol serà el mètode Montessori, utilitzat a la Casa de la Maternitat de la Diputació de Barcelona a partir de l'any 1913.

A Mallorca, un any abans, s'inaugura l'Escola Graduada de Llevant. "És la primera escola graduada nacional, és a dir, no unitària. Per primera vegada, s'organitzava l'ensenyament per grups homogenis d'alumnes, atesos cada un per un mestre; això, precisament, és l'organització que substitueix l'escola unitària, que suposa un sol grup d'alumnes, de tot nivell d'edat i d'instrucció, amb un sol mestre.

Escola Graduada de Palma en construcció (1912)

L'edifici es destina «desde que se concibió el proyecto, a albergar una escuela graduada modelo ajustando sus aulas, salas, patios y demás dependencias a los consejos de la pedagogía y de la higiene, según el plano aprobado, que mereció excepcionales elogios de la Junta Local de Instrucción Primaria y del Inspector de Instrucción Pública». (JMA)

2.7 La nova pedagogia i l'evolució dels edificis escolars

Les dues primeres dècades del segle XX són un període en el qual trobam grans mestres arreu de les Illes Balears i s'estableixen les bases teòriques d'un sistema educatiu que permetran l'important desenvolupament escolar que es realitza entre els anys 1926 i 1936.

Les teories educatives dels moderns pedagogs també seran aplicades en territori illenc. Destaca l'activitat de Joaquim Gadea a Eivissa, de Joan Benejam a Menorca o la del mestre Suñer a Santa Margalida. Més endavant, dins l'època republicana ens trobarem amb l'escola Freinet de Consell, dirigida per Miquel Deyà, o l'escola Decroly de Campanet, impulsada per Miquel Buades.

L'evolució del pensament pedagògic de principis de segle és tan ràpid que al cap de tres anys d'haver definit els models escolars de 1908 aquests ja són caducs. S'incrementa, sobretot, el nombre de graus desitjable, i es comença a considerar necessària la separació entre pàrvuls i alumnes de primera ensenyança.

Al 1911 s'estableix com a ideal l'escola de sis seccions per sexe en els municipis que ho puguin pagar, i de tres seccions dobles en els ajuntaments més modestos. En tot cas, els pàrvuls han d'ubicar-se en un edifici a part. Arran d'aquesta discussió es convoca un concurs nacional d'arquitectura a fi de definir un nou catàleg de models escolars. El concurs queda recollit a «Arquitectura Escolar, Instrucciones y Planos Modelos para Escuelas Graduadas de 6 o de 12 secciones». El concurs plateja tres apartats diferents, el primer per a la definició de les escoles graduades de sis o dotze seccions, sis de nins i sis de nines; el segon destinat a les escoles mixtes, de dues o tres seccions per a cada sexe; i el tercer dedicat a les escoles de pàrvuls. El primer apartat s'adjudica a l'arquitecte bilbaí Julio Sáenz Barés. El segon apartat queda desert, i del tercer no se'n diu res més. Sáenz Barés, bon coneixedor de la temàtica escolar, pensionat pel Govern per a estudiar la construcció escolar a Bèlgica, Suïssa i Alemanya, presenta, com a introducció a les seves propostes arquitectòniques, una memòria on queda palès el seu absolut domini de la matèria, tant pel que fa a la seva vessant mèdico-higiènica, com pel que fa al coneixement d'exemples europeus.

Al 1921 tan sols s'han construït dos-centes setze escoles en tot l'Estat espanyol, això suposa una mitjana d'onze per any. "En un país donde el Censo de 1920 mostraba que un 52,35% de españoles no sabía leer ni escribir, la lucha contra el analfabetismo se transformó en cuestión de Estado". A fi de dur a terme la construcció d'edificis escolars, el govern publica el Reial Decret de 18 de juliol de 1918 on s'obliga a cada ajuntament a construir i conservar les escoles de primera ensenyança. Per això es crea una Comisió de Construccions Escolars a nivell provincial. Posteriorment, l'antic "Negociado de Arquitectura Escolar" és substituït per la Oficina Técnica de Construcción de Escuelas del Ministerio (OTCE). Aleshores l'Estat agafa la responsabilitat de finançament de la construcció d'edificis escolars. Aquest acaba essent un canvi substancial per a dur a terme la construcció d'escoles, ja que els ajuntaments, fins aleshores, no havien sigut econòmicament capaços, cosa que, a partir d'aquest moment, s'anirà succeïnt de forma accelerada al llarg dels anys vint i fins a la guerra civil. Antonio Flórez és l'arquitecte en cap de la OTCE. Es nomenen els corresponents Arquitectes Directors de Construccions Escolars per a cada província.

En el cas de les Balears, Guillem Forteza Pinya és nomenat, el 1921, Arquitecte Director de Construccions Escolars de l'Estat i Vocal Tècnic de la Junta Provincial de Primera Ensenyança. La tasca desenvolupada per Forteza possibilita cent vint-i-sis projectes escolars arreu de les Illes. Ara bé, el seu treball i la figura de Joan Capó Valdepardines són indissociables. Capó és, des de 1915 i fins a 1938, Inspector d'Ensenyament Primari a les Balears. La seva primera època s'estructura, sens dubte, al voltant de Museu Pedagògic Provincial, que aglutina i promou, en la pràctica, tot el conjunt d'innovacions educatives del moment. Entre les realitzacions i línies d'innovació, cal esmentar: la divulgació dels corrents europeus d'avantguarda a través de les publicacions, rebudes o publicades al Museu, i de l'activitat docent, d'un altíssim nivell, del professorat; la pràctica progressiva del mètode Montessori (per exemple, a l'escola de la Milagrosa de Can Capes, i després a la Missió, ambdues de Palma; el P. Antoni Casulleras n'és un fervent propagandista per diversos indrets de Mallorca), [...] la introducció de la Psicologia aplicada pel professor Bello a l'Escola Normal; l'organització de freqüents viatges a l'estranger i la conseqüent divulgació de la informació aconseguida; la organització de colònies escolars; organització de conferències, retirs pedagògics, exposicions, etc.; organització del Cours de perfeccionament per a mestres de l'any 1919; organització d'un Congrés Nacional d'Educació l'any 1920, que, malgrat no s'arribi a dur a terme, mobilitza intensament el magisteri i possibilita una interessant publicació amb ponències i conclusions. El Museu Pedagògic Provincial és creat l'any 1918 pel mateix Joan Capó i altres mestres,

com ara Andreu Ferrer o Ramon Morey, que mostren les seves propostes sobre educació durant la primera època de La Veu de Mallorca. La introducció de la gimnàstica rítmica així com de la música, major relació entre l'escola i la societat, nous mètodes d'ensenyament (com el Montessori), pràctica de les excursions i l'ús de la llengua pròpia a l'escola per considerar-la necessària per a una educació integral. Una escola on hi hagin desaparegut els vells sistemes i en la que els infants estiguin contents amb l'estudi.

Volen una major extensió de l'educació a les classes obreres i diuen que l'educació a Mallorca aleshores és més instructiva que educativa i que al mateix temps ha d'abandonar el seu sentit individualista. Per tant, Guillem Forteza i Joan Capó es coneixen de molt abans de 1921. Les seves idees pedagògiques i polítiques conflueixen en un sol pla. Recordem que al 1917 Guillem Forteza havia fundat i presidit el Centre Regionalista de Mallorca i que aquest tenia La Veu de Mallorca com a element d'exposició de les seves idees.

La situació estatal i la mallorquina són paral·leles. S'ha avançat molt en el pla teòric, i més aviat poc en el pràctic. (JMA)

2.8 Joan Capó i Guillem Forteza: la "Magna Assemblea" de batles

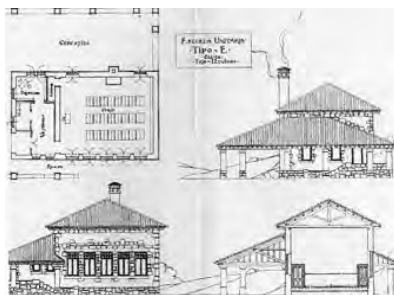
Un punt de millora en la construcció d'edificis escolars a tot l'Estat es fa possible a partir de 1921, durant la Dictadura de Primo de Rivera. Aquesta política va tenir una repercusió significativa a les Illes Balears.

La tasca de la «Oficina Técnica de Construcción de Escuelas del Ministerio» té el seu reflex a les Balears a través del treball desenvolupat per Guillem Forteza i Joan Capó. Ells dos organitzen, el 10 de juny de 1926, una reunió decisiva. És la Magna Assemblea que se celebra a la seu del Museu Pedagògic Provincial, aleshores ubicat a l'edifici propietat de la Diputació i conegut com La Misericòrdia, on hi assisteixen les més altes autoritats insulars, els Inspectors de Primera Ensenyança, el Professorat de l'Escola Normal i de l'Escola Pràctica, els representants institucionals del magisteri i tots els batlles illencs, convocats pel governador civil Pere Llosas, d'on surt la sol·licitud de construcció de nombroses escoles. A partir d'aquesta reunió es tracta de formar un patronat encarregat de dur a terme els projectes, presidit pel governador, i integrat pel president de la Diputació, els inspectors, l'arquitecte escolar i els batlles dels cinc Ajuntaments que són cap de partit judicial (Palma, Manacor, Inca, Maó i Eivissa). Certament, i si ho comparam amb les dècades anteriors, la Dictadura suposa un important esforç en aquest terreny, que es materialitza en tot Espanya en la creació anual d'unes 1.000 places per a nous mestres i la construcció a les Balears de nombroses escoles. De la reunió se'n desprèn una marcada preocupació per la higiene de les escoles existents, així com pel nombre d'escoles necessàries. L'Inspector Joan Capó denuncia la situació balear amb les següents paraules: «Se necesitan en Baleares muchísimas escuelas. Desde este punto de vista, somos la provincia española más desatendida. En general existe una escuela por cada 700 habitantes. En Baleares, nos resulta una por cada 1.400. Contamos, pues, con la mitad de medios de instrucción que ya posee el resto de España. Si se reúnen los municipios baleares, serán oídos. Pedimos que se nos ponga en el mismo nivel cultural que los demás, y que se nos concedan las escuelas que nos hacen falta, hasta llegar a la misma proporción de la que tienen otros. Es un apetición justa. Pero nuestro problema es doble: la escuela y el edificio escolar. No es posible continuar, como hasta aquí, metiendo la escuela en una casa particular, alquilada. Al pedir mayor número de maestros, pedimos también nuevos edificios escolares. En estos momentos en que se confeccionan los presupuestos, debemos levantar nuestra voz. ¿No se proyecta un

gran presupuesto para obras públicas? Pues, el edificio escolar es una obra pública. Pero no vaya cada pueblo pidiendo para sí. Pidan todos para todos. Y se conseguirá. Sería un contrasentido que unos pueblos pudiesen mostrar bellos edificios escolares, y otros las destartaladas casas en que tienen instaladas sus escuelas».

D'altra banda, l'Arquitecte Director de Construccions Escolars de l'Estat a les Balears presenta un projecte amb els desitjats models escolars mallorquins. El projecte consta de cinc models diferents: una escola unitària, un grup unitari per a nins i nines de dues aules, una graduada de tres seccions, una graduada de quatre seccions i una graduada de sis seccions.

Aquests models són, en primer lloc, fruit del treball que Guillem Forteza fa a partir dels models de 1922. Són l'adaptació regional mallorquina dels models definits per l'OTCE. Observant el model unitari de Guillem Forteza podem comprovar com, pràcticament, és igual al plantejat pel Ministeri: es tracta d'un volum principal de proporcions ú és a dos, amb una porxada enganxada al seu costat llarg. El volum principal conté una aula de proporció rectangular, amb tres grans obertures en un dels seus costats llargs i el programa més reduït annexat en un dels seus costats curts. Forteza hi afegeix, això sí, els serveis higiènics, als quals s'hi accedeix des de la porxada. Ambdues definicions són idèntiques.

Models d'escoles unitària i graduada.

Aula simulada

És certament lògic que els dos models unitaris tinguin una configuració tan similar, ja que tan sols es tracta d'una sola aula que, a més, ve definida per les seves corresponents instruccions tècniques, de manera que les possibilitats de variació són molt reduïdes.

Observem, en canvi, els models de grup unitari per a nins i nines de dues aules. En el cas dels models d'Antonio Flórez de 1922 es reelabora l'aula com a entitat i es juxtaposen les dues aules una al costat de l'altra, de manera simètrica i amb accés a través de la mateixa porxada. En canvi, en el cas de Guillem Forteza de 1926, la unitat aula es manté, definida ja des del model unitari, i el que fa és simplement capicuar dues unitats.

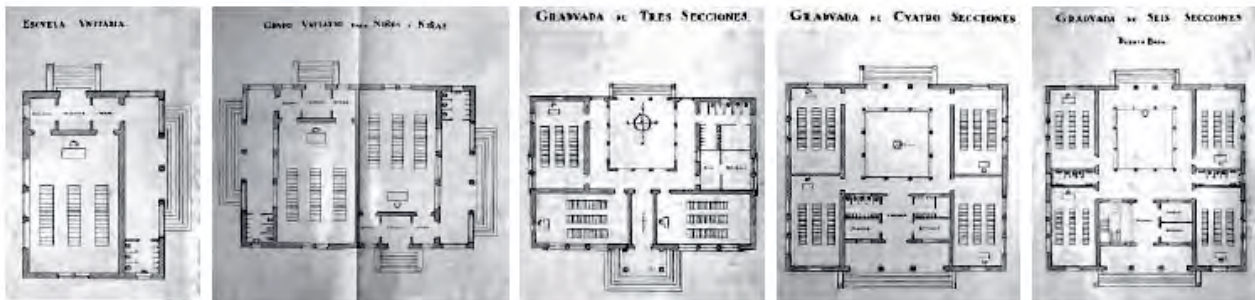
D'aquesta manera, Forteza obté dues aules amb accessos independents, solució tal vegada més avantatjosa que la de Flórez. Però, així com el model del Ministeri aconseguix una mateixa i òptima orientació per a cadascuna de les aules a través d'un gran finestral, el fet de capicuar les dues aules suposa que la il·luminació de les aules de Forteza sigui diametralment oposada, és a dir, en cap cas pot ser l'òptima per a les dues aules.

A més, tal i com ho configura el mallorquí, es veu obligat a il·luminar les aules a través de la porxada d'accés, la qual cosa és, si més no, discutible.

El més interessant arriba, però, amb els models graduats. Són models de tres, quatre i sis seccions respectivament. En aquests casos el joc que permet és molt més ampli.

Els models de Forteza ja no guarden cap relació amb els models d'Antonio Flórez. Els de Forteza tenen com a element central un pati.

Al voltant d'aquest pati s'ordena tot el programa. Ja sigui en forma de U, o de O, ja sigui en una planta o en dues, el pati hi és present. El pati esdevé una aula a l'aire lliure. El pati destaca com a element propi de la tradició arquitectònica mallorquina i com a peça essencial per a assegurar el contacte de l'infant amb la natura. El pati respon als postulats dels pedagogs moderns. Tal i com podem comprovar més endavant, aquests models escolars són reflex de la primera època, arquitectònicament parlant, de Guillem Forteza. Aquests models s'aplicaran de manera directa en moltes de les primeres escoles que construirà l'arquitecte.

Models fets per l'arquitecte Guillem Forteza (1926)

A partir de les consignes aprovades durant la Magna Assemblea, es fa un estudi de necessitats dels diferents municipis de les Illes.

Un cop aprovat el projecte teòric de Capó i Forteza, es posa en marxa la seva materialització. Cal, en primer lloc, el suport econòmic de l'Estat. Per això, una comissió encapçalada pels Inspectors Joan Capó i Fernando Leal i per l'arquitecte Guillem Forteza es desplaça a Barcelona per entrevistar-se amb el rector de la Universitat, sobre el qual recau aleshores la màxima responsabilitat educativa de les Balears. Un cop obtingut el seu suport, viatgen en tren a Madrid, on mantenen reunions amb el Director General de Ensenyança i amb el mateix Ministre, a qui sol·liciten:

«1ª Que se consideri la subvenció de 5.000 pessetes per escola unitària o secció graduada que se construesqui.

2ª Que se consideri modificat l'arreglament escolar en el sentit que se puguin crear les escoles que se detallen.

3ª Que pel nomenament dels mestres se consideri la condició de preferències per les escoles, així com s'acabin els respectius edificis.

4ª Que el total d'escoles unitàries o seccions de graduada que se considerin incloses en el següent projecte sia de 522.

Que pels efectes de la subvenció se necessiten 2.500.000 pessetes.

La quantitat es molt reduïda en relació amb les obres que s'han de realitzar i molt econòmica per l'Estat, que si les hagués de subvencionar aïlladament amb 10.000 pessetes per grau²⁵³ li costaria el doble.

5ª Que pels efectes de rapidesa se nomeni un Patronat Escolar Provincial... per poder entregar partides als Ajuntaments així com avancin les respectives edificacions.

6ª Que se consideri el termini de 3 anys a comptar la data de la concessió per tenir acabades totes les escoles del projecte».

El Ministre els promet estudiar amb deteniment el projecte. Un projecte que com veiem és d'allò més ambiciós. Pretén construir 522 unitats d'aula o secció en tan sols tres anys. Al 1926 la població balear ha superat els 350.000 habitants. Durant la

Dictadura de Primo de Rivera s'inauguren a Mallorca un bon nombre d'edificis escolars. La majoria d'aquests projectes són obra de Guillem Forteza. Ens referim a les escoles de Bunyola, Maria de la Salut, La Pobla, Petra, Andratx, Puigpunyent, Santa Margalida, Valldemossa, Marratxí (Pont d'Inca, Pla de Na Tesa, Cabaneta, Pòrtol), Manacor (Espinagar, Puig de l'Anà, Els Fangars). Estan també a punt d'acabar-se els edificis escolars de Santanyí, Sant Joan, Costitx, Son Carrió i Son Servera. I en breu temps començaran a construir-se escoles a Campanet, Muro, Esporles, Binissalem, Alaró, Sóller, Búger, Llombards i Alqueria Blanca.

Cada escola es construeix atenent al cens escolar de cada població –unitària, mixta, de tres graus, de quatre graus o de sis graus– segons dictaminin els respectius Inspectors Escolars de Primera Ensenyança.

La Dictadura suposa, al cap i a la fi, allò que algú ja ha batejat com la modernització autoritària del país. Malgrat tot, és durant el període de la Segona República quan a l'Estat en general, i a les Illes en particular, es duen a terme el màxim nombre de realitzacions en l'àmbit escolar. (JMA)

2.9 La II República i la reforma escolar

La Constitució republicana de 1931 proclamava l'escola única, la gratuïtat i obligatorietat a primària, la llibertat de càtedra i la laïcitat de l'ensenyament.

Entre els aspectes més remarcables que s'introduïren poden destacar:

- Funcionarització de mestres i professors.
- Establiment d'ajudes o beques per a l'estudi.
- Regulació del bilingüisme.
- Establiment de la coeducació.
- Supressió de l'obligatorietat de la religió a l'escola.
- Reforma de la formació inicial dels docents.
- Regulació de la inspecció.

A continuació podem seguir, a través de l'obra de Jaume Mayol, els esdeveniments que succeïren en relació a la creació d'escoles en aquells anys de la II República Espanyola:

A principis dels anys trenta, la teoria escolar i pedagògica arriba al seu grau de maduració òptim. A més, el nou Govern republicà està format per personatges d'un alt nivell intel·lectual: vuit dels onze integrants han passat per la universitat. Destaca una majoria provinent de la Institució Lliure d'Ensenyança (ILE). En un article publicat per Rodolfo Llopis, Director General de Primera Ensenyança, dos dies després de la proclamació de la República, queden ben clares les intencions del nou govern vers el problema educatiu:

«La República, al enfrentarse con el problema de la educación nacional, tiene que atacar con decisión y valentía todos los aspectos del mismo. Tiene que acabar con la absurda organización actual. Hay que hacer una reforma total que abarque desde los jardines de la infancia hasta la Universidad. Hay que extender los beneficios de la enseñanza a todos los españoles hasta conseguir que no quede un solo analfabeto en nuestro país, ni deje de cultivarse una sola inteligencia. El país necesita, hoy más que nunca, que todo ciudadano preste el máximo rendimiento a la nación. Y la República traicionaría a su propia esencia si no ofreciese a todos los españoles las posibilidades necesarias para que su inteligencia y su vocación encuentren el cauce que merecen.

La escuela en la República no es sólo un problema de cantidad. Es fundamentalmente, un problema de calidad. La República tiene que hacer muchas escuelas, pero cuidando de que la escuela sea verdaderamente escuela. No tanto por el edificio y por el material, sino por el espíritu que ha de vivificar la diaria labor docente.

La República tiene que hacer maestros nuevos. Los maestros que necesita el país en esta hora decisiva. Pero tiene, además, que utilizar a los maestros actuales. Ese ha de ser uno de los problemas más delicados.

[...]

La República tiene que sembrar muchas escuelas en todos los pueblos y aldeas españolas. Y cada escuela tiene que ser la verdadera célula rural de la República. En torno a la escuela ha de girar la vida del pueblo. La escuela ha de ser el verdadero Hogar infantil y la verdadera Casa de Pueblo durante la noche.»

En el mateix temps que Rodolfo Llopis és Director General de Primera Ensenyança, el President del Primer Govern Reformista, Manuel Azaña, que també havia passat per la ILE, nomena a Marcelino Domingo Ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts. Domingo havia obtingut al 1903 la titulació de Mestre d'escola que exerceix a Tortosa. Al 1909 s'havia iniciat en el món de la política i al 1929 havia fundat el Partit Republicà Radical Socialista (PRRS). Exerceix de Ministre d'Instrucció amb el lema "sembrar España de escuelas.

Amb la República recentment proclamada es creen, també, les Misiones Pedagógicas, un projecte educatiu nascut en el si del Museu Pedagògic Nacional, inspirat en les directrius de la ILE. El president del Patronat de les Misiones Pedagógicas és Manuel Bartolomé Cossío, una altra figura provinent de la mateixa ILE.

Amb tot aquest cos governamental, s'aprova un pla quinquennal pel qual s'han de crear "5.000 escoles cada any, menys el primer, en què se'n crearien 7.000 –les cèlebres vint-i-set mil escoles–, i es presenta a les Corts un projecte de llei per a concertar un préstec de 400 milions de pessetes per a construccions escolars, projecte que és aprovat pel Parlament dia 16 de setembre de 1932. Aquests 400 milions s'han de gastar en vuit anys, que juntament amb els 200 milions que, aproximadament, aporten els Ajuntaments, sumen 600 milions de pessetes. Això representa, no solament el major esforç econòmic realitzat fins llavors en educació al nostre país, sinó el major esforç que, en aquell moment, realitza qualsevol país.

El model educatiu sempre ha estat íntimament relacionat amb la política. Pel Govern Estatal presidit per Manuel Azaña, l'educació és una eina essencial per a combatre el caciquisme. Aleshores l'educació va dirigida cap a un model totalment laic, amb la intenció que l'església perdi tot el control que fins al moment havia exercit sobre l'educació dels infants. Es potencia la coeducació així com la graduació de l'ensenyament. Es consciència a la societat de la importància que té l'educació dels fills i es combat l'absentisme escolar, tan arrelat en els hàbits familiars.

El projecte educatiu d'aquest nou govern també té el seu reflex a les Balears. Prova d'aquesta defensa de les construccions és que durant el bienni 1931-32 a les Illes Balears es construeixen 121 unitats escolars, de les quals 19 eren unitàries de nins, 12 unitàries de nines i 10 de pàrvuls; també es construeixen 14 unitats mixtes i 66 seccions graduades. En el temps de la República les Balears superen els 370.000

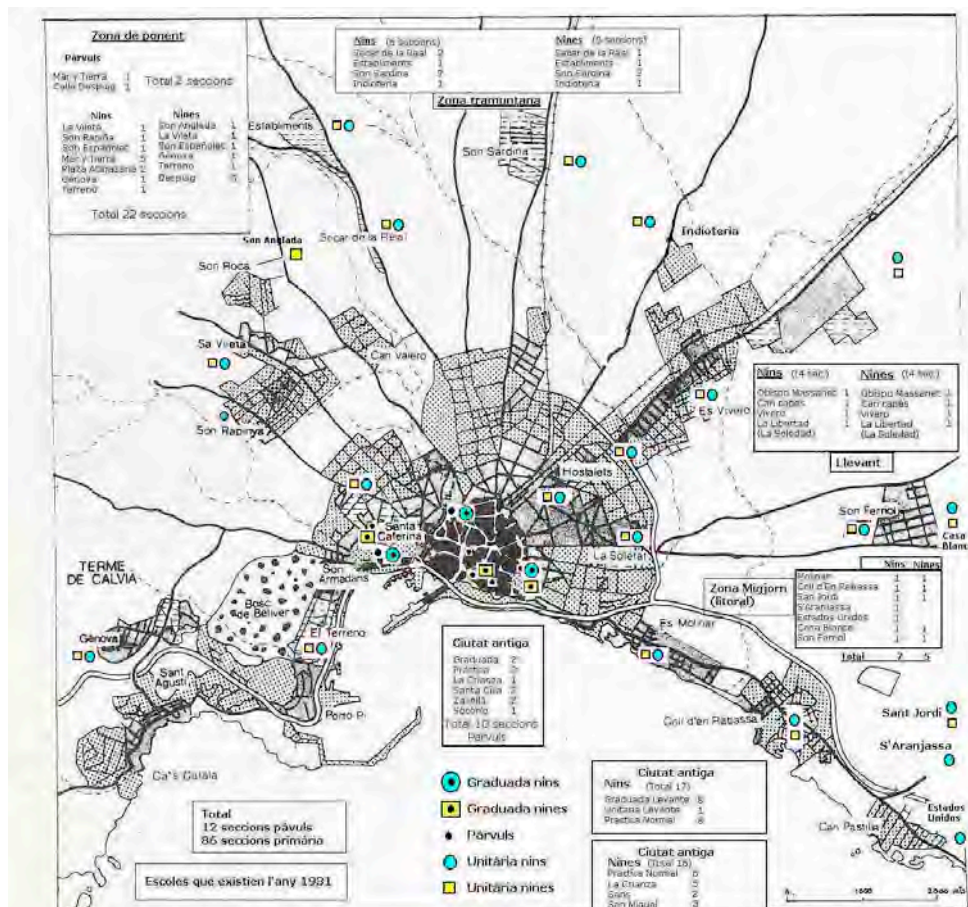
habitants, dels quals, uns 300.000 es troben a l'Illa de Mallorca i 100.000 es concentren a Palma.

Alhora, les iniciatives educatives se succeeixen arreu de les Illes. Les línies de renovació pedagògica continuen amb molta més intensitat que en anys anteriors. Els nous corrents educatius s'introdueixen dins les noves escoles. Cal remarcar les Tècniques Freinet de l'escola de Consell, a càrrec de Miquel Deyà Palerm i el Mètode de Projectes de l'escola de Sencelles, a càrrec de Llorenç Mª Duran Coll. Destaquen, així mateix, infinitud de mestres que es converteixen aleshores en autèntiques autoritats dins els pobles... (JMA)

La situació escolar a Palma, com a la resta de les Illes Balears, en el primer terç del segle XX era encara molt deficitària. La resposta a la demanda de l'assemblea de batles de 1926 no havia tingut resultats efectius per a la capital de la província. Per aquest motiu, l'any 1931 una de les primeres tasques del consistori palmesà fou l'aprovació d'un pla de construccions escolars per al municipi.

"... D'altra banda, en l'àmbit municipal, hi ha un projecte que sobresurt entre totes les iniciatives de les Balears, que és l'aprovació del Pla General de Construccions Escolars redactat per l'Ajuntament de Palma. La Comissió de Cultura del consistori ciutadà, formada pel seu president Emili Darder, Francesc de Sales Aguiló, Antoni Albertí, Andreu Crespí, Lluís Ferbal, Eduard Gómez, Docmael López, Cristòfol Serra, Miquel Sureda i Vicens Tejada, aprova l'esmentat projecte el dia 4 de setembre de 1931.(JMA)"

Les escoles que existien l'any 1931 a Palma eren les següents:

Pàrvuls (mixt)	Seccions	Mestres	Auxiliars
Graduada de Llevant	2	2	
Pràctica Normal de Mestres	2	2	
"Mar y Tierra"	1	1	
Carrer de Despuig	1	1	
La Criança	1	1	
Carrer de Can Santacília	2	1	1
Carrer de Can Savellà	2	1	1
Carrer del Socors	1	1	
Total	12	10	2

Graduades de nins	Seccions	Mestres	Director
Llevant	8	8	1
Pràctica Normal de Mestres	8	8	1
"Mar y Tierra"	5	5	1
Total	21	21	3

Unitàries de nins	Seccions	Mestres	Auxiliars
Llevant	1	1	
Plaça de la Drassana	2	1	1
Son Espanyolet	1	1	
Gènova	1	1	
El Terreno	1	1	
Son Rapinya	1	1	
Es Secar de la Real	2	1	1
Establiments	1	1	
Son Sardina	2	1	1
Sa Indioteria	1	1	
Es Viver	1	1	
La Libertad	1	1	
Es Molinar	1	1	
Es Coll d'en Rabassa	1	1	
Bisbe Massanet	1	1	
Can Capes	1	1	
Sa Vileta	1	1	
Sant Jordi	1	1	
S'Aranjassa	1	1	
Estats Units (Les Cadenes)	1	1	
Sa Casa Blanca	1	1	
Son Ferriol	1	1	
Total	25	22	3

Graduades de nines	Seccions	Mestres	Directora
Pràctica Normal de Mestres	6	6	1
Carrer de Despuig	5	5	1
La Criança	5	5	1
Total	16	16	3

Unitàries de nines	Seccions	Mestres	Auxiliars
Carrer de Can Sanç	2	1	1
Carrer de Sant Miquel	3	1	2
Son Espanyolet	1	1	
El Terreno	1	1	
Gènova	1	1	
Bisbe Massanet	1	1	
Can Capes	1	1	
La Libertad	1	1	
Es Molinar	1	1	
Es Secar de la Real	1	1	
Son Anglada	1	1	
Sa Vileta	1	1	
Establiments	1	1	
Sa Indioteria	1	1	
Son Sardina	2	1	1
Es Viver	1	1	
Son Ferriol	1	1	
Sa Casa Blanca	1	1	
Es Coll d'en Rabassa	1	1	
Sant Jordi	1	1	
Total	24	20	4

De Palma, tenim unes dades aproximatives corresponents al curs 1930-1931 (exceptuant-ne els pàrvuls):

Població	Unitats/mestres	Tant x 1.000	Alumnes	Alumnes/mestre
100.000	86	0,86	Aprox. 4.000	46,5

Per al curs 1931-1932 tenien previst escolaritzar aproximadament 5.000 alumnes, que atendrien entre les escoles existents i les ampliacions i noves creacions, entre les quals ja es comptava amb l'escola de la plaça de Pere Garau, de 5 seccions, i amb possibilitats d'atendre uns 250 alumnes.

Però la manca de places escolars queda ben descrita al paràgraf següent del *Proyecto General de Construcciones Escolares. Ayuntamiento de Palma de Mallorca. 1931.*

Pero siendo Palma una capital que tiene cerca de 100.000 habitantes, y calculando que el censo escolar es un 15% del total de la población, nuestro censo escolar ascendería a 15.000 alumnos, de lo que se deduce que, si tenemos locales para 5.000, quedan 10.000, o sea dos tercios, sin poderse matricular. No estando implantada la escuela única, podría contarse, como se acostumbra a hacer, que un tercio tendría cabida en las escuelas privadas, pero queda otro tercio, es decir, unos 5.000 escolares, sin colocación, a los cuales, a pesar de que la ley mande la obligatoriedad de la asistencia a clase, el mismo que dicta la ley, el Poder Público, priva actualmente de que pueda asistir.

En relació a la situació de les escoles, podem llegir el següent:

Por un lado, tenemos 5.000 escolares sin poder asistir a las escuelas, pero reflexionemos un poco sobre los 5.000 que pueden matricularse en las escuelas actuales...

Con las salas insuficientes, privadas de ventilación, de luz y sol; sucias y sin medios de tenerlas limpias, no poseyendo agua corriente, ni waters-closets, ni duchas, ni lavabos, y con los retretes y urinarios inmundos, situados sobre la cisterna del agua destinada a la bebida; sin patios, jardines, ni superficie libre ninguna para poder hacer gimnasia y jugar los niños, etc. ¿Resulta tolerable que se eduque y enseñe en la mayoría de las actuales escuelas con las antedichas condiciones?

En el mateix projecte es determinava quines eren les escoles utilitzables, perquè eren de propietat municipal:

Escola	Pàrvuls	Nins	Nines	Total	Inauguració
Graduada	2		8	10	
Pràctica Nins		8		8	
Es Secar de la Real	1	2	1	4	20-09-1931*
Es Viver		2		2	
Sa Casa Blanca	1	1	1	3	20-09-1931*
Son Ferriol		1	1	2	
La Criança	2		4	6	
Total	6	14	15	35	*: Reforma

Las del Secar, Vivero y Casa Blanca tienen buenas condiciones higiénicas después de la reforma que en ellas se acaba de efectuar y lo mismo podríamos decir de la de Son Ferriol cuando esté lista la reforma acordada.

La Graduada de Levante tendría que reformarse y sobretodo la de la Crianza, la cual no dejaríamos, considerando el lugar en que está, si no fuese por la circunstancia de que es propiedad municipal y de ser patrocinada por una fundación...

Finalment assenyalen les escoles noves que haurien de construir o reformar:

Amb les dades que s'indiquen s'apreciarà que no situen cap centre a la part antiga de Palma perquè diuen que no hi ha solars en bones condicions.

A l'eixample, on sols es troben l'Escola Graduada de Llevant i l'Escola Pràctica, hi situen també una escola a Son Sunyeret (entre el pont del tren i el carrer d'Aragó), una altra al carrer de Cecili Metel (plaça del Bisbe Berenguer de Palou) i a la Feixina (Jaume I). Situen aquests centres en el primer radi de l'eixample, circumdant la ciutat, amb la qual cosa serveixen per a cobrir les necessitats d'escolarització de la part antiga.

Escoles de l'eixample:	Pàrvuls	Nins	Nines	Total	Arquitecte	Inauguració
Llevant. Creació	4 4	12		164	Forteza	
Reforma						
La Feixina (Jaume I)	8	8	8	24		
Cecili Metel	4		8	12	GRO*	
Ses Finestres Verdes	1	1	1	3	GRO*	14-04-1934
Pere Garau (als voltants)	2	3	3	8		
Son Sunyeret	2	3	3	8		
Bernat Calvet	2	3	3	8		
Son Alegre	1	1	1	3		
Entre Serralta i Son Espanyolet	2	3	3	8	Forteza	08-07-1934
Total	30	34	30	94	*: Garau, Ribas i Oleza	

En els suburbis planegen situar 78 noves seccions escolars distribuïdes equidistantment, de manera que cobreixin tot el territori municipal.

Escola suburbis:	Pàrvuls	Nins	Nines	Total	Arquitecte	Inauguració
Es Molinar	1	1	1	3		
Es Hostalets	2	3	3	8		
La Libertad	2	3	4	8	GRO*	PP**05-02-33
Es Coll d'en Rabassa	1	2	2	5	Casas	14-04-1934
Sant Jordi	1	1	1	3	GRO*	
Can Pastilla	1	1	1	3		
S'Aranjassa	1	1	1	3	Monravá	PP**05-02-33
Ses Cadenes	1	1	1	3	Porqueres	25-12-1933
Estats Units	1	1	1	3	GRO*	
Sa Creu Vermella	1	1	1	3		
Es Viver	1		2	3		
Establiments	1	2	2	5		
Son Sardina	1	2	2	5		
Sa Indioteria	1	1	1	3		
Son Anglada	1	1	1	3	GRO*	
Son Serra	1	1	1	3	GRO*	PP**05-02-33
Son Rapinya	1	1	1	3		
Gènova	1	1	1	3	Forteza	
El Terreno	1	2	2	5		
Sant Agustí	1	1	1	3		
Total	22	27	29	78		

*Garau, Ribas i Oleza ** PP: primera pedra

Com podeu suposar, un projecte tan ambiciós no era fàcil de dur a terme totalment, i si hi afegim que ben aviat es va entrar en el conflicte de la Guerra Civil, entendrem que moltes obres acabaren per no realitzar-se. Això és el que també volem aclarir amb el nostre treball.

Unes dades molt importants en relació amb aquest aspecte són les que figuren al Decret del governador de les Balears, José Rubí, de data 1 d'octubre de 1936, publicat a *La Almudaina* dia 4 d'octubre: hi observam que, respecte de l'any 1931, hi ha 41 seccions més.

Escola	Pàrvuls	Nins	Nines	Mixta	Seccions	Observacions
Aneja Niños	5	9			14	Escola Pràctiques (Joan Alcover)
Levante	3	11			14	Escola Graduada
Jaime Ferrer (S. Pere)	1	2			3	Integrada a Jaume I
Pedro Garau	2	2			4	Predecet de Jafuda Cresques
Son Español	3	3	3		9	
Finestres Verdes	1	1	1		3	
Mar y Tierra	2	5			7	Integrada a Jaume I
Soledad	2	1	1		4	
Aneja Niñas			8		8	Anexa a l'Escola Graduada
San Miguel			4		4	integrada a Cecil Metel
Santa Catalina	2		5		7	
Unitaria 1		1			1	Integrada
Unitaria 2		1			1	Integrada
Rotlet (Molinar)		1	1		2	Integrada
Calle Sans			1		1	Integrada
Atarazanas			1		1	Integrada a Jaume I
Unitaria 3			1		1	Integrada
Pàrvulos 1	1				1	Integrada
Pàrvulos 2	1				1	Integrada
Pàrvulos 3	1				1	Integrada
Can Capas	1	1	1		3	Integrada
Hostalets	1	1	1		3	Integrada
Molinar	1				1	Integrada
S'Aranjassa				1	1	Integrada
Arenal		1	1		2	
Bonanova		1	1		2	Integrada
Casa Blanca	1	1	1		3	
Can Pastilla				1	1	Integrada
Coll d'En Rabassa	1	2	2		5	
Establiments	1	2	1		4	Ibisec
Estados Unidos				1	1	Integrada
Son Ferriol	3	2	1		6	
Indiateria		1	1		2	Integrada
Sant Jordi		1	1		2	
Son Anglada				1	1	Integrada
Son Rapiña				1	1	Integrada
Son Sardina	1	2	1		4	Ibisec
Secar de la Real	1	2	1		4	
Terreno		1	1		2	Integrada
Vileta (Son Serra)	1	2	1		4	
Vivero		1	1		2	
TOTAL	36	58	42	5	141	

Aquest increment s'aconsegueix mitjançant la construcció d'escoles noves i amb la realització d'ampliacions:

Escoles noves	Seccions
Unitàries	3
Pere Garau	4
Son Espanyolet	8
Finestres Verdes	3
La Soledat	4
S'Arenal	2
Es Coll d'en Rabassa	5
Es Viver	2
Total	31

Reformes o ampliacions	
Escoles	Seccions
Llevant	4
Son Ferriol	3
Es Secar de la Real	2
Sa Vileta	3
Total	12
Total	43

És admirable l'ambició d'aquest Pla General de Construccions Escolars impulsat per l'Ajuntament de Palma. Per fer-lo possible, la Comissió considera que s'ha d'obrir un concurs lliure de projectes.

Aquest concurs, com explicitarem més endavant, es convoca amb un important desplegament de mitjans. El plaç d'entrega de les propostes finalitza a les 24 hores del dia 31 de gener de 1932. En el concurs hi participen diferents equips d'arquitectes com el format per Carles Garau i Josep Olesa, o l'integrat per E. Bofill, J. González i R. Ribas. Individualment hi trobam l'arquitecte J. Porqueras, Francesc Casas, o Guillem Forteza. Aquest darrer presenta sis propostes: el Grup Escolar Cecili Metel, el d'Estanislau Figueras, el de Finestres Verdes, el de Gènova, el de Son Espanyolet i el de Lluçmajor. Els projectes presentats per Forteza són de línies clarament racionalistes.

El dia 10 de març de 1932 s'exposen a la Llonja de Palma els projectes escolars presentats al concurs. Són 14 grups escolars que reuneixen un total de 83 seccions. El Col·legi d'Arquitectes configura un jurat format per Cèsar Martinell, aleshores degà del Col·legi de Catalunya i Balears, Josep Goday, arquitecte amb una amplíssima experiència en construcció d'edificis escolars a Barcelona i Jaume Aleñà i Josep Alomar, delegats del Col·legi a les Illes Balears. Martinell i Goday arriben el divendres 11 de març i són rebuts per la Comissió de Cultura. Aleshores el batlle de Palma és Francesc Vilallonga i la seva mà dreta en qüestió de cultura és, sens dubte, Emili Darder, que en aquell temps presideix l'Associació per la Cultura de Mallorca.

El dia 16 de març de 1932 a l'Ajuntament de Palma «se da cuenta del fallo del concurso libre de proyectos para edificios escolares. Se tributan elogios a todos los concursantes». Forteza guanya el concurs de Lluçmajor, el de Son Espanyolet i el de Gènova.

Altres escoles estudiades			
Escola	Observacions		
Jaume I	Integra: Mar y Tierra, Jaume Ferrer i Drassana		
Cecil Metel	Integra: Sant Miquel (nines)		
Institut Ramon Llull			
La Crianza	Escola municipal		

Simultàniament es produeixen visites de les autoritats del govern central amb la finalitat de tenir coneixement de l'estat de la qüestió i poder finançar la proposta... (JMA)

En els pobles es continua la Reforma Escolar amb ampliacions i noves construccions d'escoles: Algaida, Campos, Lluçmajor, Montuïri, Sencelles... són exemples d'escoles noves.

... És prou conegut el violent final de l'embranchida republicana. El dia 18 de juliol de 1936 es produirà l'alçament militar que acabarà amb totes les iniciatives republicanes. La Guerra Civil interromprà i paraitzarà qualsevol proposta de progrés, en tots els seus camps d'acció: en el polític, en el cultural, en el pedagògic o, fins i tot, en l'arquitectònic. La repressió, la imposició i l'autoritarisme substituiran, durant dècades, el progrés, la il·lusió i la llibertat... (JMA)

Segurament el mestre Melcior Rosselló Simonet pensava en tot aquest món perdut que havia conegut tan de prop aquells anys, quan va dir: "L'escola de la guerra i la postguerra era trista, tristíssima, i ningú podia sostreure's a aquell ambient. Era trist l'ensenyament que s'impartia i estaven tristos els mestres, carregats de problemes econòmics i incapaços de superar la profunda decepció que la guerra els havia produït. Que diferents eren aquells ensenyants dels d'abans..." (Llorenç Capellà a Balears de dia 30-11-1986).

Alumnes, professors i autoritats al menjador de l'escola de Son Espanyolet

2.10 Alfabetisme

Certament estam més acostumats a parlar d'analfabetisme i de fracàs escolar que d'alfabetisme i d'èxit escolar, tot i que tots els educadors fa quasi un segle que ja sabem que, per a solucionar problemes d'aprenentatge, és més eficaç centrar-nos en els aspectes positius de l'aprenentatge que fer-ho en els problemes, així com també ho és centrar-nos en els punts forts dels aprenents que en els problemes i les seves mancances.

Per això presentam aquest estudi estadístic en termes d'alfabetisme en lloc de fer-ho en el més utilitzat d'analfabetisme. Si analfabets, en un grup determinat, són aquelles persones del grup que no saben llegir ni escriure amb un nivell mínim de comprensió, denominam persona alfabetada aquella que sí sap llegir i escriure amb un nivell suficient de comprensió.

Població	1900	1910	1920	1930	1940	1950
Espanya. Població	18.618.086	19.995.686	21.389.842	23.677.794	26.015.907	27.976.755
10 i més anys	14.343.977	15.300.818	16.805.848	18.485.521	20.986.236	22.969.716
Majors de 10 anys que no saben llegir	8.399.743	7.931.536	7.317.480	5.871.403	4.834.648	3.979.229
% Analfabets:	58,56%	51,84%	43,54%	31,76%	23,04%	17,32%
% Alfabetes:	41,44%	48,16%	56,46%	68,24%	76,96%	82,68%
Espanya. Homes	9.087.821	9.725.024	10.373.382	11.565.805	12.491.274	13.469.684
10 i més anys	6.931.077	7.355.576	8.065.902	8.928.874	9.952.312	10.901.438
Majors de 10 anys que no saben llegir	3.263.610	3.083.795	2.850.837	2.142.322	1.708.273	1.327.566
% Analfabets:	47,09%	41,92%	35,34%	23,99%	17,16%	12,18%
% Alfabetes:	52,91%	58,08%	64,66%	76,01%	82,84%	87,82%
Espanya. Dones	9.530.265	10.270.662	11.016.460	12.111.989	13.524.633	14.507.071
10 i més anys	7.412.900	7.945.242	8.739.946	9.556.647	11.033.924	12.068.278
Majors de 10 anys que no saben llegir	5.136.133	4.847.741	4.466.643	3.729.081	3.126.375	2.651.663
% Analfabets:	69,29%	61,01%	51,11%	39,02%	28,33%	21,97%
% Alfabetes:	30,71%	38,99%	48,89%	60,98%	71,67%	78,03%

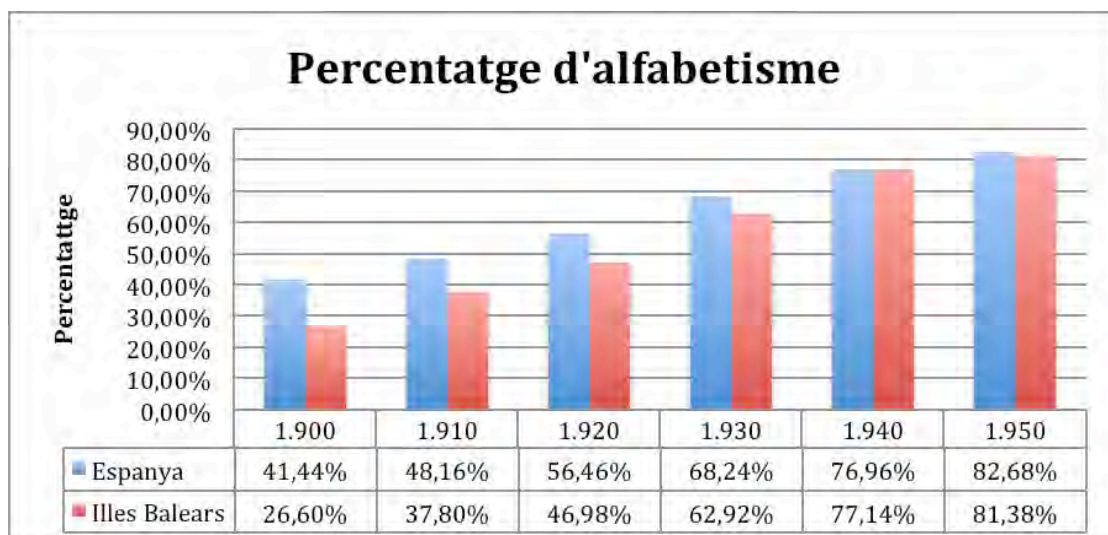
Taula: Total de població espanyola, majors de 10 anys i majors de 10 anys que no saben llegir: en conjunt i per gènere. Percentatge d'analfabets i d'alfabetes per cada un d'aquests grups. Anys 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 i 1950

Població	1900	1910	1920	1930	1940	1950
Illes Balears. Població	311.649	326.023	338.894	365.512	407.497	422.089
10 i més anys	246.668	258.549	276.434	301.469	349.111	362.840
Majors de 10 anys que no saben llegir	181.060	160.828	146.575	111.797	79.809	67.567
% Analfabets:	73,40%	62,20%	53,02%	37,08%	22,86%	18,62%
% Alfabetes:	26,60%	37,80%	46,98%	62,92%	77,14%	81,38%
IB. Homes	150.739	155.842	161.273	176.348	199.399	204.683
10 i més anys	117.952	122.262	129.277	143.493	169.778	173.827
Majors de 10 anys que no saben llegir	78.031	67.260	59.409	42.409	27.138	23.129
% Analfabets:	66,15%	55,01%	45,95%	29,55%	15,98%	13,31%
% Alfabetes:	33,85%	44,99%	54,05%	70,45%	84,02%	86,69%
IB. Dones	160.910	170.181	177.621	189.164	208.098	217.406
10 i més anys	128.716	136.287	147.157	157.976	179.333	189.013
Majors de 10 anys que no saben llegir	103.029	93.568	87.166	69.388	52.671	44.438
% Analfabets:	80,04%	68,66%	59,23%	43,92%	29,37%	23,51%
% Alfabetes:	19,96%	31,34%	40,77%	56,08%	70,63%	76,49%

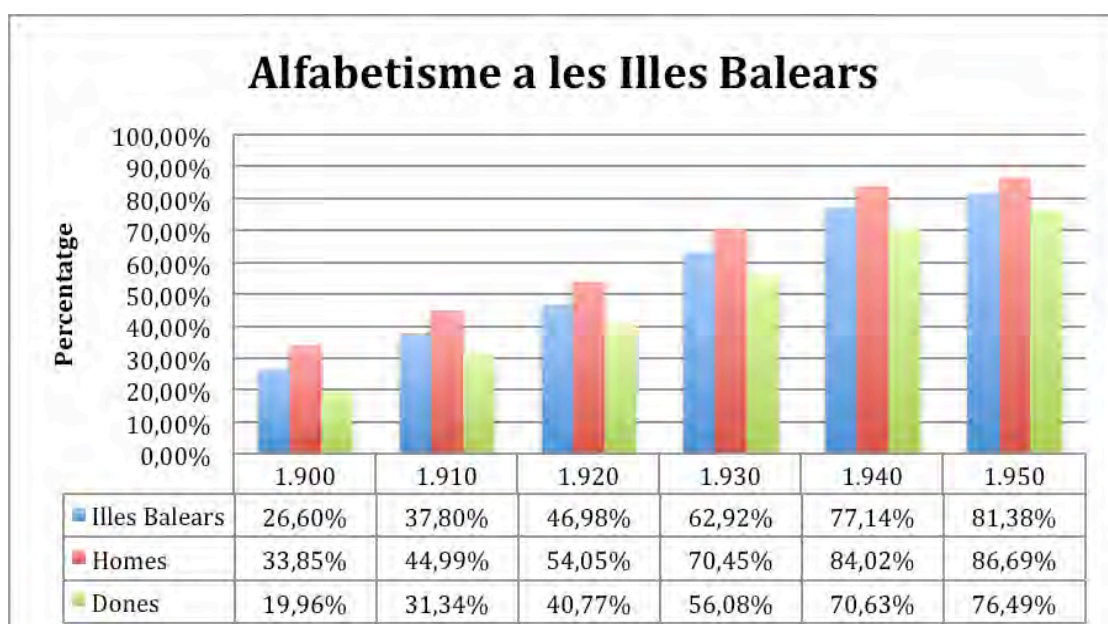
Taula: Total de població de les Illes Balears, majors de 10 anys i majors de 10 anys que no saben llegir: en conjunt i per gènere. Percentatge d'analfabets i d'alfabetes per cada un d'aquests grups. Anys 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 i 1950

En general, quan parlem d'analfabets ens referim a persones majors de 10 anys que no saben llegir ni escriure. Viceversa, els alfabetes són aquelles persones majors de 10 anys que sí saben llegir.

Proporció, presentada en percentatge, és la relació d'aquesta població alfabetada en relació al conjunt de la població corresponent (major de 10 anys).

Gràfic: Percentatge d'alfabetisme a Espanya i a les Illes Balears en els anys estudiats de 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 i 1950

Gràfic: Percentatge d'alfabetisme a les Illes Balears, en general i diferenciat per gènere, en els anys estudiats de 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 i 1950

A les taules de la pàgina anterior presentam les dades següents: Total de població, població major de 10 anys, població de persones majors de 10 anys que no saben llegir, a Espanya (primer quadre) i a les Illes Balears (segon quadre), en els anys 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 i 1950, tant en el seu conjunt com diversificat per gènere. Aqueixes dades ens permeten obtenir el percentatge d'analfabetisme (persones majors de 10 anys que no saben llegir dividit pel conjunt de persones majors de 10 anys i el resultat –o proporció– multiplicat per 100) i el percentatge d'alfabetisme (100-percentatge d'analfabetisme) a cada grup. Aquestes taules ens permeten presentar els dos gràfics següents: "Percentatges d'alfabetisme" general a aquests anys (comparant-ne el d'Espanya i el de les Illes Balears) i "Alfabetisme a les Illes Balears" en aquests anys, tant en el seu conjunt, com diversificat per gènere: homes i dones.

Observant el primer gràfic ens adonam que l'alfabetisme general va creixent progressivament tant al conjunt de l'Estat com a les Illes Balears, no obstant això l'increment és superior a les Illes que al conjunt de l'Estat: a principis de segle l'alfabetisme al conjunt de l'Estat era del 41,44% mentre que a les Illes Balears sols era del 26,6%, quasi 15 punts per davall, mentre que l'any 1940 els alfabetismes eren pràcticament els mateixos tant al conjunt de l'Estat com a les Illes Balears: 77%. El que significa que, en aquests 40 anys, l'alfabetisme a les Illes Balears es va incrementar 15 punts més que al conjunt de l'Estat: 50,5 punts front a 35,5. Pel que fa a l'increment entre 1930 i 1940, anys de la influència de la II República i també de la guerra civil espanyola, tot i aquesta guerra, l'alfabetisme al conjunt de l'Estat va passar del 68,24% al 76,96% (increment de 8,72 punts), i a les Illes Balears va passar del 62,92% al 77,14% (increment de 14,22 punts). També a aquesta dècada es mostra la tendència general de com l'increment de l'alfabetisme és superior a les Illes Balears que al conjunt de l'Estat. Sembla com si, almenys en l'aspecte de l'alfabetització, els bons efectes educatius de la II República haguessin estat millors a les Illes Balears que al conjunt de l'Estat.

El segon gràfic, que reflecteix l'evolució de l'alfabetisme a les Illes Balears (entre 1900 i 1950) tant en el seu conjunt com en cada gènere, mostra un increment progressiu constant de l'alfabetisme entre 1900 i 1940 i molt inferior pel que fa a la progressió a la dècada de 1940 a 1950. Igualment podem observar com, a tots aquests anys, l'alfabetisme masculí és superior al femení (els nins anaven a "escola" i les nines anaven a "costura" o es quedaven a casa) entre 13 i 14 punts en cada any estudiat. Sols en el darrer any estudiat, 1950, aquesta diferència es redueix un poc i en lloc de ser de 13 o 14 punts és únicament de 10. Segurament si ho miràssim ara o bé no hi hauria diferència o bé la diferència seria lleugerament favorable a les dones. L'*"Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981"*, com el propi títol indica, ens permetria fer l'estudi fins, com a màxim, l'any 1981. No ho presentam, però la primera taula ens ho permetria i ens mostra com aquest fet observat al segon gràfic, de major alfabetització en els homes que en les dones, a cada any estudiat a les Illes Balears, també passa en el conjunt de l'Estat. No obstant això, aquesta diferència al conjunt de l'Estat es redueix de 15 punts al 1930 a 11 punts al 1940. Tot i que aquests 4 punts de reducció de la diferència és possible que no siguin significatius, no hem d'oblidar l'interès de la II República d'igualar homes i dones en formació i drets.

Alfabetisme. Font: Per a poder fer aquest estudi, taules i gràfics, hem obtingut les dades de població de l'INE i les d'analfabetisme de: *"Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981"*. de M. Vilanova Ribas i X. Moreno, que podeu trobar en format pdf a Internet.

03 Zones, Municipis i Escoles

Per una qüestió metodològica en aquest treball "Escoles de les Illes Balears en temps de la II República" hem fet la següent distribució de zones:

Illes Balears:

Mallorca s'ha distribuït en sis zones, una de les quals correspon únicament a la ciutat de Palma.

Menorca és la zona 7

Illes Pitiüses:

Eivissa és la zona 8 i

Formentera és la zona 9

Pel que fa a **Mallorca**, i seguint l'esquema de la divisió de Mallorca en comarques que fa Wikipedia, hem dividit l'illa en sis zones:

- 01 Palma
- 02 Tramuntana
- 03 Es Raiguer
- 04 Pla de Mallorca
- 05 Llevant
- 06 Migjorn

La zona 01 es correspon amb el municipi de Palma i l'hem subdividida en cinc subzones: Centre, Eixample, Llevant, Ponent i Nord. Al Centre, hi trobam tres escoles: sa Graduada, Cecili Metel i Casa de la Criança; a l'Eixample n'hi trobam cinc: Escola de Pràctiques, Institut Balear, Jaume I, Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló) i Escola de Treball; a Llevant és on n'hi trobam més, fins a nou escoles: Pere Garau, La

Soledat, Es Vivero, Son Ferriol, sa Casa Blanca (nins), sa Casa Blanca (nines), Sant Jordi, es Coll d'en Rabassa i s'Arenal; a Ponent en trobam tres: Son Espanyolet, Santa Catalina i Son Serra; i al Nord sols en trobam una: es Secar de la Real.

La zona 02, Tramuntana, comprèn els següents municipis, per ordre alfabètic: 0201 Andratx, 0202 Banyalbufar, 0203 Bunyola, 0204 Calvià, 0205 Deià, 0206 Escorca, 0207 Esporles, 0208 Estellencs, 0209 Fornalutx, 0210 Pollença, 0211 Puigpunyent, 0212 Sóller i 0213 Valldemossa.

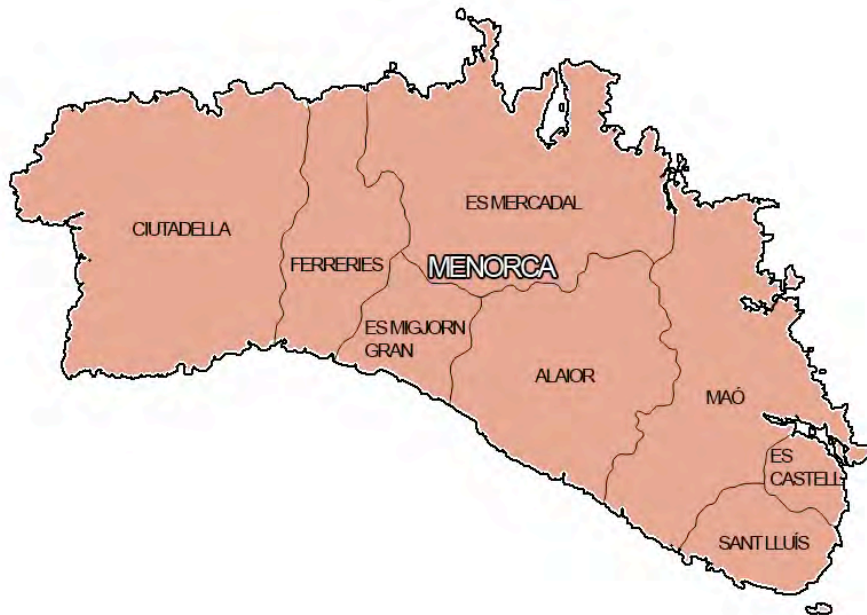
La zona 03, es Raiguer, comprèn els següents: 0301 Alaró, 0302 Alcúdia, 0303 Binissalem, 0304 Búger, 0305 Campanet, 0306 Consell, 0307 Inca, 0308 sa Pobla, 0309 Lloseta, 0310 Mancor de la Vall, 0311 Marratxí, 0312 Santa Maria del Camí i 0313 Selva.

La zona 04, Pla de Mallorca: 0401 Algaida, 0402 Ariany, 0403 Costitx, 0404 Lloret de Vistalegre, 0405 Llubí, 0406 Maria de la Salut, 0407 Montuiri, 0408 Muro, 0409 Petra, 0410 Porreres, 0411 Sant Joan, 0412 Santa Eugènia, 0413 Santa Margalida, 0414 Sencelles, 0415 Sineu, 0416 Vilafranca de Bonany.

La zona 05, Llevant: 0501 Artà, 0502 Capdepera, 0503 Manacor, 0504 Sant Llorenç i 0505 Son Servera.

La zona 06, Migjorn: 0601 Campos, 0602 Felanitx, 0603 Lluçmajor, 0604 ses Salines i 0605 Santanyí.

La zona 7 comprèn tota l'illa de Menorca, on trobam els següents municipis:

0701 Alaior,
0702 Ciutadella,
0703 Es Castell,
0704 Es Mercadal,
0705 Es Migjorn Gran,
0706 Ferreries,
0707 Maó, i
0708 Sant Lluís.

La zona 8 comprèn tota l'illa d'Eivissa, on trobam els següents municipis:

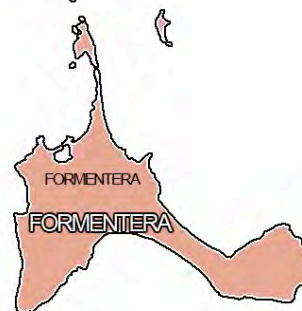
0801 Eivissa,
0802 Santa Eulària des Riu,
0803 Sant Antoni de Portmany,
0804 Sant Joan de Labritja i
0805 Sant Josep de sa Talaia.

La zona 9 comprèn l'illa de Formentera, on sols hi trobam un municipi:

0901 Formentera, la capital del qual és Sant Francesc Xavier.

Certament, no hem trobat edificis escolars específics d'aquell temps a tots els municipis; per contra, en alguns, com Manacor, Felanitx, Sóller, Maó o Sant Josep n'hem trobat diversos.

01 Zona 1: Palma

La zona 01 es correspon amb el municipi de Palma i l'hem subdividida en cinc subzones: Centre, Eixample, Llevant, Ponent i Nord.

A la subzona Centre (icones taronja) hi trobam tres escoles: Graduada, 2 Cecili Metel i 3 Casa de la Criança.

A l'Eixample (icones verdes) n'hi trobam cinc: 1 Escola de Pràctiques, 2 Institut Balear, 3 Jaume I, 4 Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló) i 5 Escola de Treball.

A Llevant (icones vermelles) és on n'hi trobam més, fins a 9 escoles: 1 Pere Garau, 2 La Soledat, 3 Es Vivero, 4 Son Ferriol, 5 sa Casa Blanca (nins), 6 sa Casa Blanca (nines), 7 Sant Jordi, 8 es Coll d'en Rabassa i 9 s'Arenal.

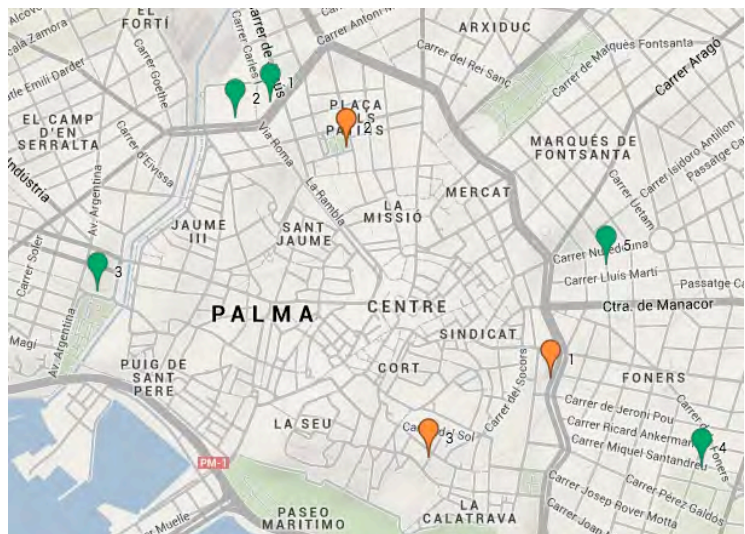
A Ponent (icones blaves) en trobam tres: 1 Son Espanyolet, 2 Santa Catalina i 3 Son Serra.

A Nord (icona grisa) sols en trobam una: 1 es Secar de la Real.

Ampliació de les zones Centre (icones taronja) i Eixample (icones verdes)

Zona Centre (icones taronja): 1 Graduada, 2 Cecili Metel i 3 Casa de la Criança.

Zona Eixample (icones verdes): 1 Escola de Pràctiques, 2 Institut Balear, 3 Jaume I, 4 Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló) i 5 Escola de Treball.

0101 Palma. Escoles:

Com acabam de presentar, a Palma trobam 21 escoles públiques en temps de la II República, tres al Centre: Graduada, Cecili Metel i Casa de la Criança; cinc a l'Eixample: Escola de Pràctiques, Institut Balear, Jaume I, Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló) i Escola de Treball; nou a Llevant: Pere Garau, La Soledat, es Vivero, Son Ferriol, sa Casa Blanca (nins), sa Casa Blanca (nines), Sant Jordi, es Coll d'en Rabassa i s'Arenal; tres a ponent: Son Espanyolet, Santa Catalina i Son Serra; i una a Nord: es Secar de la Real, escoles que enumeram de la següent manera:

- 01 Escola Graduada
- 02 Escola de Cecili Metel
- 03 Escola Casa de la Criança
- 04 Escola de Pràctiques
- 05 Institut Balear
- 06 Escola de Jaume I
- 07 Escola de ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló)
- 08 Escola de Treball
- 09 Escola de Pere Garau
- 10 Escola de La Soledat
- 11 Escola des Viver
- 12 Escola de Son Ferriol
- 13 Escola de sa Casa Blanca (nins)
- 14 Escola de sa Casa Blanca (nines)
- 15 Escola de Sant Jordi
- 16 Escola des Coll d'en Rabassa
- 17 Escola de s'Arenal
- 18 Escola de Son Espanyolet
- 19 Escola de Santa Catalina
- 20 Escola de Son Serra
- 21 Escola des Secar de la Real

01 Escola Graduada:

La primera denominació va ser Escola Graduada de Llevant. L'any 1909, l'Ajuntament de Ciutat acordà construir un edifici, destinat a escola graduada. Adquirí, l'any 1910, el solar en pública subhasta, ja que es tractava de terrenys procedents de l'enderrocament de les murades. El mateix 1910 s'hi col·locà la primera pedra i l'any 1912 fou inaugurada. El cost de les obres va ser de 88.000 pessetes.

“Pels anys 30 es projectà que els terrenys d'aquesta important escola es prolongassin, incloent l'actual plaça de la Porta des Camp fins al mar per a dotar-la de jardins i camps agrícoles, quedant un complex simètric al grup escolar Jaume I, de Santa Caterina. Però no passà de projecte.” (Ref. 17).

A la primera fotografia veim una paleta de picapadrer commemorativa de la "Primera Pedra" l'1 d'agost de 1910, amb la següent inscripció: "Excmo. Ayuntamiento de Palma de Mallorca (escut de l'Ajuntament). Primera Piedra del Edificio destinado a Escuela Graduada colocada por el Alcalde D. Luis Alemany en 1º de Agosto de 1910"; a la segona: els mestres i practicants d'aquesta escola, el curs 1934-35.

Malauradament, l'any 1970, l'edifici va ser enderrocat totalment per fer-ne un de nou totalment diferent que, actualment, segueix sent escola de primària.

02 Escola Cecili Metel

Segons el Projecte general de construccions escolars de l'Ajuntament de Palma de 1931, la zona ubicada entre la Rambla i ses Estacions (plaça d'Espanya) estava molt mancada d'oferta escolar. Sols comptava amb una escola unitària amb tres seccions de nines situada al carrer de Sant Miquel i l'escola graduada de nins més propera era la de Llevant, a les Avingudes. Per això es va planificar l'edificació d'una nova escola graduada a l'actual plaça del Bisbe Berenguer de Palou, que s'anomenaria Cecili Metel, en honor al cònsol romà que va conquerir les illes Balears i que de llavors ençà va rebre el sobrenom de Balearic.

L'edifici escolar, d'estil funcionalista, realitzat segons projecte dels arquitectes Bofill, González i Ribas, tindria dues ales amb planta baixa i pis, separades per un bloc central més alt i que els sobresortia en altura, on hi havia el paranimf, o sala d'actes acadèmics polivalent.

El centre escolar albergaria quatre seccions de pàrvuls i vuit seccions de nines.

Per culpa del retard en la finalització de les obres no pogué ser inaugurat en el temps previst i per això durant alguns anys es va dedicar a altres finalitats no escolars. Principalment va ser la seu del "Frente de Juventudes" i centre d'activitats per a infants i joves. A poc a poc va anar recobrant la funció escolar fins a ser Col·legi Nacional Mixt Cecili Metel. L'any 1970 fou enderrocat i al mateix solar es construí l'actual centre, que s'anomena CEIP Aina Moll.

Aquestes fotografies corresponen al curs escolar 1969-70. A la segona es pot veure la "Torre de Palma", cantonada entre l'avinguda d'Alemanya i el carrer del General Riera, en construcció (una sentència judicial obligaria a rebaixar en dos pisos aquesta torre). A la tercera, els nins formats per a entrar a classe.

03 Escola Casa de la Criança

L'escola pública, concretament municipal, més antiga que existia a Palma en temps de la II República, és l'escola Casa de la Criança, ubicada al carrer de Montis-ion

L'escola va ser fundada l'any 1510 pel canonge Gregori Genovard, que va donar algunes cases antigues del mateix carrer que eren de la seva propietat. La institució es dedicà a la formació de donzelles, en règim d'internat. Inicialment, només hi eren admeses les filles de la noblesa, però amb el temps s'obrí a altres estaments socials.

A la mort dels fundadors, passà sota la protecció de la Universitat de la Ciutat i del Regne, i a partir de 1715 i fins a 1938, de l'Ajuntament de Palma. Els anys de la República (a Mallorca, 1931-1936) seguia sent escola pública municipal. L'any 1938 la institució passà a ser dirigida per la congregació de Missioneres dels Sagrats Cors.

El portal principal és d'arc de mig punt amb dovelles, recuperat a partir d'una reforma recent. Al sobreportal, hi ha l'escut de Mallorca amb la inscripció, en forma de filacteri: "Casa Pía de la Crianza". L'entrada o vestíbul té coberta de bigues. A la dreta, un portal de llinda comunica amb la capella.

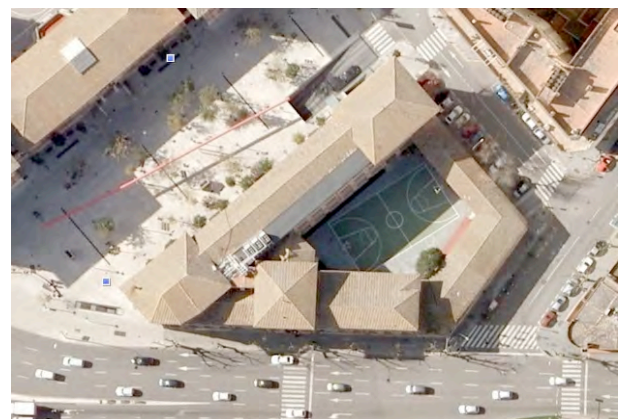

Un arc escarser condueix al pati, amb elements d'estil gòtic. L'interior de les porxades mostren coberta amb permòdols o mènsoles que aguantaven les corresponents jàsseres.

Al centre del pati hi ha una cisterna i una pastera poligonal que conté diverses plantes.

04 Escola de Pràctiques

L'edifici en el qual estigué l'Escola Pràctica d'Ensenyança, annexa a l'Escola Normal de Magisteri fou projectat el 1912 per l'arquitecte Gómez Acebo i construït entre 1912 i 1916 pels arquitectes Jaume Alenyar Ginard i Josep Alomar Bosch. Forma part del conjunt arquitectònic que esmentarem a continuació, ocupava les dues ales inferiors de l'edifici i l'any 1932 tenia vuit aules o cursos de nins.

L'edifici, que ocupa tota una illa trapezoidal, configurada per l'avinguda d'Alemanya, el carrer de Llorenç Cerdà, el camí de Jesús i el carrer de l'Institut Balear, conegut com "la plaça del Tub". Es troba devora el conjunt d'edificis de l'institut Ramon Llull, que representen característiques estilístiques semblants.

Volumètricament l'edifici s'organitza a partir d'un pati central entorn del qual se situen quatre cossos. Destaca la torre situada a l'eix central de la façana principal, que sobresurt un pis, així com les situades al cos corresponent de la plaça del Tub. Les

decoracions classicistes es concentren a la zona d'ingrés i a les finestres del segon pis de la façana orientada a la plaça del Tub.

Des del seu començament va ser Escola Normal de Magisteri i Escola Nacional de Pràctiques. Quan a mitjan dels anys seixanta, aquestes escoles es varen traslladar al nou edifici del carrer de Joan Capó, l'edifici va ubicar l'institut femení Joan Alcover, que actualment és mixt.

05 Institut Balear

Fundat l'any 1836 per una comissió de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, amb el nom de Col·legi Balear. A partir de 1839 i fins a finals del segle XIX, rebé el nom d'Institut Balear. A principis del segle XX es va convertir en l'Institut General Tècnic i a partir de l'any 1936, canvià a Institut de Batxillerat Ramon Llull. Se'l coneix pel nom genèric de "S'Institut" i es pot considerar el primer fundat a Espanya.

Inicialment es va instal·lar a l'Estudi General Lul·lià, coincidint amb el tancament de la Universitat Balear i l'any 1836 fou traslladat a l'edifici de Montision.

L'actual edifici fou projectat el 1912 per l'arquitecte Gómez Acebo. Fou construït entre 1912 i 1916 pels arquitectes Jaume Alenyar Ginard i Josep Alomar Bosch. Està inclòs en el conjunt arquitectònic que forma l'institut de batxillerat Joan Alcover (aleshores Escola Normal de Mestres i Escola Pràctica d'Ensenyança), l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, la Biblioteca Provincial i l'antiga Escola de Comerç. Ubicat als terrenys resultants de la demolició de les murades, a la zona de sa Riera.

L'edifici és un conjunt eclèctic, que recull influències barroques, com la composició de les façanes; modernistes, com les finestres del pis superior, que adopten formes tripartides; renaixentistes, com la galeria porticada del primer pis; i regionalistes, com la volada que corona els edificis.

06 Escola Jaume I

L'escola Jaume I és una obra racionalista ubicada al capdamunt de la plaça de la Feixina projectada l'abril de l'any 1935 per l'arquitecte Guillem Forteza amb la col·laboració de Carles Hack i Miquel Fullana, a partir de propostes d'arquitectura escolar formulades per l'arquitecte Rodrigo Poggio Lobón. L'edifici és de pedra de marès per a mantenir l'estètica del bastió de Sant Pere, tan proper i tan present per l'arquitecte Forteza.

Aquest projecte unia en un sol edifici els dos col·legis separats, un de nins i l'altre de nines, mitjançant la construcció de tres arcs.

El glacis de Santa Catalina es configurà amb la construcció de l'escola i es completà amb la transformació en parc públic, amb zones de bosc, jardins i camps de joc per als nins, la grandiosa zona despoblada que va des de la plaça de Santa Creu fins al Jonquet i del bastió de Sant Pere a la ronda de Ponent.

La capacitat del centre era de 1.300 alumnes i les obres es varen pressupostar per la quantitat de 634.000 pessetes.

La construcció de l'edifici s'aconseguí de l'Estat durant la batlia de Joan Aguiló. Es completà l'ordenació del glacis en temps del batle Emili Darder.

Ens hem de felicitar que la construcció de l'escola i dels jardins substituís el primitiu projecte de cobrir sa Riera i ampliar les construccions del barri de Santa Catalina des de Santa Creu fins a la mar.

Poc temps després de la seva construcció i amb motiu de la Guerra Civil l'edifici es va destinar a quarter d'infanteria de marina i de "Flechas navales".

Fins a principis del anys seixanta no fou destinat al fi per al qual s'havia construït. La rehabilitació moderna com a escola n'ha respectat la construcció exterior.

07 Escola Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló)

Fou inaugurada el 14 d'abril de 1934 pel batle de Palma Emili Darder i el governador civil Joan Manent amb el nom d'Escola Alexandre Rosselló, tot i que sempre ha estat coneguda com Ses Finestres Verdes.

A la seva inauguració comptava tan sols amb tres seccions, una de nins, una de nines i una de pàrvuls. Fou la més petita d'un Pla general de construccions escolars, que integrava també la construcció de les escoles des Coll d'en Rabassa, amb cinc seccions, i Son Espanyolet, amb vuit. Aquesta i la des Coll d'en Rabassa, juntament amb altres escoles de la part forana de Mallorca (i la col·locació de la primera pedra de la de Montuiri) varen ser inaugurades el mateix dia 14 d'abril de 1934, tal com recollien els diaris locals *Última Hora* i *La Almudaina* el dia següent, i *Sa Nostra Terra* uns dies després.

Va ser la primera escola pública del ja emergent eixample de Ciutat, que s'estenia cap a la zona de la fàbrica d'electricitat (ubicada a l'est de sa Porta des Camp), en un barri de gent treballadora. El setembre de 1936 no varen començar les classes en aquesta escola per la seva proximitat a la zona objectiu de bombardeigs (fàbrica d'electricitat).

08 Escola de Treball

Primer fou Escola de Treball. Anys després fou convertida en l'Escola de Maestria Industrial. Actualment, en un edifici diferent, és l'Institut Politècnic de Palma. L'antiga escola estava ubicada en el carrer de Pere d'Alcàntara Penya, núm. 28, en un edifici que encara avui existeix.

El promotor principal de la idea de crear d'una escola de treball per a oficials i mestres obrers a Palma fou Eduard Nouvilas, enginyer en cap dels tallers i tracció de la Companyia dels Ferrocarrils de Mallorca. La conservació dels trens i la xarxa viària requeria de personal especialitzat i aleshores no existia cap centre de formació obrera, i els gremis de ferrers i torners s'oposaven a la cessió de mestres o d'oficials preparats.

Per aconseguir aquest propòsit en primer lloc, l'any 1928, fou constituïda l'Associació d'Enginyers Industrials, el president de la qual fou Raimundo Fortuny que, a la vegada, fou membre del Patronat de Formació Professional de Palma, creat l'any 1929. Aquest patronat va sol·licitar de manera immediata la creació de l'Escola de Treball.

Les classes s'iniciaren l'11 de gener de 1932, i en fou director Eusebi Pascual. Segons el Projecte de carta fundacional, la formació de l'Oficial comprenia dos cursos de preparatoris de vint-i-quatre hores setmanals seguits d'un curs d'aprenentatge de vint-i-quatre hores setmanals i dos cursos més de divuit hores setmanals. Per a ingressar en els cursos preparatoris s'havia de tenir deu anys complits.

09 Escola de Pere Garau

ARCA, Associació per a la Revitalització de Centres Antics, el maig de 2009 va presentar una publicació, *Pere Garau, un barri amb història*, formada pels 20 panells que varen constituir l'exposició itinerant amb el mateix nom. Un dels panells està dedicat a l'Escola Pública de Pere Garau.

Segons aquest panell, l'escola pública de Pere Garau va ser fundada l'any 1931, en temps de la II República. Estava ubicada a la cantonada dreta entre la plaça de Pere

Garau i el carrer de Francesc Manuel de los Herreros. Les nines ocupaven la planta baixa i els nins la superior. També hi havia una escola maternal i una biblioteca.

Els alumnes feien les classes de gimnàstica a la mateixa plaça de Pere Garau. Les alumnes feien l'esbarjo al pati interior de l'escola i també, de vegades, a la vorera davant l'escola.

A finals de la dècada de 1960 va ser substituïda per l'actual escola Jafudà Cresques, que es va construir molt a prop d'allà on hi havia l'anterior escola de Pere Garau

Si posam l'esquena a la porta principal del Mercat de Pere Garau i miram cap al carrer de Francesc Manuel de los Herreros, a la cantonada dreta hi veurem la finca alta que es va construir allà on hi havia l'escola; no obstant això, la cantonada esquerra encara és un edifici amb planta baixa i un primer pis, tal com era l'escola.

Les quatre fotografies que presentam, un curs de nins col·locats a la vorera, davant la façana de l'escola, un curs de nines col·locades al mateix lloc, una classe de nins i una classe de gimnàstica de nins feta a la mateixa plaça, ens les va facilitar Àngels Feroselle, d'ARCA.

10 Escola de la Soledat

Aquesta escola va ser construïda l'any 1933 segons projecte de l'arquitecte Guillem Forteza. És una mostra de l'estil regionalista escolar.

Ocupa una illa de forma rectangular completa de la barriada de la Soledat, de la qual dos costats contigus constitueixen l'edifici escolar i la resta, tancada, és el pati de l'escola. L'angle de l'edifici, per l'interior del pati, és el portal d'entrada a l'escola. Aquest portal és d'arc de mig punt encoixinat, a damunt el qual hi ha un balcó amb portal neobarroc i més amunt una terrassa tancada amb una balustrada. Els baixos de

les dues ales de l'edifici són dos amples passadissos tancats per un conjunt d'arcs de mig punt. Al costat d'aquests dos passadissos hi ha unes jardineres que n'ocupen tota la longitud. La resta del pati s'utilitza com a pista esportiva.

L'entrada a l'escola es fa per un lateral, al carrer del Regal, que dóna al pati. En aquest portal extern destaquen dues escultures en pedra maressenca d'uns nins. El seu estat de conservació és dolent. L'escola confronta amb la plaça de patins de la barriada, famosa per haver donat una campiona d'Espanya de patinatge, envoltada per un conjunt generós de bars.

A la cantonada exterior, formada per les dues ales de l'edifici, destaca un escut d'Espanya del temps de la II República, de notables dimensions, esculpit en pedra, que s'ha conservat en bon estat amb la seva característica corona mural.

11 Escola des Viver

Va ser inaugurada el diumenge 15 de novembre de 1931 segons notícia publicada pel diari *La Almudaina* el dia 17 de novembre de 1931.

Assistiren a la inauguració, el governador, Sr. Manent, el batle de Palma, Sr. Francesc Villalonga Fábregas, l'arquitecte que dirigí les obres de la nova Escola, Sr. Alenyar, el propietari que cedí el solar per a la seva construcció, Sr. Baltasar Valentí, l'inspector en cap d'educació, Sr. Joan Capó i Valls de Padrinas, i, en nom de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Palma, el Sr. Emili Darder Cànaves.

La ressenya periodística acaba amb les paraules següents: *El senyor [Emili] Darder, en nom de la Comissió de Cultura, va saludar el poble de Son Ametler, que ha sabut treballar per a tenir una escola digna (...). El Sr. Capó, en belles frases, recorda que fa alguns anys, el que avui és un alegre llogaret no era més que una gran extensió de*

terreny poblat d'ametlers (...). Amb visques a Espanya, a la República i a les autoritats, que foren contestats clamorosament, es va donar per acabat l'acte.

12 Escola de Son Ferriol

L'escola va ser construïda, per un cost de 2.500 pessetes, entre els anys 1923 i 1925, pel constructor Sebastià Roser Picornell, que era batle pedani, de pensament republicà, de la barriada. Es va construir al terreny situat a la part de llevant de la possessió de Son Ferriol. Va ser inaugurada pel general Primo de Rivera el dia 18 de gener de 1925.

Una placa, actualment tapada, recordava l'esdeveniment. Aquesta escola va funcionar com a tal fins a la construcció del nou edifici, l'any 1992. (Ref. 49).

Actualment s'ha construït una nova escola relativament a prop. I aquest edifici s'ha rehabilitat com a escoleta infantil, esperem que mantenint-ne els signes identificatius.

Destaca un edifici de l'escola de l'època al fons del pati. Té tres cossos, un de central i dos de laterals que sobresurten. Aquests dos laterals corresponien a l'escola de nens i l'escola de nines, amb els seus corresponents rètols que ho indiquen, així com el corresponent escut de xapa ovalat de la II República. Actualment la policromia pròpia d'aquests escuts, així com la visió de la seva figura, estan tapades per una espessa capa de pintura verda. El cos central corresponia a l'habitatge dels mestres.

Destaquen, a més dels elements descrits, una cisterna davant el cos central i un conjunt de grans pins al pati. S'ha de dir que l'escola es va construir a una zona de pinar.

13 Escola de sa Casa Blanca (nins)

Quan es va proclamar la II República ja existien dues escoles a sa Casa Blanca, la primera ubicada a la carretera de Manacor núm. 430, consta que es va construir l'any 1927. Ve coronada per un escut i una inscripció que diu: "Escuela Nacional de Casa Blanca. Año 1927".

14 Escola de sa Casa Blanca (nines)

La segona escola de sa Casa Blanca, ubicada a la plaça dels Molins, molt a prop de l'anterior, consta que es va construir l'any 1929. Ve coronada per un escut i una inscripció que diu: "Escuela Nacional de Niñas. 1929".

Segons el pla general d'ordenació de Palma, l'autoria d'aquest darrer edifici és atribuïble a l'arquitecte José Alomar Bosch. Es tracta d'un edifici de petites dimensions, ubicat a un solar rectangular. La part anterior i posterior de la parcel·la es dedica a zona verda.

Edifici molt sobri, en què destaca la façana principal amb dues torres laterals que sobrepassen en alçària la resta de l'edifici, d'un sol pis. Totes les cobertes són de vessants de teula àrab.

En temps de la II República s'utilitzaven les dues escoles, la de la carretera de Manacor per a nins i la de la plaça, per a pàrvuls i nines. Posteriorment, en un moment determinat la data del qual desconeixem, la primera va quedar com a escola de nines i la segona de nins. A mitjan dels anys setanta es tancaren les dues escoles i des de 1982 s'obrí la més moderna per a nins, nines i pàrvuls.

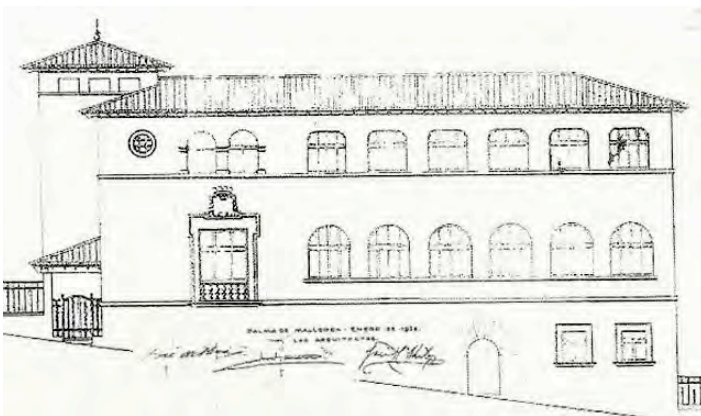

A la darrera foto podem veure les dues escoles, molt properes entre si, cada una d'elles amb dues palmeres.

La foto en blanc i negre és del llibre "Les construccions escolars de Guillem Forteza Pinya" de Jaume Mayol (Ref. 12).

15 Escola de Sant Jordi

La construcció de l'escola s'inicià el 1932, d'acord amb els plànols de l'arquitecte municipal Guillem Forteza Pinya. És d'estil regionalista.

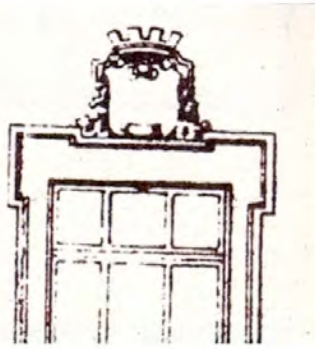
Amb l'esclat de la Guerra Civil se suspenen les obres i no serà fins el 19 d'octubre de 1946 que s'inaugurarà l'escola.

Té una façana centralitzada per un cos en forma de torre de planta quadrangular, de tres altures, amb un portal d'arc rodó adovellat, una finestra a la segona planta i coronament amb tres finestres i el capell en forma de quatre aiguavessos. Al cos de l'esquerra hi ha dues finestres al primer nivell i una arcuació de tres finestres d'arc de mig punt al primer pis.

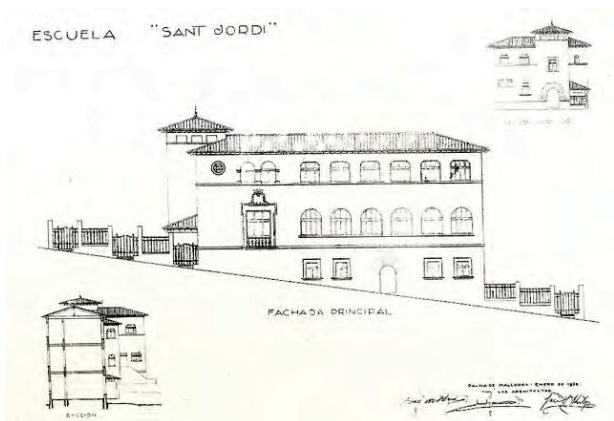
El lateral de la dreta compta amb una gran finestra amb un escut i, a la part superior, una renglera de dotze finestres de mig punt.

Al primer gràfic es veu el projecte de l'arquitecte Forteza i s'hi observa que l'escut projectat era el republicà (corona mural en forma de castellet). A la foto del costat podem observar la fidelitat de la construcció respecte del projecte, excepte l'escut, que se'n canvia pel monàrquic (corona reial).

A la planta baixa hi havia l'aula de nins, a càrrec d'un mestre, mentre que a la primera planta hi havia dues aules, una per a les alumnes i l'altra per a pàrvuls i preescolar, ateses per dues mestres. A la segona planta hi havia les cases dels mestres. Actualment, tot i que s'ha conservat l'edifici tal com es va projectar, se n'ha canviat l'estructura interna de manera que pugui atendre tots els cursos de l'educació primària. L'educació infantil té un edifici separat a la part baixa del solar, mirant a la façana de la dreta.

En aquest plànol s'observen els diferents detalls de la façana principal i la lateral dreta. Actualment l'edifici encara té, sortosament, aquesta mateixa fesomia.

16 Escola des Coll d'en Rabassa

Fou inaugurada el 14 d'abril de 1934 pel batle de Palma Emili Darder i el governador civil Joan Manent. Entre els parlaments del dia de la inauguració, en destaca el del batle de Palma, Emili Darder en què, entre altres consideracions, felicitava el matrimoni Tomàs "que regalà una important porció del solar de l'edifici i la resta fou cedida, amb gran descompte a l'Ajuntament", segons crònica del diari *La Almudaina* de dia 15 d'abril de 1934. El primer mestre de la nova escola va ser Miquel Vicens, procedent de l'escola unitària que hi havia abans.

En el Projecte general de construccions escolars aprovat per l'Ajuntament de Palma en la sessió del dia 9 de setembre de 1931, constava d'una secció de pàrvuls, dues de nines i dues de nins. El mes de març de 1932 l'Ajuntament de Palma va resoldre el Concurs de projectes escolars, atorgant, per unanimitat, la construcció d'aquesta escola segons el projecte del Sr. Casas. Posteriorment es va ampliar l'edifici.

A les dependències de la direcció del centre figuren dues fotografies emmarcades amb una llegenda que diu "Inauguració de la Escuela. 14 de abril de 1934". La primera representa l'entrada principal de l'escola i la segona, la baixada al pati.

Inauguració de l'escola. 14 d'abril de 1934

La fotografia en blanc i negre (pati) és de principis dels anys setanta.

17 Escola de s'Arenal

Fou inaugurada el 25 de desembre de 1933 pel batle de Palma Emili Darder, el governador civil Joan Manent, l'inspector de primera ensenyança Joan Capó... L'arquitecte que havia construït l'escola era el Sr. Porqueras. Les dues primeres fotografies representen aquell important acte. No obstant això, fou creada per l'OM de 12 de maig de 1934 (Ref. 76. Dia 30 de maig).

Procedia d'una escola unitària que es deia Ses Cadenes, la qual segons el "Proyecto General de Construcciones Escolares" de l'Ajuntament de Palma de 9 de setembre de 1931, havia de constar de tres unitats, una de nins, una de nines i una de pàrvuls. No obstant això, la primitiva escola de Ses Cadenes sols constava d'una única unitat mixta. A la creació de 1934 es reconvertia, d'acord amb el projecte inicial, en una de nines, una de nins i una de pàrvuls.

Actualment és un centre de formació de persones adultes. Les façanes de l'edifici responen a les característiques modernes de l'anomenada arquitectura alemanya, que fa que tenguin les obertures higièniques que han de caracteritzar aquest tipus d'edifici. A la darrera fotografia (en color) es pot apreciar que, molt recentment, la terrassa semicircular que es veu a les fotos de la inauguració, ha estat tancada de paret i vidrieres.

Aquest edifici es va construir tenint en compte que una part s'utilitzaria, com així va ser, com a colònia escolar semipermanent. Es va construir entre ses Cadenes i la platja de s'Arenal de Palma, enmig d'un gran pinar.

18 Escola de Son Espanyolet

El 1922 la barriada disposà del transport públic que proporcionava la línia de tramvies que unia Palma i Son Roca i l'escola pública.

Fins el 1932, la docència pública s'impartí a les diferents cases disponibles. Aquell any es bastí, als terrenys de Son Pisà, el col·legi públic de 8 unitats.

Ja en el "Projecte general de construccions escolars de l'Ajuntament de Palma, de 1931", figurava l'existència d'una unitària de nins i una de nines, i es projectava el col·legi de vuit seccions, dues de pàrvuls, tres de nins i tres de nines.

L'edifici tenia totes les característiques de l'arquitectura funcional i responia a les necessitats pedagògiques del moment: aules amples i amb molta llum, museu, biblioteca, menjador, sala de treballs manuals...

El batle Emili Darder, juntament amb el governador civil Joan Manent, tal com recullen els diaris de l'època, inauguraven el 14 abril de 1934 aquest col·legi, que comptava amb les vuit seccions esmentades. Així mateix, el mateix dia inauguraven l'escola Alexandre Rosselló (Ses Finestres Verdes), de tres unitats, i l'escola des Coll d'en Rabassa, amb cinc seccions.

El centre fou reformat el 1940 i l'any 1990 disposava de 21 unitats.

Recentment s'ha construït un nou centre escolar a la barriada de Son Pisà i s'ha restaurat el vell edifici de l'Escola. L'Escola s'ha traslladat al nou edifici, mentre que l'antic es destina a escola de persones adultes i escoleta d'educació infantil. La darrera foto correspon a l'antic edifici de 1934, ja restaurat.

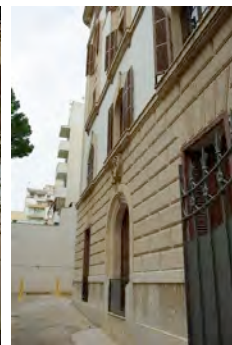
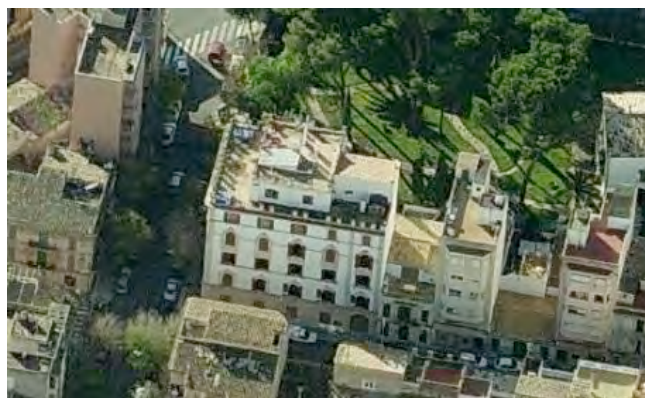
19 Escola de Santa Catalina

Actualment, l'edifici d'aquella escola es manté, però ja no és una escola.

Edifici aïllat, situat entre el carrer de Despuig i el carrer de Quetgles, amb una gran zona enjardinada al lateral esquerre. Fou construït per l'arquitecte Francesc Roca Simó entre 1924 i 1927. Pocs anys després es varen dedicar les dues primeres plantes i el petit pati a la part inferior a escola pública de nines, funció que ha realitzat fins fa uns quants anys, en què s'ha construït un nou edifici al carrer de Caro, 36, on s'ha traslladat l'escola, actualment mixta.

La resta de l'edifici estava conformada per tres pisos més i un àtic, que s'han dedicat sempre a habitatge familiar. L'estil de la construcció és neobrunelleschià.

Al "Projecte general de construccions escolars de l'Ajuntament de Palma, de setembre de 1931", ja figurava com a escola existent, amb una aula de pàrvuls i cinc de nines. L'escola de nins de la barriada era "Mar y Tierra", amb cinc seccions, ubicada al carrer de Sant Magí. Aquesta escola de nins es va traslladar a l'escola Jaume I

20 Escola de Son Serra

El "Projecte general de construccions escolars" de l'Ajuntament de Palma de 1931, diu que es construirà un centre escolar de tres seccions (una de pàrvuls, una de nins i una de nines) a la barriada de Son Serra.

Es va construir a un solar mig cedit i mig venut per Damià Mas i Agustí Barceló. Havia estat projectada pels arquitectes Garau, Ribas i Oleza. Va ser inaugurada el febrer de 1933.

El 20 d'octubre de 1970 es varen iniciar unes obres d'ampliació que finalitzaren el 7 d'abril de 1972. No obstant això, deu anys després va ser enderrocat completament i es va construir un nou edifici al mateix solar. La nova escola es va inaugurar l'any 1983.

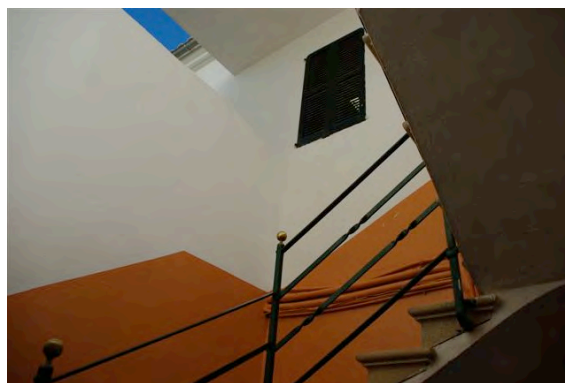
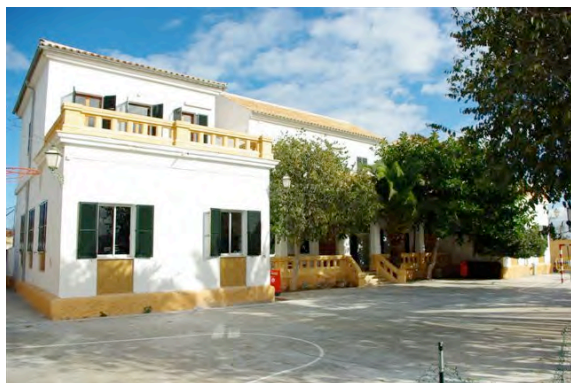
Les fotos són dels edificis de 1933 i 1983 respectivament, ubicats en el mateix lloc.

21 Escola des Secar de la Real

Al final del segle XIX hi havia dues mestres, una per als nins i l'altra per a les nines. Entre 1917 i 1918 es bastí un nou centre escolar que fou inaugurat a l'inici del decenni de 1920.

En el Projecte general de construccions escolars de l'Ajuntament de Palma de 1931 ja figura com una escola amb dues seccions de nins i una secció de nines. En aquest mateix projecte es proposa ampliar amb una secció de pàrvuls.

Així mateix, l'esmentat projecte diu: *escuelas actuales utilizables: las del Secar, Vivero y Casablanca, tienen buenas condiciones higiénicas después de la reforma que en ellas se acaba de efectuar y lo mismo podremos decir de la de Son Ferriol cuando esté lista la reforma acordada.*

Es tracta d'un edifici amb dues ales unides per un cos central, amb planta baixa i pis. Sembla que la part superior, amb àmplies terrasses, estava dedicada a casa-habitació dels mestres. Posteriorment es reconvertí en aules escolars.

Adreces postals de les Escoles de Palma

- 01 Escola Graduada: carrer de l'Escola Graduada, 6. 07002
- 02 Escola de Cecili Metel: plaça de Berenguer de Palou, 6. 07003
- 03 Escola Casa de la Criança: carrer de Montis-sion, 13. 07001
- 04 Escola de Pràctiques: avinguda d'Alemanya, 14. 07012.
- 05 Institut Balear: avinguda de Portugal, 2. 07012
- 06 Escola Jaume I: plaça de sa Feixina, 1. 07011
- 07 Escola de Ses Finestres Verdes: carrer de Miquel Santandreu, 48. 07006
- 08 Escola de Treball: carrer de Pere d'Alcàntara Penya, 28. 07005 o 07006
- 09 Escola de Pere Garau: plaça de Pere Garau, cantonada dreta amb Francesc Manuel de los Herreros. 07007
- 10 Escola de La Soledat: carrer del Regal, 16. 07007
- 11 Escola des Viver: carrer del Crèdit Balear, 15. 07008
- 12 Escola de Son Ferriol: carrer de Lleó XIII, 63. 07198. Son Ferriol
- 13 Escola de sa Casa Blanca (nins): carretera de Manacor, 430. 07199. Sa Casa Blanca
- 14 Escola de sa Casa Blanca (nines): plaça dels Molins, 6, 07199. Sa Casa Blanca
- 15 Escola de Sant Jordi: plaça del Bisbe Planas. 07199. Sant Jordi
- 16 Escola des Coll d'en Rabassa: carrer de Bailén, 38. 07007. Es Coll d'en Rabassa
- 17 Escola de s'Arenal: carrer de Diego Zaforteza. 07600. S'Arenal
- 18 Escola de Son Espanyolet: carrer de Ramiro de Maeztu, 2. 07013
- 19 Escola de Santa Catalina: carrer de Despuig, 62. 07013
- 20 Escola de Son Serra: carrer de Maribel, 48. 07013. Sa Vileta
- 21 Escola des Secar de la Real: carrer del Vicari, 9. 07010. Es Secar de la Real

Zona 02: Tramuntana

La Zona 02 Tramuntana comprèn els municipis següents:

0201 Andratx,
0202 Banyalbufar,
0203 Bunyola,
0204 Calvià,
0205 Deià,
0206 Escorca,
0207 Esporles,
0208 Estellencs,
0209 Fornalutx,
0210 Pollença,
0211 Puigpunyent,
0212 Sóller i
0213 Valldemossa,

dels quals, en els marcats en negreta: 0201 Andratx, 0203 Bunyola, 0204 Calvià, 0207 Esporles, 0210 Pollença, 0211 Puigpunyent, 0212 Sóller i 0213 Valldemossa, hi hem localitzat, a cada un, una o més escoles del temps de la II República.

0201 Andratx

En el municipi d'Andratx trobam tres escoles: l'Escola Graduada d'Andratx, l'Escola Unitària des Port d'Andratx i l'Escola Unitària de s'Arracó.

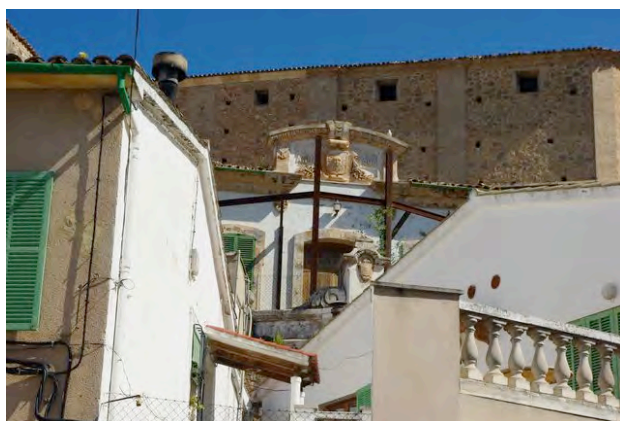
Escola Graduada d'Andratx

Al poble d'Andratx l'any 1926 es va projectar un grup escolar de vuit seccions, data que figura a la pedra del dintell de la porta principal.

Aquesta escola estava situada devora l'església parroquial. Actualment només en queda una part de la façana, que inclou l'entrada principal.

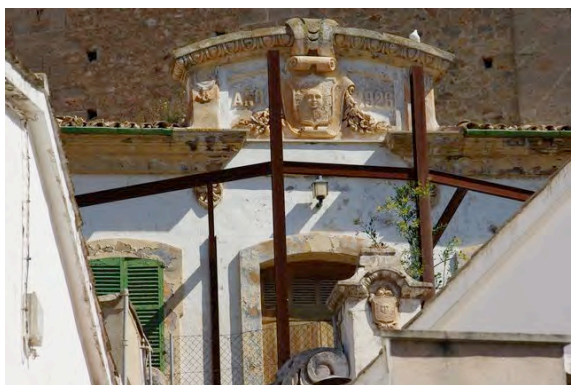

1

2

La façana conservada de l'antiga escola d'Andratx (foto 4) és de difícil accés i sols es pot veure des del pati de les cases veïnes del carrer d'Antoni Marquès. Igualment se'n pot veure una petita porció, en la qual figura l'escut, per una escletxa entre els edificis, a la cruïlla entre els carrers de sa Font i Antoni Marquès (fotos 2 i 3). Segons els veïns, l'escola va ser utilitzada com a quarter en temps del *Movimiento*.

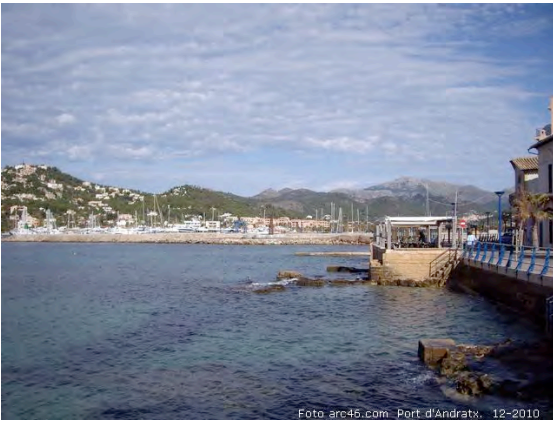
3

4

Escola Unitària des Port d'Andratx

Al Port d'Andratx hi ha una escola que fou inaugurada l'any 1933. Ha estat escola fins l'actualitat (any 2010). Aquests darrers anys com a escola d'educació infantil "Ses Bassetes". Per sort, i a diferència de l'escola d'Andratx, l'edifici es conserva en perfecte estat.

La primera de les fotos d'aquesta pàgina ens mostra, a la dreta, l'avinguda de l'Almirant Riera Alemany, paral·lela al carrer d'Isaac Peral, carrer en el qual està ubicat aquest edifici. La segona ens mostra el carrer a l'altura de l'escola i les dues darreres, dues perspectives de la façana.

Escola Unitària de s'Arracó

A la localitat de s'Arracó també trobam una escola unitària construïda abans de la II República. L'escola, que es va edificar per subscripció popular, tenia adjunta la casa del mestre. A continuació presentam unes fotografies de l'Escola de s'Arracó (l'edifici restaurat pintat de vermell) i de la casa del mestre, l'edifici annex a l'escola que es veu a la tercera fotografia, així com un mapa en el qual localitzam, entre d'altres, les localitats d'Andratx, es Port d'Andratx i s'Arracó.

Aquest és l'edifici de l'escola esmentada. Actualment és el teatre municipal, tot i que manté la forma externa i la placa de l'escola.

0203 Bunyola

Al municipi de Bunyola trobam quatre escoles: una a Bunyola, dues a Orient i una a Baix des Puig.

L'any 1926, l'arquitecte Guillem Forteza Pinya va projectar una escola graduada de nins de tres seccions, el contractista de la qual era Joan Riera. Fou inaugurada l'any 1928. Ha sofert diverses remodelacions i ampliacions, la primera de les quals, atès que l'escola havia quedat petita i que estava, com ara, a un solar molt extens que ho permetia, el maig de 1936, consistent en una ampliació a sis seccions, una biblioteca i dutxes per a nins i nines. Actualment és el col·legi públic Mestre Pere Colom.

1

2

3

4

A Orient, pel que fa a l'ensenyament públic, el 1846 hi havia una escola d'instrucció

primària, a la qual assistien vint alumnes. Al final del segle XIX n'hi havia dues. Una, era l'anomenada "S'Escola", únicament per a nines i situada a la plaça de l'Església. L'altra era coneguda popularment com la "Casa des Mestre", al carrer de sa Creu i solament hi assistien nins. Aquesta esdevingué mixta i fou clausurada l'any 1978. Actualment és propietat de l'Ajuntament, i la Conselleria d'Educació la fa servir com a camp d'aprenentatge.

A Baix des Puig, en el camí que va de Bunyola a Santa Maria, s'hi troba una escola unitària rural que va obrir-se durant la II República i que va tancar l'any 1978.

Fotos: Les quatre primeres corresponen a l'escola de Bunyola. La cinquena a la "Casa des Mestre" d'Orient. Les 6 i 7 a "S'Escola" també d'Orient. Les 8 i 9 a l'escola de Baix des Puig. El mapa indica les situacions de Bunyola, Orient i Baix des Puig.

5

6

7

8

9

0204 Calvià

Al municipi de Calvià, a la població des Capdellà, hi havia una escola pública que ocupava els baixos d'una casa particular, coneguda com "Ca madò Maria", casa que està ubicada a un lateral de la carretera que va des des Capdellà fins a Galilea.

Aquesta escola funcionà, com a tal, fins a principis dels anys vuitanta del segle passat, en què es va traslladar al nou edifici escolar construït a l'efecte. En aquell moment, un mestre, a títol particular, en va recuperar l'escut, que estava totalment rovellat, de la façana lateral de l'escola antiga. Aquest escut va ser restaurat i es va col·locar a la part interior de la nova escola (foto 4).

Avui en dia encara es pot veure l'exterior de "Ca madò Maria" tal com era (foto 3) i, en ella, els ferros que aguantaven el pal de la bandera al damunt de la porta principal de la casa (foto 2) i també de la porta d'entrada lateral, avui tapiada (foto 1). És possible que l'escola tingués dues entrades, una per a nins i una per a nines, tot i que aquest extrem no l'hem pogut confirmar). L'entrada que s'emprava en els darrers temps era la lateral, avui tapiada (foto 1).

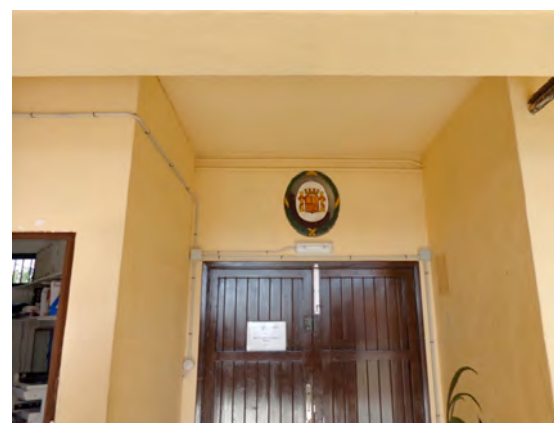
1

2

3

4

0207 Esporles

L'esforç educatiu de la II República es reflectí en l'intent de creació d'una escola graduada, projectada per Guillem Forteza Pinya l'any 1931. Les obres començaren l'any 1935, quedaren paralitzades a partir de la Guerra Civil, i no s'acabaren fins l'any 1960.

Actualment aquella escola acull l'IMEDEA (Institut Mediterrani d'Estudis Avançats).

En canvi, el centre escolar actualment s'anomena CEIP Gabriel Comas i Ribas i està ubicat a un altre edifici.

0210 Pollença

Escoles de Pollença i del Port de Pollença

Amb l'arribada de la Il·lustració, s'havia creat, molt prematurament, una Comissió Municipal d'Ensenyament que havia nomenat els primers mestres segons establia la Constitució de 1812. Poc temps després, el 1817, ja hi havia dues escoles públiques: una per a nins i una altra per a nines; que l'any 1874 varen augmentar fins a quatre, dues per a cada sexe.

En aquest ambient, el 1879, Guillem Cifre de Colonya crea la Institució d'Ensenyança de Pollença, que més endavant es convertirà en la Institució Lliure d'Ensenyança de Pollença. Aquest centre té una forta incidència social i política dins el poble i a tota l'illa, pel seu caràcter laic i progressista.

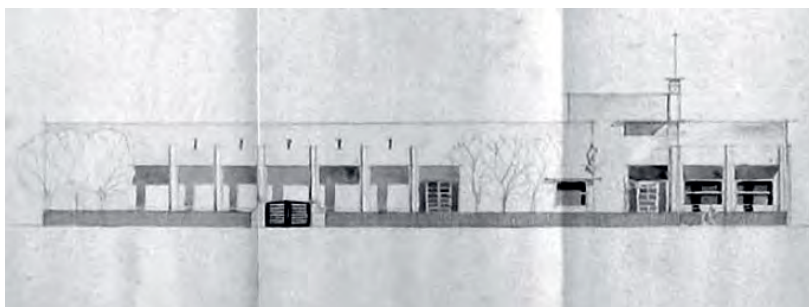

Amb el canvi de segle, Pollença compta amb set centres: segueixen els quatre de públics, dos de nins i dos de nines, i tres de privats, dos de catòlics i la Institució Lliure d'Ensenyança. Durant les primeres dècades del segle XX la tònica no canvia: els teatins es fan càrrec d'una escola, les monges de la Caritat obren una escoleta i les Missioneres dels Sagrats Cors inicien la seva tasca educativa. És en aquest ambient, dominat per l'ensenyament religiós, quan, el 1929, el batle Joan Vives Rotger proposa la construcció d'una nova escola. Aquesta escola, tal i com ens informa Guillem

Forteza, mai no serà realitzada. Tot i la posterior insistència del consistori republicà, la proposta es quedarà en paper. Vist el fracàs, el 1932, s'uneixen les dues escoles públiques unitàries de nins i les dues de nines, i sorgeixen l'escola graduada nacional per a nins, que passa a ocupar el temple de Monti-sion, i la de nines, que s'ubica al convent de Sant Domingo.

De la mateixa manera acabarà un altre projecte que, ben entrada la dècada dels trenta, el mateix Ajuntament pollencí intentarà construir al Port de Pollença. En aquest cas, l'ensenyament no s'inicia fins a l'any 1915 quan les germanes de la Caritat obren una escola mixta. El 1921 aquest centre educatiu és subvencionat pel Pòsit de Pescadors. Tres anys després, l'entitat Abelles de Platja, Societat de Socors Mutus i Educació, fundada pel pintor Atilio Boveri, contracta un mestre i posa en marxa una escola de nins. Des d'aleshores, les religioses sols imparteixen classes a les nines a l'escola dominical. El desenvolupament urbanístic del nucli s'inicia amb l'arribada dels anys trenta amb la incipient indústria turística, que atreu visitants d'elit. Llavors s'hi construeixen la base aèria d'hidroavions, la nova església, els primers hotels i els primers habitatges residencials.

Aquest creixement sobtat exigeix la construcció d'una nova escola. Es planteja un projecte de grup escolar de quatre seccions amb biblioteca. D'haver-se construït estaríem davant d'una altra obra emblemàtica de l'arquitectura moderna mallorquina. No obstant això, aquest projecte no es va realitzar.

Projecte de l'escola del Port de Pollença

0211 Puigpunyent

Hi ha notícies de 1860, referents a l'ensenyament, en què es creà una escola pública per a nins, situada a la carretera nova d'Estellencs -abans ses Barreres-. Hi havia escolaritzats 36 infants, dos dels quals eren nines. El 1928 hi havia els mestres Ramon Pallarés Mateu i Maria Ribas Solà. A partir de 1929 es bastí una escola unitària, amb casa del mestre, projectada per l'arquitecte Guillem Forteza Pinya, on es feren classes des de 1932.

Amb la supressió de l'activitat docent a Galilea (1979), els al·lots començaren a anar a Puigpunyent. El 1991, el centre, situat al carrer Major, es transformà en el col·legi públic Puig de na Fàtima. El curs de 1993-94 hi havia 65 alumnes. Fa pocs anys s'ha convertit en centre d'educació infantil.

0212 Sóller

La major part de la informació relativa a les escoles de Sóller en temps de la II República ens l'ha proporcionada Jaume Albertí el dia que vàrem visitar les escoles d'aquest municipi, el 20 d'abril de 2010. La informació proporcionada, igualment, es troba a la seva publicació: "Escoles i serveis educatius de la comarca de Sóller durant el segle XX". Jaume Albertí.

La població de Sóller es distribueix entre el nucli urbà i petits llogarets o barriades: s'Horta, es Port, s'Alqueria del Comte i Biniaratx.

Escoles unitàries públiques: A finals del segle XIX i principis del XX s'hi construeixen diverses escoles unitàries públiques: a la zona des Port, dues, nins (1869) i nines (1894), a s'Horta, dues, nins i nines (1903?), a s'Alqueria des Comte, una, nines (1904), a Biniaraix, dues, nins i nines (1869), i a Sóller, la vila, tres, dues de nins i una de nines (1899). Total: catorze.

Que ens consti, moltes d'aquestes, amb transformacions o sense, seguien realitzant la seva funció el temps de la II República: s'Horta, unitària de nins (1903?-1976); es Port de Sóller, unitària de nins Santa Caterina (1869-1960); s'Alqueria del Comte, unitària de nines (1904-1976); Biniaraix, unitària de nins (1869-1976); Sóller vila, unitària de nines Santa Teresa (1903-1939). Total: 5

Escoles graduades públiques: Es Fossaret, graduada núm. 1 (1927), Es Convent, graduada núm. 2 (1927), Ses Marjades i Col·legi Municipal d'Ensenyances Mitges.

La graduació de les nines de primària es realitza el 1938 a l'edifici de Santa Teresa i amb tres aules.

Total: 5, de les quals Santa Teresa ja està comptabilitzada a les escoles unitàries.

La República augmenta l'oferta pública, gradua l'ensenyament i l'allarga fins als catorze anys; possibilita aplicar-hi metodologies innovadores i prohibeix el magisteri sense la titulació corresponent.

En conjunt:

Escoles a Sóller, vila:

1 Santa Teresa (Sóller vila, unitària de nines) (1903-1939);

2 Es Fossaret (1927),

3 Es Convent (1927)

4 Col·legi Municipal d'Ensenyances Mitges (1933)

Escoles a llogarets i barriades:

5 Alqueria des Comte, unitària de nines (1904-1976);

6 Ses Marjades (1931)

7 S'Horta, unitària de nins (1903?-1976);

8 Santa Caterina (es Port de Sóller, unitària de nins) (1869-1960);

9 Biniaraix, unitària de nins (1869-1976);

1 Escola Santa Teresa (Sóller vila, unitària de nines) (1903-1939):

Al pis superior s'ubica l'escola unitària pública de nines. La planta baixa és un parvulari de les monges de la Caritat, que el 1938 passa als Jardins, mentre que l'escola unitària pública es converteix en escola graduada. Ocupa un edifici construït expressament per a escola. En inaugurar-se, l'any 1976, tanca el col·legi comarcal des Puig.

2 Escola Es Fossaret (1927):

La primera escola graduada pública de primària de nins és Es Fossaret (1927), nou edifici de quatre aules, projectat pel nord-americà Benjamín Wolf, perquè el metge solleric Antoni Arbona que treballa a Nova York la hi comana i després ve a Sóller amb els plànols i paga de la seva butxaca l'edifici. Visat per l'arquitecte Guillem Forteza Piña (arquitecte director de construccions escolars a les Illes Balears) l'any 1927 i inaugurat el 1929. Ubicat al carrer de Joan Marquès Arbona, de Sóller, amb una casa de lloguer destinada a Menjador d'Auxili Social. Durant els anys de la República aconseguix: laboratori, biblioteca i l'organització de colònies escolars. Es Fossaret es converteix en símbol de la labor republicana per potenciar i millorar l'escola pública.

3 Escola Pública Es Convent (1927-1938)

Des de 1842, per la Llei d'Exclaustració de Mendizábal, el Convent és de titularitat estatal i l'Ajuntament en té l'usdefruit. Per tant, del 1927 al 1938 Sóller té una altra Graduada pública, la núm. 2, la del Convent. Passada la Guerra Civil, l'Estat unifica les dues graduades al Fossaret i la congregació dels Sagrats Cors, que uns anys abans havia aconseguit de Madrid la propietat del Convent, en fa el seu col·legi privat.

4 Col·legi Municipal d'Ensenyances Mitjanes (1935-1940):

Es construeix l'any 1935. És un col·legi de nins per a impartir-hi ensenyances mitjanes: batxillerat i comerç. Una vegada que deixa de fer aquesta funció, aquest edifici ubica el Jutjat.

5 Escola de s'Alqueria des Comte, unitària de nines (1904-1976):

Unitària de nines de l'antiga primària. Una aula i casa habitació per a la mestra. Edifici de lloguer ubicat al carrer d'Ozones. Durant els anys 1920-1921 se'n fan càrrec les monges de la Caritat.

Amb l'inici de l'EGB, a partir del 1973, forma part del Col·legi Nacional Mixt, i es reparteixen els nins i nines de Santa Teresa, es Fossaret i s'Alqueria des Comte.

Es tanca quan s'obre es Puig, el 1976.

6 Escola de Ses Marjades (1931):

L'any 1931 s'inaugura un nou edifici, el Grup Escolar Miquel Bisbal de ses Marjades al camí del mateix nom, de dues aules, i per primer cop, amb habitatges per als mestres. Ara bé, en lloc de funcionar com a graduada de dos graus va funcionar com dues unitàries de primària, una de nins i una de nines. Aquest edifici d'escola de dues seccions i casa per al mestre, havia estat projectat l'any anterior per l'arquitecte Guillem Forteza Piña.

7 Escola de l'Horta (1903?-1976):

A principi de segle existeixen a l'Horta dues escoles unitàries públiques, una de nins i l'altra de nines, ubicades a cases de lloguer on es fa ensenyament Primari. Una d'elles, ubicada al carrer de la Poetessa Francisca Alcover.

L'escola de nines acaba l'any 1923, coincidint amb l'inici de l'escola de nines de la Caritat. La de nins va continuar fins l'any 1976 en què es tanca i els nins passen a l'escola comarcal des Puig.

8 Escola de Santa Caterina (Port de Sóller, unitària de nins) (1869-1960):

Escola de nins a l'edifici de Santa Caterina, projectada, com a escola de dues seccions, per l'arquitecte Guillem Forteza Piña l'any 1933, afegint un nou edifici annexat del jardí. Estava regida per un mestre o capellà. L'any 1937 l'escola es trasllada a la cantonada dels carrers Marina i Jaume Torrens perquè Santa Caterina s'expropia per a formar part militar de la nova base naval de Sóller.

9 Escola de Biniaraix, unitària de nins (1869-1976):

Dues escoles unitàries de Primària, una de nins i l'altra de nines, ubicades a distintes seus.

La de nines tanca l'any 1921. La mestra nacional passa a l'estatal de s'Alqueria des Comte i substitueix les dues religioses, que passaran a formar part del nou convent del llogaret.

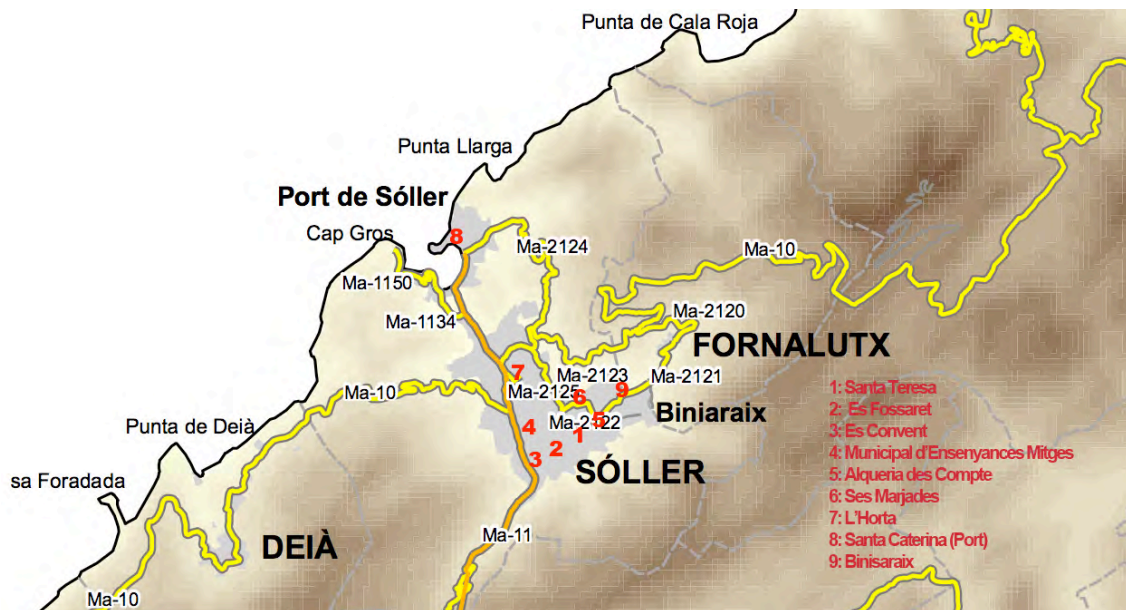
La unitària de nins és la que està oberta fins al 1976 ocupant una casa del carrer de Sant Guillem donada per a la instrucció, amb aula i casa per al mestre i actual seu de l'Associació de Veïns.

Des del 1973, amb l'aplicació de la nova EGB, acull infants dels dos sexes de primera etapa (de 1r a 5è), la resta baixa a la improvisada Escuela Nacional Mixta (Fossaret - Santa Teresa).

Tanca quan s'obri, el 1976, el col·legi comarcal des Puig.

Mapa de la zona i escoles de Sóller:

1 Santa Teresa, 2 Es Fossaret, 3 Es Convent, 4 Municipal d'E. Mitjanes, 5 s'Alqueria des Comte, 6 Ses Marjades, 7 L'Horta, 8 Santa Caterina (Port), 9 Biniaraix

0213 Valldemossa

L'antic edifici de l'escola pública de Valldemossa, situat al carrer dels Ametlers de la urbanització de Son Gual, fou construït entre el 1926 i el 1928, i inaugurat aquest darrer any. El projecte fou dissenyat per l'arquitecte Guillem Forteza, i l'execució de les obres fou dirigida pel cap del seu despatx, Miquel Fullana.

Fins a aquell moment, les escoles públiques, amb llocs separats per a nins i nines, varen ocupar diferents domicilis a cases del poble.

La història de l'escola pública de Valldemossa es gesta en aquella magna assemblea de batles a la qual assisteix el de Valldemossa, Antoni Llorens. Va ser un dels primers projectes que es va posar en marxa. Segons la població d'aquell moment (uns 1.700 habitants), corresponia fer una escola graduada de dues unitats. El solar va ser cedit pels senyors de la possessió de Son Gual, Lluís Antoni Vives Venezze i Rosa Colorado Roig. És un solar quadrangular de 3.000 metres quadrats situat per damunt de la font de na Mas i segregat dels terrenys de la possessió.

Dins la línia del bell i harmoniós estil regionalista, l'arquitecte Forteza va dissenyar (sembla que en col·laboració amb l'enginyer Eduard Nouvilas Blanes) un edifici de planta rectangular amb façana principal orientada al migdia coberta per un porxo recolzat sobre cinc arcs de mig punt, excepte el central, que és carpanell.

Davall el porxo es troba l'entrada principal, que consisteix en un gran portal amb un arc de mig punt de pedra tallada, que imita el de l'oratori de Castellitx. La distribució és de dues aules àmplies i amb grans finestrals, a més de dues petites dependències, una per a biblioteca i una altra per a banys. Davant l'escola queda un gran pati en el qual se sembraren els pins que en l'actualitat donen ombra i vesteixen el conjunt, sembra en la qual col·laboraren els alumnes.

La construcció la va fer el mestre d'obres valldemossí Sebastià Ripoll, *Manitos*. Hi ha informacions que indiquen que el seu fill Francisco va ser qui va tallar l'arc del portal d'entrada.

La persona de confiança de Forteza era Miquel Fullana, delineant de formació i exalumne de Forteza en la seva època de professor de l'Escola de Belles Arts. Fullana era qui dibuixava tots els plànols que sortien de l'estudi i sovint actuava de director de les obres d'execució. Ell va ser qui va dibuixar l'arc imitant el de Castellitx. L'escola antiga en aquests moments està en obres per adaptar-la a usos diversos relacionats amb els ensenyaments complementaris.

L'escola pública s'ha traslladat al carrer de la Venerable Sor Aina de la urbanització de Sant Vicenç Ferrer. El centre actual és d'una línia, amb tres unitats d'educació infantil i sis d'educació primària. Les façanes són de pedra i les cobertes de teula, d'acord amb l'arquitectura pròpia de la zona.

Zona 03: Es Raiguer

La Zona 03 Es Raiguer comprèn els municipis:

- 0301 Alaró,**
- 0302 Alcúdia,**
- 0303 Binissalem,**
- 0304 Búger,**
- 0305 Campanet,**
- 0306 Consell,**
- 0307 Inca,**
- 0308 Sa Pobla,**
- 0309 Lloseta,**
- 0310 Mancor de la Vall,**
- 0311 Marratxí,**
- 0312 Santa Maria i**
- 0313 Selva,**

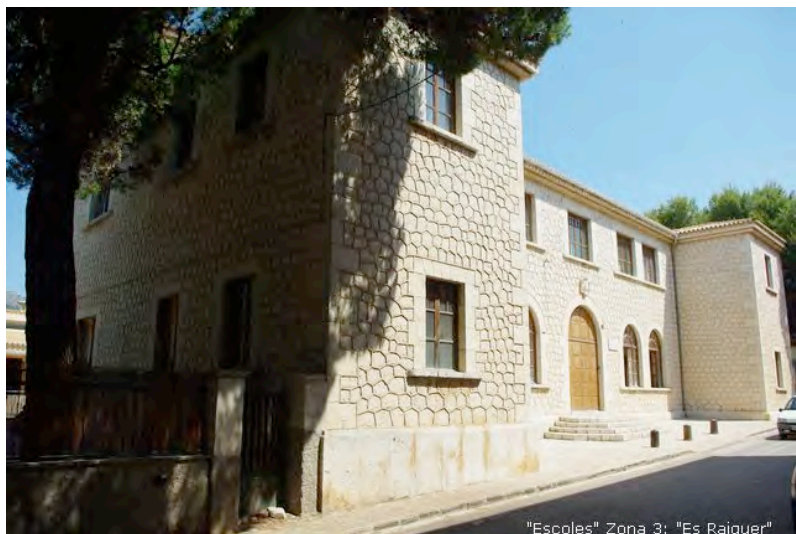

dels quals, en els marcats en negra: 0301 Alaró, 0303 Binissalem, 0306 Consell, 0307 Inca, 0308 Sa Pobla, 0311 Marratxí, 0312 Santa Maria i 0313 Selva, hi hem localitzat, a cada un, una o més escoles, o informació d'escoles del temps de la II República.

0301 Alaró

Pere Rosselló, conegut com "sa Maquineta", fou elegit batle socialista quan el 1931 va esser proclamada la República i va iniciar una sèrie de reformes municipals, com baixar els impostos, secularitzar el cementiri, i construir l'escola que s'inaugurà el mateix dia que les de ses Finestres Verdes i es Coll d'en Rabassa de Palma, el 14 d'abril de 1934. Les cròniques del moment descrivien així l'acte d'inauguració:

Ahir a la tarda a les 5 es celebrà amb gran solemnitat, a Alaró, la inauguració de l'espaiós edifici que per a la nova escola graduada de 4 seccions ha construït aquell Ajuntament. Van assistir el Governador Civil, Sr Manent, l'Inspector de Primera Ensenyança Joan Capó, els inspectors Srs. Leal, Sunyer, i Mestras, la inspectora Srta. Maria Josefa López, l'interventor de Ferrocarrils de l'Estat, l'alcalde de Lluçmajor Sr. Sastre, el de Consell Sr Deyà, el de la Graduada de Palma Don Miguel Homar, així com l'alcalde d'Alaró, D. Pere Rosselló. L'edifici de l'Escola està a les afores del poble, és d'àmplies i ventilades aules, obra de l'arquitecte Sr Forteza i està dotat de modern material pedagògic. Allà van ser rebuts pels nins que van entonar l'Himne de Riego, mentre s'hissava la bandera nacional.

0303 Binissalem

El diumenge dia 7 de juny de 1936 fou inaugurat el nou edifici de l'Escola Graduada de Binissalem. Tot va començar el dia 24 d'octubre de 1921 quan la Junta Municipal d'Ensenyament proposà la transformació de l'escola de nins ubicada al carrer de l'Escola en una graduada de 4 seccions. Però no fou fins el dia 12 de març de 1923 quan l'ajuntament acordà aquesta creació.

L'any 1926 es va adquirir la finca Can Guilardo al carrer del Rec per a construir l'escola graduada.

L'any 1928 es traslladà l'escola de nines al carrer de Selva núm. 65.

L'any 1929 la Caixa de Pensions féu un donatiu per a la construcció del nou edifici de l'escola de nins.

Fotos antigues de l'Escola Graduada de nins i escola de nines de Binissalem

Fotos actuals de l'Escola Graduada de nins i escola de nines de Binissalem

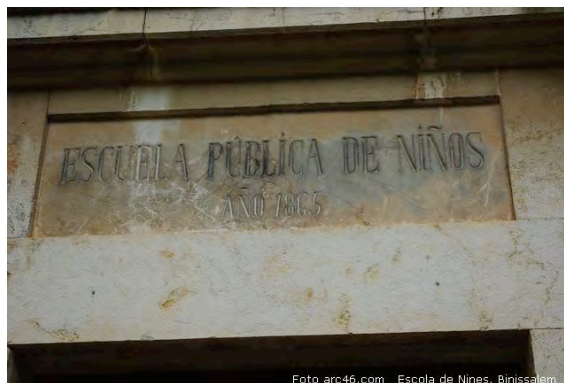
El dia 28 d'agost de 1930, el batle Jaume Martí Torrens va formalitzar amb la Caixa de Pensions un préstec de vuitanta mil pessetes per a destinar a l'escola i s'aprovaren els plànols fets per l'arquitecte Guillem Forteza.

L'any 1931 es realitzaren obres en la part posterior de la casa consistorial que dona al carrer d'Estruch per al funcionament provisional de la recentment creada Escola Graduada, mentre es realitzaven les obres del nou edifici.

Els mestres, en aquell moment, eren Ramon Morey Antich, Guillem Martí Coll (director), Gabriel Ramis Crespí i Jaume Mayol Miralles.

L'edifici de l'antiga escola de nines, prèviament havia estat escola de nins si tenim en compte el rètol que té a la façana principal: "Escuela pública de niños. Año 1865".

Actualment l'edifici de l'escola graduada de nins s'utilitza com a conjunt de dependències municipals i Centre de Persones Adultes, mentre que l'edifici de l'escola de nines és el centre de Denominació d'Origen des Raiguer.

1 Façana posterior de l'edifici de l'escola graduada de nins: L'entrada d'aquesta façana dona directament al pati interior obert. 2 Rètol esculpit a la façana principal de l'escola de nines (avui Centre de Denominació d'Origen des Raiguer): "Escuela pública de niños. Año 1865"

0306 Consell

L'esforç educatiu de la Segona República es reflectí en la creació de l'Escola Graduada Mixta de Consell, dissenyada per l'arquitecte Guillem Fortesa Pinya l'any 1931, a partir d'un casal que hi ha a la plaça Major, just davant l'església, adquirit per l'ajuntament. L'escola va ser inaugurada l'any 1933.

Aquesta escola graduada estava constituïda per dues seccions de nins, una de nines i una de pàrvuls.

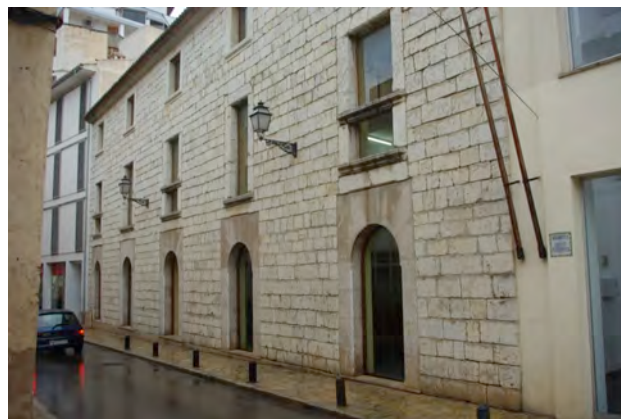
Actualment, aquest edifici, un cop remodelat, és l'Ajuntament de Consell.

0307 Inca

Escola Graduada d'Inca

Al municipi d'Inca, des de principis del segle XIX, sempre va existir un interès per l'educació que, dissortadament, no es va dirigir cap a l'ensenyament públic sinó cap al privat. Pel fet de ser un poble enriquit per la indústria sabatera, una part dels inquers preferiren per als seus fills i filles les escoles privades, principalment dels ordes religiosos. Per aquesta causa no va existir una escola graduada fins a l'arribada de la II República (1931). La guerra civil, primer, i el règim franquista retardaren la construcció del primer edifici escolar públic a finals dels anys cinquanta del segle XX.

Sabem, per les actes municipals i per les actes de la Junta d'Instrucció Pública, que l'any 1835 ja existien dues escoles unitàries públiques, una de nins i l'altra de nines. També que a finals de segle XIX es va crear una nova escola unitària de nins i poc després una altra de nines. Totes aquestes escoles estaven al principi ubicades a cases particulars llogades per l'ajuntament encara que sempre el nucli principal es va situar a l'edifici anomenat "Pes des Bessó" del carrer de Can Dureta (a l'actualitat casal de cultura municipal).

Com a fet curiós, resulta que entre 1908 i 1910 l'edifici de Can Dureta fou cedit als Freres de la Doctrina Cristiana (La Salle) a requeriment del rector de la Parròquia d'Inca Bernadí Font. Sols per les protestes dels mestres públics i dels regidors de l'oposició, es retornà a la situació anterior. Els frares hagueren de cercar nou allotjament.

En aquest edifici de Can Dureta es va crear la primera escola graduada d'Inca a finals de l'any 1931, concentrant així totes les escoles unitàries. Posteriorment les necessitats d'escolarització feren que l'ajuntament destinàs altres cases per a l'ampliació de la graduada, com per exemple l'edifici annex al convent de Sant Domingo o una casa que fa cantonada amb el carrer del General Luque i l'avinguda del Tren. Tot això fins que es va construir el Grup Escolar de Llevant (1960).

L'Institut Elemental d'Inca (1933-1937)

Quan va arribar la II República al govern de l'Estat només hi havia tres instituts a les Illes Balears: el de Palma, el de Maó i el d'Eivissa. La part forana de Mallorca es veia necessitada de nous instituts però el govern de l'Estat aleshores prioritza la construcció d'escoles d'ensenyament primari.

A Inca, que a la fi havia aconseguit l'escola graduada, no es conformaven amb això

perquè tot l'ensenyament secundari estava en mans privades i volien un centre públic i gratuït.

El batle Antoni Mateu i el diputat Francesc Carreres foren els seus principals promotors i per aconseguir l'autorització del Govern de l'Estat s'entrevistaren amb el ministre Fernando de los Ríos, membre de la Institució Lliure d'Ensenyament. En aquesta negociació també hi col·laboraren l'inspector en cap d'educació Joan Capó Valls de Padrinas i l'inspector d'educació de zona Fernando Leal.

Aconseguida l'autorització del nou institut elemental de batxillerat -el manteniment del qual correria a càrrec de l'Ajuntament- aquest es va emplaçar a l'antic convent de Sant Domingo, que era de propietat pública.

Com a director del centre fou nomenat Francesc de Sales Aguiló Forteza, catedràtic de ciències naturals. Un intel·lectual rellevant del seu temps que havia fundat i dirigit el col·legi Cervantes de Palma. També formaren part del primer claustre: José Benavente (lletres), Roc Carnicer (llatí), Vicente Laciana (dibuix) i Jaume Armengol Villalonga (física i química).

El centre va funcionar durant els cursos 1933-34, 1934-35 i 1935-36. El curs 1936-37 ja no va funcionar normalment perquè el convent es va convertir en presó i el dia 15 de setembre de 1937 fou suprimit.

Amb aquest tancament s'esvaïa un somni dels inquers fet possible per la política educativa de II República.

Escola de Ca'n Boqueta

L'escola mixta de Ca'n Boqueta fou creada el 31 de gener de 1933 a una casa de fora vila d'Inca en el camí de Sencelles.

Aquesta escola la coneguérem gràcies a la informació de Joan Carbonell de l'AMEIB, que ens va acompanyar a fer les fotografies. La prova que va funcionar durant la II República està en la placa amb l'escut republicà que hi ha sobre el portal principal de l'edifici. Aquest consisteix en una petita casa pagesa que té una entrada amb uns mobles senzills, una escala que dona al pis i una cambra posterior que servia d'aula de classe. Encara té un pupitre i la pissarra a la paret. Té un portal cap als darreres de la casa. Si pujam l'escala trobarem una sala que devia servir de magatzem i l'habitació de la mestra amb un llit i petits mobles.

Tot estava com el darrer dia que tancaren l'escola a mitjan dels anys setanta (2 d'octubre de 1974).

L'entrada amb l'escut de la República i una aula amb banc-pupitre, pissarra i tauler d'anucis.

L'escala que puja al pis superior, i el dormitori del mestre.

Escola de Tirasset (Inca)

Tot i que està molt a prop de Llubí, Tirasset pertany al terme municipal d'Inca. Aquesta escola rural fou creada el dia 31 de gener de 1933 (Gazeta del 8 de febrer), com a l'escola de Tirasset. Es trobava en aquells indrets allà on es va construir la nova escola durant la guerra civil.

A l'antic edifici es començà a fer escola a mitjan del curs 1933-34, i en va ser el primer mestre Rafel Pons Covas, fins a la seva suspensió per part del primer tribunal de depuració del magisteri de Mallorca a l'octubre de 1936 del seu titular Andrés Pérez Mercader.

Des d'aquesta data fins al març de 1937, coincidint amb la guerra i la construcció del nou edifici escolar, no hi va haver cap mestre a Tirasset; això estava motivat per la manca de mestres, a causa de la mobilització d'uns i la depuració o l'empresonament dels altres, la qual cosa feia que moltes escoles romanguessin tancades.

Les actes de l'Ajuntament d'Inca del 6 de març de 1936 ens assenyalen la data de l'acceptació del solar, l'encàrrec del plànol de l'edifici escolar i el pressupost per a dita construcció.

El dia 20 de març, el batle manifestava que es podia col·locar la primera pedra però no fou fins el gener de 1937 quan s'inaugurà l'edifici escolar, i el moment en què es reprengueren de bell nou les classes. L'edifici de l'escola nova de Tirasset tenia aula i casa-habitació per al mestre.

Com a aspecte curiós l'escola de Tirasset continuà essent unitària i mixta fins a la seva clausura, l'estiu de l'any 1969.

L'escola ara és un xalet particular, que conserva la façana de l'entrada tal com era abans

Mapa on surt la població d'Inca, així com les ubicacions de Can Boqueta i Tirasset:
1: Escola Graduada. 2: Institut. 3: Can Boqueta. 4: Tirasset.

0308 Sa Pobla

Quan, aproximadament, als anys vint del segle XX s'inicià una campanya encapçalada per l'inspector de Primera Ensenyança Joan Capó Valls de Padrinas, per aconseguir més i millors escoles a Mallorca, sa Pobla respongué amb diligència aportant uns terrenys per a aquesta causa. Es posà la primera pedra a la darrerria de l'any 1925 i s'iniciaren les obres del nou centre educatiu l'any 1927. Aleshores, l'arquitecte director de construccions escolars de l'Estat a Balears i vocal tècnic de la Junta Provincial de Balears, Guillem Forteza, en fou l'arquitecte responsable dels plànols. La graduació i l'higienisme eren els puntals bàsics d'inspiració per als arquitectes escolars de principi del segle XX, influïts pel regeneracionisme pedagògic i social que il·luminà les reformes educatives d'aquesta època.

L'edifici que acull el CP Sa Graduada de sa Pobla fou inaugurat el 10 de setembre de 1929. Acte que gaudí de gran rellevància d'acord amb la gran significació que dins aquest període es donà a la creació d'escoles graduades. La presència de les autoritats polítiques i educatives tingué com a suport l'assistència de l'infant Jaime de Borbón y Battemberg, fill d'Alfons XIII, i del president del Consell de Ministres Miguel Primo de Rivera i Orbanija. En honor a aquesta última personalitat, l'escola dugué el seu nom fins a l'any 1989, en què fou substituït pel que duu actualment i que respon al nom per la qual fou designada, popularment, dins la localitat.

«Sa Graduada», petjada educativa important dins la història de sa Pobla, és un símbol de la constància, de l'esforç i de la tenacitat d'un poble que va entendre que l'obertura al progrés havia de passar per la millora dels seus edificis escolars. (Ref. 48).

Les fotos antigues són de Miquel López Crespí, alumne d'aquesta escola els primers anys de la dècada de 1950 del segle passat.

0311 Marratxí

Marratxí és el primer municipi (el més meridional i occidental) de la zona del Raiguer, afrontant amb la zona i municipi de Palma. És un municipi de poblacions disperses format pels nuclis des Pont d'Inca, es Pla de na Tesa, sa Cabaneta, Pòrtol, Marratxinet i es Figueral. Els quatre primers ja existien en temps de la II República (1931-1936) i hi trobam escoles també existents en aquell temps.

Les quatre escoles varen ser projectades pel mateix arquitecte, Guillem Forteza Piña, la qual cosa fa que tenguin un estil semblant, tot i ser diferents.

Les tres primeres, es Pont d'Inca, es Pla de na Tesa i sa Cabaneta varen ser projectades l'any 1927 i inaugurades el 17 de novembre de 1929. L'escola de Pòrtol va ser projectada l'any 1933.

Escola des Pont d'Inca en dues fotos de 1975 i 2010 respectivament

Segons l'editorial de *La Nostra Terra* de novembre de 1929, aquestes quatre escoles consten com a acabades. Igualment figuren a una publicació de l'any 1941, signada per l'arquitecte Guillem Forteza Piña, que les havia projectades. Sortosament els quatre edificis s'han conservat i constitueixen avui una part emblemàtica del patrimoni cultural i institucional de Marratxí i un viu testimoni d'una irrepetida política de construccions escolars (1926-1936).

Escola des Pla de na Tesa en dues fotos de 1975 i 2010

Escola de sa Cabaneta en dues fotos de 1975 i 2010

Escola de Pòrtol en dues fotos de 1975 i de 2010

Igualment sembla que, en temps de la II República, hi havia també altres dues escoles mixtes: una a Marratxinet i l'altra a Son Nebot, ubicada a Can Branquet vora la carretera de Bunyola. Aquestes dues escoles es varen integrar, l'any 1956, a l'escola de Pòrtol.

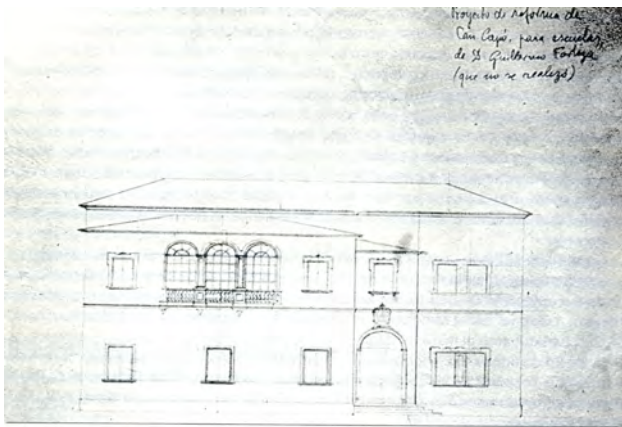

0312 Santa Maria

El cas de Santa Maria és prou interessant per la seva complexitat.

En temps de la II República hi havia una escola unitària de nins i una altra de nines ubicades al carrer de Sant Antoni. També existia una escola graduada que va estar a l'edifici de Can Capó (entre 1924 i 1959), veïnat a la casa consistorial.

L'any 1931 l'Ajuntament va decidir construir un nou edifici escolar per a la qual cosa aconseguí una subvenció de l'Estat de 10.000 pessetes per cada secció construïda. Després d'infructuoses gestions es va adquirir un solar a Can Andria, Can Colom i sa Pleta.

Projecte de reforma de l'escola de Can Capó, de l'arquitecte Forteza, que no es duigué a terme.

En novembre de 1932 s'encomanà a l'arquitecte Guillem Forteza l'elaboració dels plànols. L'any 1933 ja estaven exposats a l'ajuntament.

Iniciades les obres aquell mateix any, ben aviat es paralitzaren per manca de pressupost.

L'any 1935 es reprengueren, però l'any 1936 es tornaren a aturar per manca de pressupost. Les dificultats a partir del 18 de juliol foren insuperables i l'escola quedà sense acabar.

L'escola que coneixem com Escola Graduada de Santa Maria, que fa alguns anys va dedicar el nom al mestre Melcior Rosselló Simonet no fou inaugurada fins al 18 d'octubre de 1959, amb tres unitats de nins i una de nines.

Escola Graduada, posteriorment "Melcior Rosselló"

Recentment l'escola va ser traslladada al nou edifici ubicat a la carretera que va de Santa Maria a Pòrtol, mentre que aquest edifici s'utilitza com a dependències de l'Ajuntament.

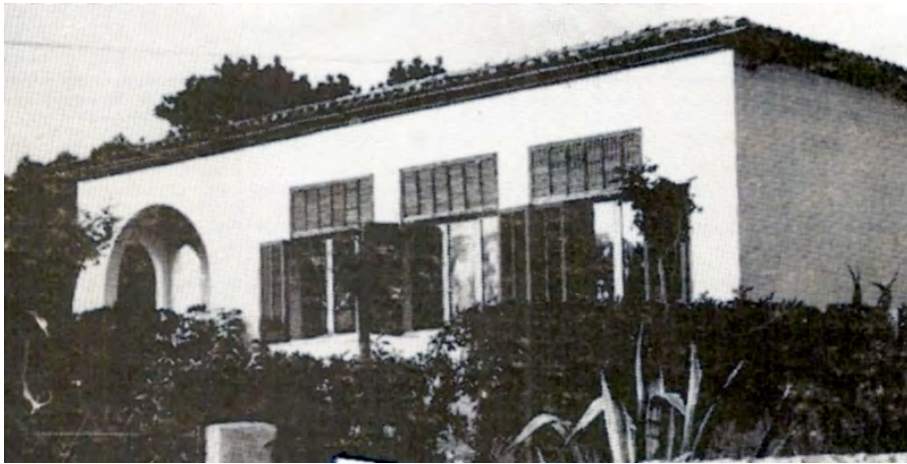
0313 Selva

Amb la II República (1931-1936) l'educació rebé un fort impuls. L'arquitecte Guillem Forteza Pinya projectà l'any 1931 un grup escolar de 6 seccions a Selva (1) i una escola a Caimari (2), i el 1932 una escola unitària a Biniamar (3) i una altra a Moscarí (4). La construcció del grup escolar de Selva fou lenta (1931-1943). L'escola de Selva, després de diverses modificacions és l'actual escola des Putxet.

No hem aconseguit cap foto de les escoles de Caimari (2) ni de Moscarí (4).

Escola de Selva: Es Putxet (1). Estat actual

Escola de Biniamar (3)

Zona 04: Es Pla de Mallorca

La Zona 04 Es Pla de Mallorca comprèn els municipis:

0401 Algaida,
0402 Ariany,
0403 Costitx,
0404 Lloret de Vistalegre,
0405 Llubí,
0406 Maria de la Salut,
0407 Montuïri,
0408 Muro,
0409 Petra,
0410 Porreres,
0411 Sant Joan,
0412 Santa Eugènia,
0413 Santa Margalida,
0414 Sencelles,
0415 Sineu,
0416 Vilafranca de Bonany.

Dels quals, en els marcats en negra: 0401 Algaida, 0403 Costitx, 0405 Llubí, 0406 Maria de la Salut, 0407 Montuïri, 0408 Muro, 0409 Petra, 0410 Porreres, 0411 Sant Joan, 0413 Santa Margalida, 0414 Sencelles, 0415 Sineu, 0416 Vilafranca de Bonany, hi hem localitzat, a cada un, una o més escoles, o informació d'escoles, del temps de la II República.

0401 Algaida

Sabem que anys abans de la proclamació de la II República existia una escola de nins i una de nines (unitàries) en el nucli urbà d'Algaida i el mateix a Randa i a Pina però estaven ubicades a cases particulars, sense un edifici propi.

Al cap de pocs dies de la proclamació de la República, exactament el 23 d'abril de 1931, sorgeix la inquietud per dur a terme un conjunt d'obres necessàries de millora del poble, entre les quals les escoles, tan aviat com sigui possible.

Com a conseqüència d'un escrit de l'inspector en cap de Primera Ensenyança, Joan Capó, que havia visitat les escoles nacionals del municipi algaidí, té lloc a l'Ajuntament la deliberació i el posterior acord per sol·licitar del Govern la creació d'una escola unitària de nins i una altra de nines, i la tramitació amb urgència dels expedients

corresponents. Una de les raons que s'hi assenyalen és l'excés de nins i nines que assisteixen a les escoles nacionals. El 30 de juliol de 1931 s'encarregaren els plànols a l'arquitecte Guillem Forteza, amb la condició que tingués tot el necessari, però d'una manera senzilla i sòlida, sense luxes, a fi de gastar el mínim...

De la visita feta al solar per a la construcció dels edificis escolars i examinat el terreny, es va realitzar el projecte per a una escola de quatre graus de nins i una de nines, i es va estudiar el traçat d'un carrer que ajuntava el carrer de Ribera amb el de la Tanqueta.

Sessió d'11 de setembre de 1934: *«se acuerda comprar lo más necesario del material escolar y un motor eléctrico para subir agua a los depósitos, a fin de poder funcionar los waters de las escuelas nuevas y para poder construir un pequeño estanque para depósito provisional hasta que se construya el depósito definitivo».*

Escola d'Algaida

Tot sembla indicar que s'inicia l'activitat escolar el curs 1934-35.

S'acordà que el dia 29 de març de 1936 a les 16 hores sigui col·locada la làpida amb el nom de Luis Bello a les escoles graduades. Perquè l'acte sigui d'extraordinària popularitat i brillantor, s'acorda que hi siguin convidades les autoritats següents: l'Excel·lentíssim Sr. Governador Civil, el President de la Diputació, el Batlle de Palma, els Inspectors provincials de Primera Ensenyança, el President del Consell Local de Primera Ensenyança i que la invitació es faci arribar a tots als vocals i als mestres de la localitat. Es nomena una Comissió formada per Antonio Mulet, president, i els gestors Lorenzo Antich i Lorenzo Manila, perquè organitzin l'acte. Es llegeix un ofici del Ministeri d'Instrucció Pública, que resol favorablement l'expedient instruït per donar el nom de Luis Bello a les escoles graduades d'Algaida. Es va rebre un telegrama de la viuda de Luis Bello en què mostra la seva gratitud per honrar la memòria del seu espòs donant el seu nom a les escoles construïdes a Algaida. Començada la Guerra Civil, la làpida de Luis Bello és rompuda i el nom desapareix, no per una ordre o una imposició, sinó per iniciativa popular.

El nom de les escoles era Padre Bartolomé Pou, actualment és Pare Pou.

Escola d'Algaida de 1972

Escola d'Algaida de 2010

0403 Costitx

Guillem Forteza Pinya projectà l'any 1929 una escola unitària i casa de mestre que foren inaugurades l'any 1933. Donar solució al problema escolar fou una prioritat constant dels consistoris republicans. L'arquitecte Guillem Forteza enllestí, per tercera vegada, els plànols que esdevindrien definitius per a les noves escoles (1932-1935) i el 1936 fou concertat un emprèstic per a realitzar-les.

Recentment s'ha construït un edifici nou i modern per a ubicar l'escola pública de Costitx (fotos anteriors). En la nostra visita (octubre de 2010) vàrem veure aquesta escola nova (foto dreta), però cap de les persones a qui vàrem demanar varen saber dir-nos on eren les escoles antigues (foto esquerra).

0405 Llubí

L'ensenyament públic dels nins es féu a "ca sa mestreta" (1906-1967), mentre que el de les nines s'impartí a can Corbera (1875-1967). Per altra banda disposà de l'Escola Nacional Mixta de sa Serra (1934-1962).

Escola Nacional Mixta de sa Serra, vista des de la carretera Muro-Sineu

0406 Maria de la Salut

Escola de Baix (nines)

De les noves escoles, la primera a ser construïda va ser la coneguda com Escola de Baix. Inicialment escola de nins, es va fer en un solar propietat del metge Monjo. Es tracta d'un edifici neoregionalista construït amb plànols de l'arquitecte escolar Guillem Forteza.

Segueix un esquema que perdurarà amb les construccions del temps de la República i que es detecta a altres escoles com Bunyola o Sencelles. Es distribueix a l'entorn d'un pati central obert que dona gran amplitud al conjunt i permet la il·luminació natural i l'aireig que tant es demanava a l'època.

Segons es desprèn de les pròpies notes de l'arquitecte Forteza, i contràriament a altres construccions escolars, aquest edifici es va fer sense gaires problemes: "L'escola de Maria de la Salut: 3 seccions i biblioteca. Subvencionada per l'Estat. Promotor: Doctor Antoni Monjo, el qual, a més de regalar el solar, va bestreure els diners fins el total acabament de l'obra. Construcció (1928 - 1930). El mestre de picapedrers va esser n'Esteve Mas, "Porxeró".

L'Escola de Baix, també coneguda amb el nom d'Apol·lònia Monjo, va ser inaugurada el 27 de setembre de 1928, però la inauguració oficial, com a graduada, tengué lloc l'any següent. S'aprofità la venguda a Mallorca del dictador Primo de Rivera i l'infant Jaime de Borbón, amb motiu del setè centenari de la conquesta de l'illa per part de Jaume I.

Escola de nins a les Penyes de sa Raval (Escola de Dalt)

La coneguda com a Escola de Baix, la primera a ser construïda a Maria de la Salut, era una graduada de nins. En principi no se'n preveia una de nines, ja que, com a altres pobles, a Maria de la Salut s'hi havien establert les monges de la Caritat i en el seu convent havien creat una escola de pàrvuls i una de nines.

Emperò, ja durant la dictadura de Primo de Rivera, les altíssimes taxes d'analfabetisme provocaren un revulsiu.

Per entendre aquest fet s'ha de tenir en compte que el febrer de 1930 es publicava una Reial ordre *concediendo a Antonio L. Monjo Buñola la subvención de 30.000 pts por el edificio que ha construido en María de la Salud (Baleares) con destino a Escuela Graduada con tres secciones, para niños.*

Aquest fet suposava que el metge Monjo recuperava part del que havia gastat en la construcció de l'Escola de Baix. Per això es realitzà una nova planificació. L'Escola de Baix passaria a graduada de nines i se'n construiria una altra de més gran, on passarien els nins.

El 2 de març de 1932, en presència de l'inspector d'ensenyament primari Fernando Leal Crespo, d'Antoni Lluç Monjo, inspector de sanitat, Jaume Ginard Mestre, Jeroni Florit i Àngel Madrigal Gómez, es va comprar la finca de Son Elionor a les Penyes de sa Raval.

Per Ordre ministerial del 6 de març de 1933 es concedia al metge Monjo una subvenció de 50.000 pts. per a la construcció d'una escola de cinc seccions i una de pàrvuls.

L'11 de juny de 1932 se signà el contracte entre el metge Monjo i l'Ajuntament per a la construcció de la nova escola. L'Ajuntament havia comprat el solar a Son Elionor. Es comprometia a aportar les pedres grosses i petites, així com la grava i l'aigua. Tots els altres materials anirien a càrrec del metge. Curiosament, quan el contracte es va sotmetre a votació hi hagué empat i hagué de decidir el vot de qualitat del batle.

Quan es va construir l'Escola de Dalt, la primera, la de Baix, es va transformar en escola de nines. El nou edifici fou realitzat per l'arquitecte Guillem Forteza i construït durant la II República. El pati entorn al qual es distribueixen les aules, així com el porxo d'entrada són molt més austers que els que hi ha a les escoles de les nines; segurament l'arquitecte va fer predominar-hi la funcionalitat de l'edifici, prova d'això són els amples finestrals que proporcionen llum natural a les aules.

Especialment destacable és la part del darrere on s'aconsegueix salvar el desnivell entre ambdós carrers, mitjançant un joc d'escales que possibilita l'addició d'una ala d'aules a la part més inferior, es remata tot amb el pati a nivell de carrer. (Ref. 29).

0407 Montuïri

Quan es va proclamar la II República existien dues escoles unitàries de nins a Montuïri.

Durant l'estiu de 1931 es comença a parlar de construir un edifici escolar adequat a les necessitats del poble, però no és fins un any després (el 22 de juny de 1932), quan l'arquitecte Josep Alomar fa entrega del projecte d'Escola Graduada de quatre aules.

Però aquest només és un projecte per a una escola de nins i a més es comprova que el solar és inadequat perquè manca espai per a jocs i altres serveis, com el menjador escolar.

Per tot això, i pel suggeriment de l'inspector Joan Capó, ben aviat s'adonen de la necessitat de cercar un nou solar i d'ampliar el projecte a una escola de vuit unitats per atendre també les nines.

Es decideix l'adquisició del nou terreny i sol·licitar un préstec bancari de 80.000 pessetes. Per tal que fer les coses d'acord amb la legalitat, es realitza un referèndum municipal el diumenge 26 de març de 1933, els resultats del qual són favorables a les pautes que planteja l'Ajuntament.

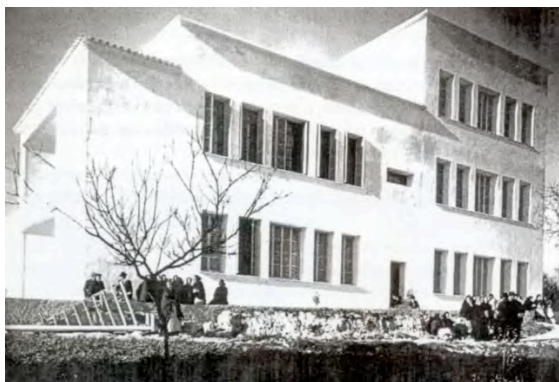
Després d'alguns intents fallits, finalment s'encomana el projecte a l'arquitecte Guillem Forteza, el qual presenta uns plànols amb un disseny modern, elaborat des dels principis més clars del racionalisme, i pròxim a l'escola alemanya. És un edifici de volumetria dispersa, de planta asimètrica i d'organització centrífuga. La coberta plana s'imposa a la tradicional feta de teula mallorquina. El pla hi preval sobre la corba. Les grans superfícies vidriades s'imposen a les petites finestres. Domina l'horitzontalitat.

L'obra fou adjudicada de manera conjunta a Guillem Carbonell, de Maria de la Salut i a Bartomeu Bauzà, de Montuïri.

El 15 d'abril de 1934, aprofitant la celebració del tercer aniversari de la proclamació de la República, n'és col·locada la primera pedra.

La inauguració del nou grup escolar de vuit seccions per a nins i nines fou el dia 24 de febrer de 1935, en un acte al qual assistiren totes les autoritats locals i algunes provincials. (Ref. 73)

0408 Muro

El 1929 s'inicià la construcció de l'escola graduada que entrà en funcionament el 1934. L'any següent els nins i les nines que estudiaven a l'Escola Graduada passaren al convent dels Mínims per l'amenaça de ruïna que oferia l'edifici projectat per Guillem Forteza. El 1936, arran de la victòria del Front Popular a tot l'Estat, la comissió gestora que es constituí treballà per aconseguir la subvenció per a la reconstrucció d'aquest centre.

L'Escola Graduada de Muro se situa a l'extrem meridional del poble en una parcel·la triangular definida per la bifurcació de dues vies importants: la carretera de Sineu i la de Santa Margalida. En la zona més estreta i més pròxima al poble es defineix un jardí d'accés. Així l'edifici, que pren forma rectangular, se situa a la zona sud, la més ampla de la parcel·la. La nova Escola Graduada de Muro és de quatre seccions, dues a cada planta.

Posteriorment rebé el nom de CP Guillem Ballester Cerdó.

0409 Petra

El 1928 s'inaugurà l'escola graduada, Escoles Velles, projectada per l'arquitecte Guillem Forteza Pinya. Aquest centre, que s'unificà amb el de nines, fou clausurat el 1977. L'obertura (1977) del Col·legi Públic Fra Juníper Serra, al carrer de l'Escultor

Galmés, suposà la concentració definitiva de l'ensenyament públic en un mateix edifici.

0410 Porreres

Fins el 1934 l'ensenyament públic, tant de nins com de nines, s'impartia a diferents indrets a locals disponibles. El 1934 s'obrí una escola graduada mixta al carrer de Ramon Llull i una altra de pàrvuls als baixos de l'antiga escola de nines del carrer de l'Almoina, al temps que es projectava un nou edifici escolar al solar on actualment hi ha l'escola pública. No obstant això, aquest projecte no es va poder realitzar.

Solar on s'havia projectat, el 1934, construir l'escola i on, finalment, es va construir l'any 1975 i inaugurar el 24 d'abril de 1976. La primera foto és de 1974; la segona, de 2010

0411 Sant Joan

Al 1912, amb la intenció de construir un edifici escolar per a nins, l'Ajuntament adquirí una parcel·la, anomenada "s'era", a Pere Josep Font Bauçà. Aquesta construcció, inaugurada el 1914, correspon a l'antiga escola unitària del carrer de Bella Vista, ampliada i renovada, segons el projecte de l'arquitecte Guillem Forteza de 1928. El mateix any, el citat arquitecte redactà el projecte de l'escola unitària de nines, del carrer de Consolació. A partir de 1985 ambdós edificis deixaren de ser escoles. Actualment l'escola de nins és la Casa de Cultura i l'escola de nines és la Biblioteca Municipal.

Sant Joan: Escola de nins

Escoles República: Sant Joan, nins

Sant Joan, Escola de nins. Ara, Casa de Cultura

Escoles República: Sant Joan, nines

Sant Joan, Escola de nines. Ara, Biblioteca Municipal i Correus

413 Santa Margalida

L'any 1920 es construï l'escola vella. L'arquitecte Jorge Gallegos signà el projecte d'escola graduada el 28 de maig de l'any 1923 i s'inicià la construcció l'any següent. Fou inaugurada el 1927.

Poc abans del desembarcament de les tropes republicanes a Porto Cristo, devers seixanta margalidans de militància esquerrana, varen esser empresonats a l'escola graduada.

El projecte situa l'edifici en un solar cedit per l'Ajuntament delimitat per la carretera d'Artà a Inca, el carrer Nou, el carrer d'Alexandre Rosselló i una mitgera que formen entre ells un trapezi irregular. El projecte compta amb un edifici principal destinat a l'escola, una cantina escolar, un habitatge per al guarda i una cisterna amb coll.

La construcció s'inicia el dia 25 de març de 1924. A l'acte hi són presents, entre d'altres, l'inspector Joan Capó i l'arquitecte Guillem Forteza.

Per a Son Serra de Marina (Santa Margalida) l'arquitecte Guillem Forteza Piña va fer un projecte d'escola, però aquesta escola no es va construir.

Escola Graduada de Santa Margalida

0414 Sencelles

El 1928 l'Ajuntament decidí comprar, per a l'edificació d'una escola de tres graus per a nins i una unitària de nines, la tanca de Can Brill, propietat de Jaume Cirer Mulet, de 35 àrees d'extensió. Fins llavors, els locals educatius eren cases i pisos llogats. S'encarregaren els plànols a l'arquitecte Guillem Forteza Pinya i, el març de 1930 s'hi posà la primera pedra. El dia 15 de abril de 1934 va ser inaugurat el Grup Escolar de Sencelles amb la presència del batle de la localitat Antoni Bibiloni Pons, del batle de Palma Emili Darder i del governador Civil Sr. Manent. Amb motiu de l'esmentada inauguració se celebraren diversos actes festius patrocinats per l'Ajuntament, consistents en un concert de la banda de música de Selva "la Musa", carreres de bicicletes de velocitat i resistència, amollada de globus, carreres infantils de patinet, cèrcols i a peu, un berenar escolar, jocs japonesos i altres actes (La Almudaina, abril de 1934).

Pel que fa a Jornets (Sencelles), durant la II República (1931-1936) s'hi creà una escola mixta, que romangué oberta fins al decenni dels seixanta del segle XX. Actualment és un xalet particular.

0415 Sineu

L'any 1917, es projectà la construcció d'una escola graduada, que s'havia d'emplaçar a sa Quintana Gran. Per a aquest fi, s'encarregaren els plànols a l'arquitecte Guillem Reynés Font. No fou, però, fins el 1932 que s'inaugurà aquesta escola.

El mes d'agost de 1931 comencen les obres de l'escola i, finalment, el 20 de setembre de 1934 hi haurà un projecte d'ampliació del mateix centre.

Façana i pati de l'escola de Sineu. Fotos antigues i actuals

0416 Vilafranca

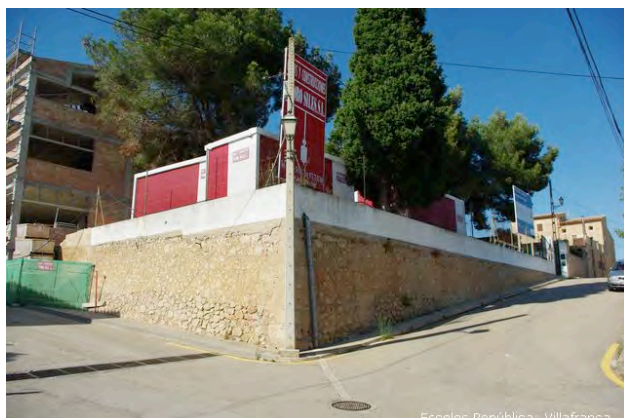
L'escola de Vilafranca fou projectada l'any 1927 amb el nom d'Escola Graduada i construïda entre 1928 i 1929. Guillem Forteza en fou l'arquitecte.

Fou inaugurada el 16 de setembre de 1930, quan era batle Antoni Gayà i Rosselló. L'Escola Graduada era l'emblema de les infraestructures municipals que suposava l'entrada del poble en la modernitat fent una aposta educativa clara, tal com marcaven els idearis republicans de l'època.

L'escola ha patit diverses reformes. Actualment s'està construint de nova planta, conservant elements originals com algunes columnes.

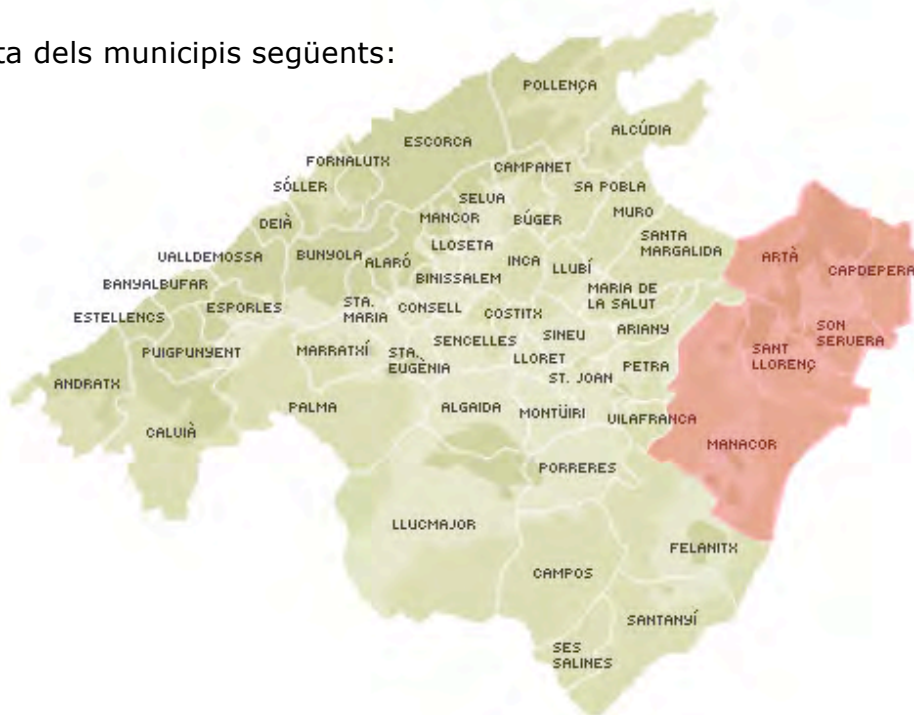

L'actual nom des Cremat correspon a un topònim de l'antiga possessió que fou establerta a principi del segle XX.

Zona 05: Llevant

La zona 05, Llevant, consta dels municipis següents:

0501 Artà,
0502 Capdepera,
0503 Manacor,
0504 Sant Llorenç i
0505 Son Servera.

A tots, excepte a Capdepera, hi hem localitzat una o més escoles (a Manacor fins a sis) del temps de la II República.

0501 Artà

Ses Escoles, tal com les coneixem avui, varen començar a ser construïdes l'any 1932. Els contractistes foren Miquel Massanet Pastor "Taiet", Pere Joan Brunet "Seu", Mestre Tomeu Mas des Pont d'Inca i Miquel Canet Riera "Maieta". L'edifici fou inaugurat l'any 1934 i un dels primers mestres que hi van treballar fou Andreu Ferrer Ginard. ("100 anys d'educació a Artà").

No obstant això, una altra informació, aquesta de l'actual IBISEC, ens diu: "L'escola pública d'Artà va ser construïda l'any 1929, com a Graduada de nins de 4 seccions (posteriorment ampliadess), pels arquitectes Guillem Forteza Piña i Anselmo Arenillas Álvarez".

L'escola antiga (Ses Escoles), actualment, és el Centre Educatiu Municipal de ses Escoles

Ses Escoles funcionaren fins a l'any 1972, en què es tancaren per poca matrícula, i mestres i alumnes foren destinats a altres centres. I no fou fins al 16 de novembre de 1986 que es va inaugurar el nou centre del col·legi públic, l'actual CP Na Caragol.

El lloc de major documentació que hem trobat, referent a Artà, és a la revista "Bellpuig" (la seva edició digital); no obstant això no hi hem pogut trobar el que cercàvem: dades sobre la inauguració (data, batle, circumstàncies...), evolució (canvi del nombre de seccions, canvis a l'edifici si n'hi ha hagut, i en quines dates...).

0503 Manacor

Escola Graduada (Antoni Maura): L'any 1910 hi havia a Manacor, per als nins, dues escoles elementals i una de superior, totes tres públiques i, per a les nines, també hi havia tres escoles públiques, dues d'elementals i una de superior.

L'any 1927 l'arquitecte Guillem Forteza projectà una escola graduada de 4 seccions i sala de treballs manuals, que entrà en funcionament l'any 1929 i que correspon a l'actual escola Antoni Maura.

Fotos de l'escola Antoni Maura, de Manacor

Escola Graduada de Ses Puntes (Sa Torre): D'altra banda el mateix arquitecte, amb la col·laboració de Jorge Gallegos projectà el 1932 el grup escolar "Ses Puntes", anomenat actualment "Sa Torre" i que entrà en funcionament l'any 1933.

Fotos antigues i actuals de l'escola de "Sa Torre" de Manacor

Durant el decenni dels anys 30 es construïren les escoles rurals de s'Espinagar, sa Murtera, Son Negre i es Puig d'Alanar.

Població infantil a les zones rurals l'any 1926		
Zona	Habitants	Nins/nines
Son Negre	186	89
es Puig d'Alanar	420	74
s'Espinagar	148	74
sa Murtera	179	84

El dia 29 de juny de 1926, a Son Negre, es va posar la primera pedra per començar a construir l'escola: Segons un certificat del secretari de l'Ajuntament de Manacor: *En el*

casario de Son Negre, dia 29 de junio de 1.926, reunido el Ilmo. Ayuntamiento de Manacor bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Jose Oliver Billoch, la Junta Local de Primera Enseñanza, el Sr. Inspector Provincial D. Juan Capó Valldepadrinas y el Patronato constituido para la construcción de la Escuela Nacional, procediéndose a la bendición y colocación de la primera piedra para el edificio-escuela donde ha de forjarse el espíritu de los hijos de sus fundadores cuya memoria sabrán enaltecer el día de mañana. De les altres escoles, no en tenim constància de quan es començaren a construir.

El model arquitectònic que s'utilitza per fer les escoles rurals fou el que dissenya Guillem Forteza, que en aquell temps era l'arquitecte escolar provincial.

El tipus d'escola rural era una construcció constituïda per una sala gran on s'ubicava l'escola i una casa per al mestre o la mestra completament aïllada de l'aula.

Aquesta estructura de les escoles rurals queda clarament reflectida en les fotos de l'època, on exteriorment es veu perfectament una sala gran, que era on s'impartien les classes, i una altra de més petita i amb dependències, destinada a ser l'habitatge del mestre. La distribució interior: *Les aules, envoltades de quatre parets, espaioses i la majoria amb finestres, tenien tot el necessari: petites prestatgeries amb calaixos on es guardaven els llibres dels professors, una trentena de taules i cadires per als alumnes i la pissarra just darrera el mestre. Al costat es trobaven les vivendes dels mestres destinats a impartir diàriament les lliçons (Mª Antònia Llodrà. Semanari Manacor núm. 267).* Amb aquesta descripció queda reflectida la senzillesa de l'edifici.

Escola de Sa Murtera: escola unitària mixta, 1930. Arquitecte Guillem Forteza i Pinya. De l'escola de **Sa Murtera** diu que roman allunyada de les vies de comunicació més concorregudes. Amb una gran aula de dos aiguavessos que centralitza tot el conjunt... L'edifici es tracta pròpiament de l'aula, gran espai rectangular amb els finestres d'arc rodó a la part posterior. Al seu davant precedeix un porxo recolzat en petites columnes de base quadrangular. A un dels costats de l'aula es desenvolupen, en forma de braç, les diverses dependències destinades a habitatge per al mestre, les quals gaudeixen d'un accés independent. Com a trets decoratius, a part de la solució de les columnes, cal ressenyar la tipologia de les brancalades de portals i finestres, i de les peces cantoneres.

Fotos antiga i actual de "Sa Murtera"

Escola de Son Negre: escola unitària mixta, 1930. Arquitecte Guillem Forteza i Pinya. De l'escola de **Son Negre**, Guillem Forteza fa la següent descripció:

Pràcticament situada al costat de la carretera de Manacor-Son Carrió, conforma juntament amb una església i unes cases de pagès el predi de Son Negre. Una gran aula defineix l'organització de l'espai. Al costat d'aquesta s'hi afegeixen dependències per a altres serveis.

Quan es refereix que al costat hi ha dependències per a altres serveis, es refereix a la casa del mestre, que esta construïda amb una distribució semblant a totes les altres.

Es repeteix l'ordenació habitual amb el protagonisme de l'aula, la qual és precedida per un porxo que presenta una gran obertura com a accés. Al costat hi ha la vivenda. El conjunt assoleix un aspecte molt racionalitzat amb poques preocupacions decoratives, que tan sols es reflecteixen a diversos buits.

Fotos antiga i actual de "Son Negre" de Manacor

Escola de s'Espinagar: escola unitària mixta, 1931. Arquitecte Guillem Forteza i Pinya. De **s'Espinagar** comenta: *A part de l'entorn natural, l'element que més qualifica l'escola rural de l'Espinagar és la proximitat de les cases de possessió del mateix nom. Amb el buc de carreus de marès, a l'aula s'adossen altres dependències que constitueixen la vivenda del professor.*

Fotos antiga i actual de l'escola de "S'Espinagar" de Manacor

Escola des Puig de l'Alanar: escola unitària mixta, 1931. Arquitecte Guillem Forteza i Pinya. Com es pot comprovar, totes les escoles rurals tenien un mateix estil, senzilles, amb una sala gran i sense decoració, ja que el seu objectiu era tenir un lloc on poder atendre un grup nombrós d'infants per instruir-los al mateix temps, independentment de l'edat que tinguessin.

Fotos antiga i actual de l'escola del "Puig d'Alanar" de Manacor

Escola de Porto Cristo: L'any 1925 es va confeccionar un pressupost extraordinari en què es van consignar 10.000 ptes. per a la construcció d'un edifici escola a Porto Cristo...

Un cop iniciades les obres, l'Ajuntament decideix aturar-les i desviar part del pressupost a la finalització de les altres escoles rurals que s'estan construint arreu del municipi.

L'obra de l'escola de Porto Cristo no s'acaba fins ben entrada la dècada dels anys trenta.

Sense tenir constància de la data exacta de la finalització, les escoles de Porto Cristo són de les que encara avui en dia es troben en ple rendiment.

1

2

1 Expedicionaris presos a l'escola de Porto Cristo després del desembarcament de Bayo, poc abans de ser executats el 1r de setembre de 1936.

2 L'escola de Porto Cristo, CEIP Ses Comes, en l'actualitat. Aquesta escola s'ha ampliat en diverses ocasions, annexant les ampliacions a l'edifici antic, actualment totalment integrat a l'actual. A la foto veim el monòlit original que indica l'any de construcció: 1929

0504 Sant Llorenç des Cardassar

Al municipi de Sant Llorenç des Cardassar hi trobam dues escoles, una a la mateixa vila i l'altra a Son Carrió.

Sant Llorenç

L'ensenyament a Sant Llorenç no apareix documentat fins al segle XVII en què consta que els vicaris de Sant Llorenç s'encarregaven d'ensenyar gramàtica als minyons.

En canvi, l'educació pública a Sant Llorenç no apareix documentada fins al 1882 en què vint nins acudien a l'escola municipal amb el mestre Jaume Gibert Amorós. En aquest mateix període, seixanta-vuit nines anaven a "costura" i eren adoctrinades per Isabel Sancho Femenies. Al 1892, es constituí, per ordre governativa, la Junta Municipal d'Instrucció Pública, formada per un regidor, quatre pares de família i el vicari.

"Escola Nova" creada en temps de la II República. Fotos actuals

En temps de la II República, es creà una escola de pàrvuls regentada (des de 1934) per Bàrbara Ferrer Pocoví. El 1936 va ser tancada, però un mes després, en sol·licitaren la reobertura. El 1935 l'Ajuntament havia adquirit un solar, al carrer de ses Escoles, per fer-hi una escola graduada. Aquest nou col·legi no va ser inaugurat fins a 1961. És l'actual CP Mestre Guillem Galmés.

CP Mestre Guillem Galmés, des del pati

Son Carrió

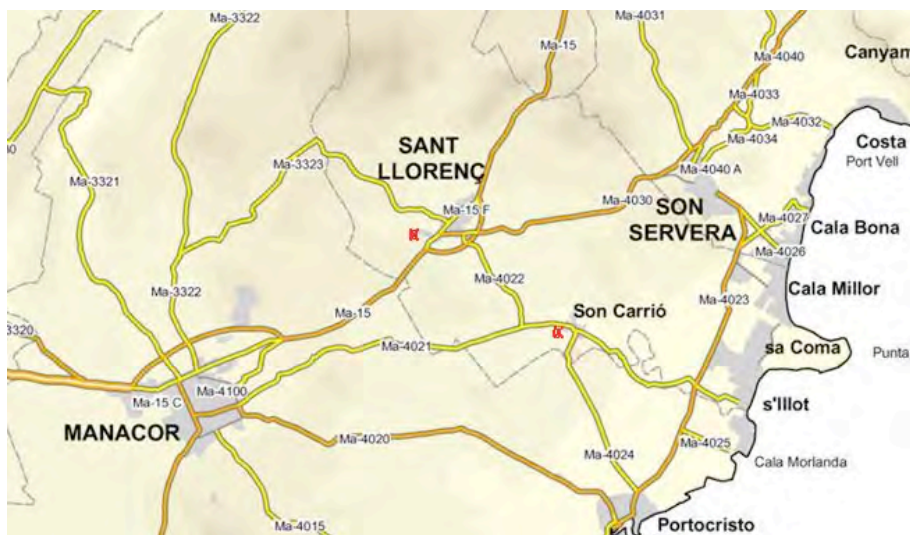
Igualment, a Son Carrió, població que pertany al municipi de Sant Llorenç, també hi havia una escola pública en temps de la II República, escola projectada l'any 1931 per l'arquitecte Guillem Forteza Piña i finalitzada l'any 1934. Escola que va ser reformada l'any 1989.

Façana principal abans i després de la reforma

Façana posterior (des del pati) abans i després de la reforma

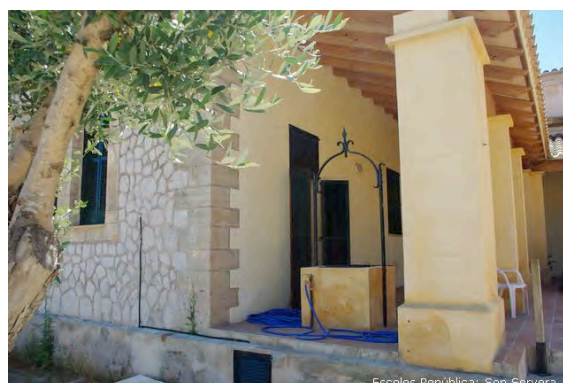

0505 Son Servera

L'educació al 1860 es veia representada per dues escoles públiques, una de nins amb 35 alumnes, i una de nines amb 43 de matriculades. El 1891, segons Pere d'Alcàntara Penya, n'eren mestres Josep Jofre i Joana Obrador. Fins a la segona meitat del decenni de 1920, la docència es duia a terme als locals que hi havia disponibles, però bàsicament, a la casa de la vila.

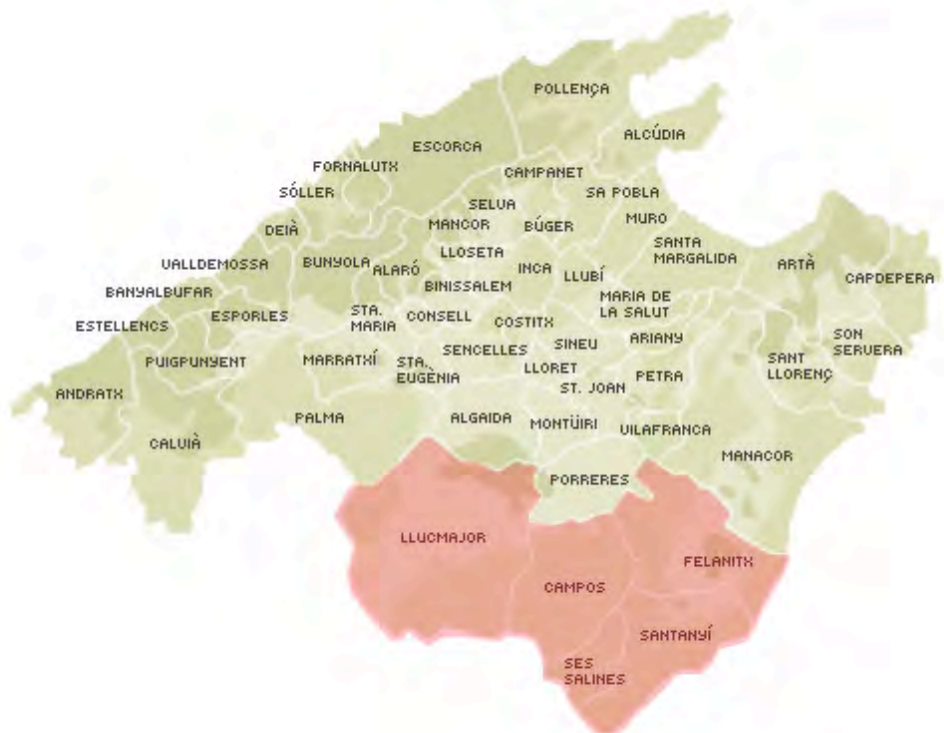
El gener de 1925 l'Ajuntament aprovà les bases per a l'adquisició dels terrenys dedicats a edifici escolar, a l'actual carrer de Sant Antoni. El maig de 1926 ratificà el projecte del centre, com també la construcció, per subhasta, d'una aula, sota la direcció de l'arquitecte Josep Alomar. L'abril de 1928, la Corporació adquirí nous terrenys per ampliar les dependències escolars. Les obres de l'Escola Graduada, conegudes com "les Escoles Velles" es feren entre el 1926 i el 1935, segons projecte de Guillem Forteza i Pinya de 1933. Des de 1986, l'edifici allotja l'escola d'educació d'adults de Son Servera, dependent de l'Ajuntament.

Zona 06: Migjorn

La zona 06, Migjorn, consta dels municipis següents:

- 0601 Campos,**
- 0602 Felanitx,**
- 0603 Lluçmajor,**
- 0604 Ses Salines i**
- 0605 Santanyí.**

A tots hi hem localitzat una o més escoles (a Felanitx fins a vuit) del temps de la II República.

0601 CAMPOS

El 1936, la comissió gestora de l'Ajuntament del Front Popular nomenà batle Guillem Mas, qui propugnà la millora, entre d'altres, de la infraestructura educativa amb la construcció de l'Escola Graduada.

Escola graduada de Campos.

Escola de Ca n'Estela (Campos).

A més de l'escola de la Vila hi havia dues escoles rurals, les des Palmer i de Ca n'Estela. La primera era unitària de nins i unitària de nines, mentre que la segona era unitària mixta. Les dues es troben a la carretera que va de Campos a sa Ràpita. Actualment, es Palmer és un camp d'aprenentatge i la de Ca n'Estela roman tancada.

Escola des Palmer (Campos)

0602 Felanitx

Els anys anteriors a la II República(1920-1931)

En el municipi de Felanitx, durant aquests anys, l'ensenyament públic era minoritari. A la ciutat, nins i nines aprenien en escoles diferents. En els nuclis rurals compartien l'escola, però estaven en aules separades.

A la vila hi havia una escola pública de nins amb dues seccions, de pàrvuls i primària, a l'edifici de sa Quartera. Les nines anaven a l'escola pública de sa Torre, al carrer de Sant Alfons.

Pel que fa als nuclis rurals, hi havia una escola nacional a Son Negre, i a Portocolom els nins anaven a l'escola nacional (creada l'any 1918).

L'ensenyament secundari públic era inexistent.

Les escoles en temps de la República (1931-1936):

Els anys de la II República varen ser decisius per a l'ensenyament a Felanitx. L'aleshores batle, Pere Oliver i Domenge, conegut com s'apotecari Barceló, es comprometé amb els infants del poble. "Escoles, volem escoles". Així titulà Pere Oliver Domenge un article publicat el 17 de març de 1923 en *El Felanitgense*. A Felanitx, l'equip de govern de Pere Oliver desplegà els esforços en tres sentits: les escoles graduades, les escoles rurals i l'institut d'ensenyament secundari.

L'Ajuntament de Felanitx ja havia sol·licitat l'any 1928 al Ministeri, sense èxit, la construcció d'una escola graduada de nins. Just en constituir-se, el consistori republicà començà les gestions per aconseguir l'escola (amb l'ajuda, des de Madrid, de Gabriel Alomar, diputat per Balears, i Bartomeu Amengual, fill il·lustre de Felanitx). Els mesos de maig i juny, multitud d'entitats i particulars adreçaren telegrams al Ministeri d'Instrucció en demanda de l'Escola Graduada, i el juliol el Govern n'aprovà la construcció. El projecte el va fer a Madrid l'arquitecte Luis Vegas Pérez, no obstant això, dirigeix les obres, i fa algunes modificacions sobre el projecte original, l'arquitecte Guillem Forteza que ja havia construït a Felanitx la Cooperativa (o Sindicat) i la Banca March. Les obres de l'Escola Graduada s'acaben l'any 1931.

Restava el problema dels locals destinats a la instrucció de les nines, que no complien les necessàries condicions higièniques i docents. L'Ajuntament acordà construir una escola graduada per a nines, i provisionalment, va llogar l'any 1934 la part baixa de l'immoble del carrer de Rocaboira (al primer pis hi havia l'escola nacional de nines). En total, en aquest edifici hi va haver dues escoles de nines i dues de pàrvuls, adscrites a l'Escola Graduada de nins.

Pel que fa a les escoles rurals, l'any 1931 hi havia només la de Son Negre. Això dificultava l'escolarització de bona part dels infants. L'Ajuntament republicà empenqué la construcció d'escoles a tots els nuclis urbans del terme.

Les sis escoles es construïren entre 1934 i 1936, en terrenys donats de franc per veïns -menys la des Carritxó, que es va aixecar en un solar propietat de l'Ajuntament- Els sortarrins, massivament catòlics i de dreta, es negaren a cedir cap solar al consistori i s'Horta fou, per tant, l'únic nucli que romangué sense escola pública.

Salvant la de Son Mesquida, totes les escoles rurals van ser construïdes per la Cooperativa de Treballadors.

L'escola de Son Mesquida s'ubicà devora l'estació del tren; la de Son Calderó, en un local donat per Esteve Barceló Adrover; la de Son Proenç, en un solar d'Antoni Sunyer Pont; la de Cas Concos, en un terreny de Guillem Obrador Bordoy; i Mateu Mas Moll cedí el local per al centre de Portocolom. Les dues darreres constaven de tres seccions: nins, nines i pàrvuls. Si bé les obres ja eren acabades, l'Ajuntament republicà no va ser a temps d'inaugurar l'escola de Cas Concos.

Quant a l'institut, l'abril de 1933 Pere Massutí exposà en el ple la necessitat d'un centre d'ensenyament secundari a Felanitx, "perquè així molts al·lots que ara no poden assistir-hi, per manca de mitjans econòmics, podrien anar-hi". La plenària acordà per unanimitat sol·licitar la creació de l'institut.

L'agost de 1933 el Ministeri donà llum verda al nou centre docent, que també era ambicionat per Manacor. Francesc Carreras, diputat d'ERB a Corts, va pressionar a favor de la construcció del centre a Felanitx. Els plànols, els elaborà l'arquitecte Guillem Forteza, i el nou edifici s'aixecà en una de les ales de l'immoble de l'Escola Graduada.

Escola Graduada de la Ciutat (8 seccions)

En el segle XX, pel que fa a l'ensenyament públic se substituïren les dues escoles unitàries d'al·lots de sa Quartera i de s'Hospital per una Escola Graduada (1926), la qual disposà d'un edifici al carrer de Sales (1932) que s'hagué d'engrandir els anys 1935 i 1951.

Escola Graduada de nins de Felanitx. La primera foto, proporcionada per Jaume Canet

Les obres s'adjudicaren per 237.000 pts. La nova escola per a nins, emplaçada davant el parc de la Torre, començà a funcionar el 1933. Els anys 1935-36 l'escola va ser ampliada en catorze seccions, aixecades per la Cooperativa de Treballadors. Durant la guerra, l'edifici fou usat per allotjar-hi destacaments de tropes.

Arquitecte: D. Guillem Forteza. Contractista: D. Bartomeu Ferrer. Aparellador: D. Gabriel Roig. Feta per l'Estat en l'any gloriós de 1931. L'Ajuntament republicà hi va aportar 60.000 pessetes i la força creadora de l'entusiasme, que orientà eficientment D. Bartomeu Amengual.

Alumnes i professors davant l'entrada interior i exterior de sa Graduada de Felanitx

S'Institut

El centre de segona ensenyança entrà en funcionament el curs 1933-34.

Entre els professors hi havia Joan Pla, que ensenyava dibuix; el catedràtic i dirigent socialista Andreu Crespí, que tengué un gran ascendent entre molts alumnes, i Maria Mayol, escriptora i dirigent d'ERB. El gener de 1934 s'iniciaren uns cursos de preparació tècnica adreçats als fills de classe obrera. El curs següent, el centre fou elevat a la categoria d'Institut Elemental de Segona Ensenyança.

Com que a l'edifici de l'Escola Graduada no hi cabien els sis cursos de batxillerat, l'Ajuntament llogà al Banc de Felanitx (setembre 1934) l'edifici que fou fàbrica de gas (després de perles) per ubicar-hi durant dos anys l'institut. Aquest any, el centre docent perillà: el govern de dreta volia frenar l'impuls a les construccions escolars de l'anterior gabinet i qüestionà la subsistència dels instituts d'Inca i Felanitx; emperò, la gestora local de dreta n'evità el tancament.

Tres fotos. A les originals: La primera foto, la més antiga és de l'arxiu de Mn. Pere Xamena té un rètol que diu: "Fabrica gas. 1899". Escrit a mà: A dalt: "Fabrica de gas de Felanitx. 1899". A baix: "Maquinista naval. Mahon", aquest darrer mig tapat per escrit d'impremta: "Fabrica Gas - s XIX". Les dues següents, més recents, són de Gabriel Bonnín (Mut Masseta): La segona foto (quan les palmeres són petites) l'edifici té dos rètols, el central diu: "Centro de Educación Nacional" i el lateral dret diu: "Colegio Municipal de Segunda Enseñanza". Mentre que a la foto més recent, amb les palmeres més grosses, l'únic rètol (central) diu: "Instituto Elemental".

Durant la guerra civil, per decret de 14 de setembre de 1937, la Junta Tècnica de Burgos declarà extingit l'Institut de Felanitx. Això no obstant, s'aconseguí posar en funcionament un Col·legi Municipal d'Ensenyança Mitjana, agregat a l'Institut Ramon Llull de Palma, que s'ubicà a unes aules de l'Escola Graduada. El reconeixement oficial d'aquest centre es va fer el 25 de maig de 1939.

Paral·lelament a aquests fets, es varen fer passes per a la creació d'una Escola de Treball, que també s'instal·là a l'edifici de l'Escola Graduada i que començà a funcionar el 30 de setembre de 1937. En aquell temps, l'edifici de l'Escola graduada estava també ocupat per un batalló d'Infanteria.

Per tot això, l'ajuntament va adquirir l'edifici de l'antiga fàbrica de gas i electricitat on havia estat ubicat l'Institut Elemental, abans de la seva supressió. Allà es traslladaren a la vegada el Col·legi Municipal i l'Escola de Treball, el 26 de maig de 1938.

L'Escola de Treball desaparegué a principis dels anys 40.

El curs 1951-1952 s'inaugurà l'Institut Laboral que oficialment rebia el nom d'Institut d'Ensenyança Mitjana i Professional de Felanitx, de modalitat agrícola i ramadera. Aquest centre començà la tasca en el local de l'Estació Enològica. No obstant això ben prest l'Institut Laboral ocupa la meitat del solar en el qual està ubicada l'Escola Graduada de Felanitx devora el parc municipal de Sa Torre. Al mateix temps l'edifici de l'Institut, l'antiga fàbrica del gas, es queda com a Institut exclusivament femení, amb el nom de "Institut Joan Estelrich".

Per la Llei de 8 d'abril de 1967, que derogava la Llei de bases de l'Ensenyança Mitjana i Professional, es va suprimir, curs a curs, el Batxillerat Laboral Elemental, i l'Institut Laboral va passar a denominar-se Institut Tècnic.

En aplicació de la Llei General d'Educació de l'any 1970 s'extingiren els Instituts Tècnics, els quals s'haurien de convertir en Instituts de Batxillerat. Va ser el curs 1973-74 quan es va estrenar l'actual edifici situat a la carretera de Petra, en uns terrenys agrícoles denominats "Camada Reial": l'Institut (mixt) "Verge de Sant Salvador".

Escola Mixta de Son Negre (de Felanitx)

Especificam "de Felanitx" perquè també n'hi ha una a Son Negre de Manacor que, per cert, s'assembla molt a la de Son Negre de Felanitx.

El 1924, l'Estat hi creà una Escola Mixta, que s'inaugurà provisionalment a can Ramonet, antigament conegut com ca sa Viuda. Fins aquell any, l'ensenyament havia estat impartit a cases particulars. El primer mestre del qual es té notícia (1880) és Cristòfol Garí, "Corso". El 1925, els veïns, amb l'ajut de l'Estat i de l'Ajuntament de Felanitx, construïren un edifici per allotjar el centre d'ensenyament. El 1974 l'escola fou suprimida i l'edifici s'emprà (1994) per a activitats socioculturals.

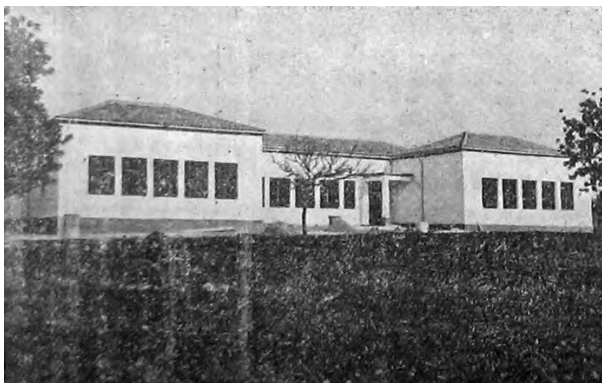
Fotos antiga i actual de l'Escola Mixta de Son Negre de Felanitx

Escola Graduada de Cas Concos (3 seccions)

Arquitecte: D. Guillem Fortesa. Contractista: Cooperativa de Treballadors.

Aparellador: D. Gabriel Roig. Fou pressupostada en 58.359,57 pts. i rematada en 44.000. El solar és donació de Guillem Obrador Bordoy.

Entre el 1933 i 1934 fou bastit l'edifici per a les Escoles, segons l'Enciclopèdia de Mallorca.

Fotos antiga i actual de l'Escola Graduada de Cas Concos

Escola Graduada de Portocolom (3 seccions)

L'escola de Portocolom s'havia construït com a Graduada de tres seccions. L'arquitecte havia estat Guillem Forteza; el contractista, la Cooperativa de Treballadors; l'aparellador, Gabriel Roig. El pressupost es rematà en 45.393,45 pts., i el solar fou donació de Mateu Mas Moll. Vegeu *L'obra de la República a Felanitx*, Estampa Felanitxera, s. d., fullet editat per Esquerra Republicana. D'altra banda, a una llibreta personal de l'arquitecte Forteza (cedida per la seva fillola Felisa Forteza) hi figura dia 12 de novembre de 1931 l'encàrrec de l'escola del Port de Felanitx i consta entre parèntesis "colònies". Per tant, des de l'inici del projecte s'havia pensat en aquest ús de l'edifici. Es va inaugurar, com a colònia escolar (com a escola encara no s'havia inaugurat) l'estiu de 1935.

"La millora més important", però, fou la construcció de l'escola de tres seccions a ca n'Alou (1935); la instal·lació, dotada de menjador i sala de dutxes, fou usada a l'estiu per fer-hi colònies escolars". "Felanitx 1931-1939: República, Guerra i Repressió (Aina Adrover i Joan Cabot)": "L'Obra de la República a Portocolom"

Fotos antiga i actual de l'Escola Graduada de Portocolom

Com es pot veure a les fotos, es va fer amb els mateixos plànols que la de Cas Concos.

La Colònia Escolar del Port de Felanitx

L'escola pública de Portocolom s'estrenà l'estiu de 1935 per acollir-hi la primera colònia escolar organitzada per l'Escola Normal de Magisteri de Balears. Feia trenta anys que, des del Museu Pedagògic, l'inspector Joan Capó Valls de Padrinas organitzava les colònies d'estiu com una experiència d'educació en llibertat. Els nins seleccionats eren "débiles, raquítics, faltos de desarrollo" (*La Última Hora*, 3-10-1935). L'Ajuntament de Felanitx subvencionava l'estada a una de les colònies a dos o tres nins felanitxers de família humil.

Escola de Portocolom com a Colònia escolar d'estiu. Nins, nines i monitors nedant en aigües de Portocolom. Els adults: d'esquerra a dreta: els normalistes Melcior Rosselló i Antoni Rosselló, i el mestre Gabriel Font.

Escola Mixta de Son Proenç

Arquitecte: Guillem Fortesa. Contractista: Unió Obrera. Aparellador: Gabriel Roig. Fou pressupostada en 29.180,70 pts. i rematada en 29.180,70. El solar és donació de Toni Suñer Pont.

Fotos antiga i actual de l'Escola Mixta de Son Proenç

Escola Mixta des Carritxó

Arquitecte: Guillem Fortesa. Contractista: Cooperativa de Treballadors. Aparellador: Gabriel Roig. Fou pressupostada en 30.263,71 pts., i rematada en 22.999,95. El solar era propietat de l'Ajuntament.

Fotos antiga i actual (casa particular) de l'Escola Mixta des Carritxó

Escola Mixta de Son Calderó-Son Valls

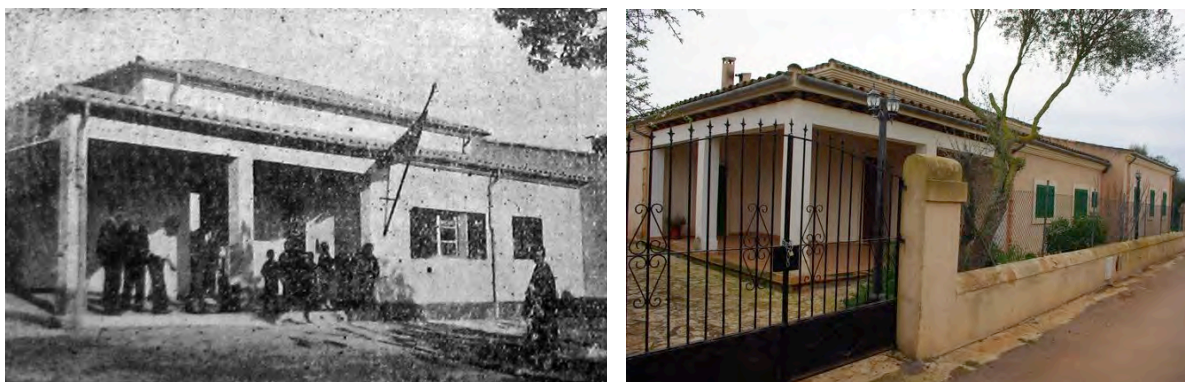
Arquitecte: Guillem Fortesa. Contractista: Cooperativa de Treballadors. Aparellador: Gabriel Roig. Fou pressupostada en 29.761,51 pts. i rematada en 23.989,60. El solar és donació de l'amo Bartomeu Barceló Nicolau.

Fotos antiga i actual de l'Escola Mixta Son Calderó-Son Valls

Escola Mixta de Son Mesquida

Arquitecte: Guillem Fortesa. Contractista: Andreu Roig. Aparellador: Gabriel Roig. Fou pressupostada en 29.180,70 pts. i rematada en 25.798. El solar és donació dels veïns de sa Canova.

Fotos antiga i actual (casa privada) de l'Escola Mixta Son Mesquida

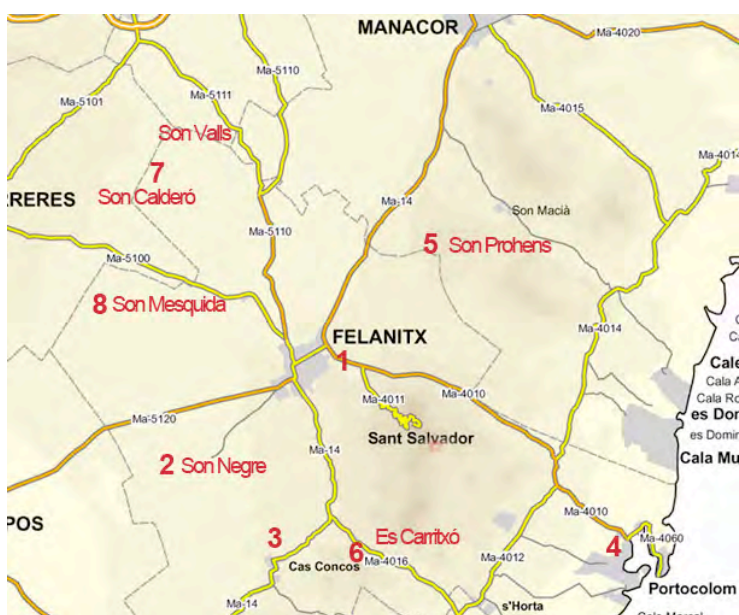
Com es pot veure a les fotos anteriors, les escoles rurals mixtes de Son Proenç, es Carritxó, Son Calderó-Son Valls i Son Mesquida, es varen fer, les quatre, amb els mateixos plànols.

Situació actual:

Amb els pas del anys, només l'escola de Portocolom i la de Cas Concos, a més de la que després es va construir a s'Horta, continuen tenint alumnes.

Així, els centres escolars rurals han tingut una sort ben diferent. L'escola de Son Valls-Son Calderó està totalment abandonada, les del Carritxó i Son Mesquida s'han convertit en cases particulars. La de Son Mesquida va ser subhastada fa uns anys per l'Ajuntament i les escoles de Son Negre i Son Prohens ara acullen les activitats dels veïnats: torrades, balls i vetllades de música i teatre que mantenen vius els records dels infants que cresqueren entre aquelles parets.

L'escola de la Vila es va esbucar i, en el mateix solar, es va construir un edifici nou en els anys noranta. Actualment segueix sent l'escola pública de Felanitx: CP Joan Capó.

1: Felanitx. 2: Son Negre. 3: Cas Concos. 4: Portocolom. 5: Son Proenç. 6: Es Carritxó. 7: Son Valls-Son Calderó. 8: Son Mesquida.

0603 Lluçmajor

L'esforç educatiu de la II República es reflectí en la creació del Grup Escolar projectat per Guillem Forteza.

Ses Escoles de Lluçmajor foren projectades l'any 1932 com a grup escolar de vint seccions. L'edifici pertany al model racionalista funcional, que destaca pels seus elements de senzillesa, simplicitat i funcionalitat.

És un exemple de construcció escolar concebut en el seu moment amb uns criteris higiènics, tècnics i pedagògics d'altíssim nivell així com un exemple d'empresa cívica i comunitària.

El dia 21 de maig de 1933 tingué lloc l'acte de col·locació de la primera pedra del grup escolar amb l'assistència de nombroses autoritats, entre les quals destaquen el batle de Lluçmajor, el batle de Palma i l'inspector de Primera Ensenyança Joan Capó, segons projecte de l'arquitecte Guillem Forteza i Pinya.

Fotos antiga i actual de l'escola de Lluçmajor des de l'exterior

Una vegada iniciades les obres, diversos entrebancs polítics, socials i econòmics endarreriren la construcció. Iniciada la guerra civil (1936-1939) la part edificada fou ocupada per les tropes militars. Poc temps després d'acabada la guerra, es reiniciaren les obres i es pogué realitzar la inauguració oficial de "Ses Escoles" el dia 18 de maig de 1941. Això no obstant l'edifici continuà ocupat pels militars.

Fotos antiga i actual de l'escola de Lluçmajor des de l'interior del pati

En realitat, l'edificació no es va donar per acabada fins a l'any 1953, amb uns retalls significatius respecte el projecte inicial.

Durant els anys 2001 i 2002 s'hi va fer una profunda remodelació, que l'ha convertida en una escola moderna amb espais i recursos adequats per a dues línies.

Actualment segueix essent escola d'infantil i primària, amb el nom de CEIP Jaume III.

0604 Ses Salines

El 1925, s'obtingué la segregació de Santanyí, i ses Salines esdevingué municipi amb ajuntament propi.

Entre 1932 i 1935 es construí l'Escola Graduada de ses Salines, coneguda amb el nom de ses Escoles Velles.

L'arquitecte fou Josep Alomar Bosch i el mestre d'obres, Antoni Mut.

El 1995 l'edifici allotjava dues aules de preescolar i una guarderia.

0605 Santanyí

Fins al 1926, no començà a edificar-se una escola graduada de nins, anomenada popularment l'Escola Nova, en uns terrenys adquirits per l'Ajuntament. L'any 1927 se'n va posar la primera pedra, essent batle Llorenç Bonet.

A la proclamació de la II República, la comissió gestora, presidida pel republicà Sebastià Tomàs Ferrando, continuà les obres de l'escola, que fou inaugurada el juny de 1931.

Escola Nova (escola graduada pública) de Santanyí. Avui, CP Blai Bonet

L'edifici, de dues plantes, i amb una doble galeria d'arcs italianitzants a la façana, fou projectat per l'arquitecte Guillem Forteza. Entre 1940 i 1945 part del local fou ocupat per l'exèrcit.

Actualment segueix funcionant com a escola pública i rep el nom de Col·legi Públic Blai Bonet.

Així mateix, en temps de la II República hi havia una escola pública (rural unitària) als Llobards, igualment projectada per l'arquitecte Guillem Forteza, datat el seu projecte el 15 de gener de 1931. I també, igual que passa amb l'escola de Santanyí (Vila), actualment segueix funcionant com a escola pública, amb el nom de CP Sant Domingo.

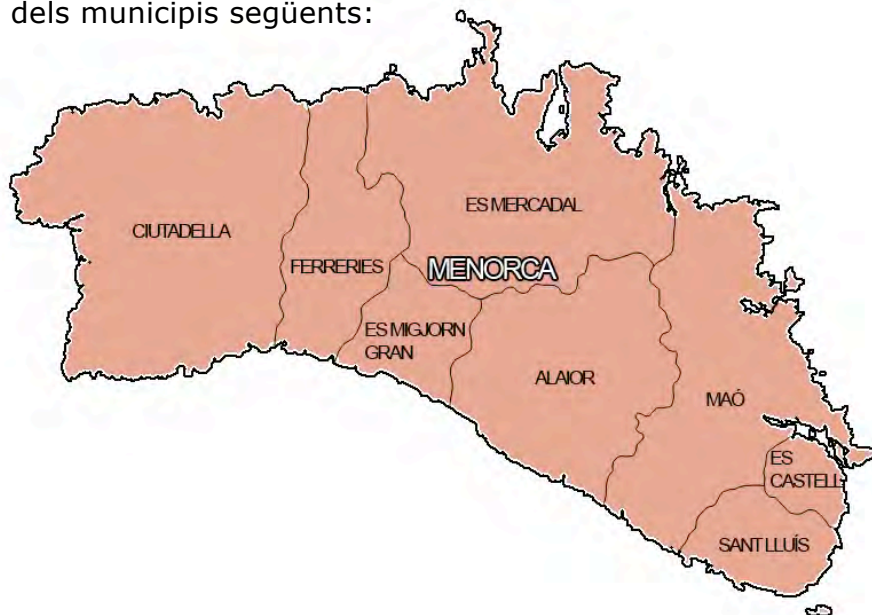
Fotos antiga i actual de l'escola des Llobards

Zona 07: Menorca

La zona 7, Menorca, consta dels municipis següents:

0701 Alaior,
0702 Ciutadella,
0703 Es Castell,
0704 Es Mercadal,
0705 Es Migjorn Gran,
0706 Ferreries,
0707 Maó, i
0708 Sant Lluís.

En negreta, els municipis on hem localitzat un o més edificis escolars específics del temps de la II República. Aquests edificis escolars localitzats són:

0701 Alaior:

1 Escola Graduada.

0702 Ciutadella:

2 Escola Graduada.

3 Escola s'Almudaina.

0703 Es Castell

4 Escola de Trebalúger.

0706 Ferreries

5 Escola Graduada.

0707 Maó

6 Escola Graduada.

7 Escola Graduada 2.

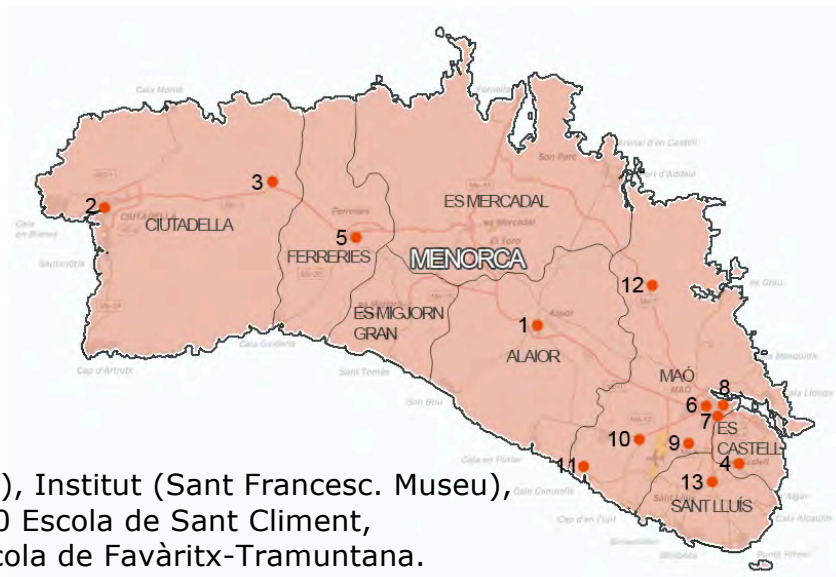
8 Institut (El Carme. Mercat), Institut (Sant Francesc. Museu),

9 Escola de Llucmaçanes, 10 Escola de Sant Climent,

11 Escola de Binicalaf, 12 Escola de Favàritx-Tramuntana.

0708 Sant Lluís

13 Escola de Sant Lluís.

En el segle XVIII, Menorca es troba sota la dominació anglesa. Els governadors anglesos intenten, per mitjà d'escoles creades per ells, influir en la culturalització de la gent, però això constitueix un fracàs rotund, perquè les autoritats eclesiàstiques, que temen que, a més de la llengua anglesa, s'infiltri la religió anglicana, aconseguen que els menorquins no duguin els nins a les escoles angleses.

A principis del segle XIX es prohibeix l'ensenyament en català. En aquell temps, les escoles de primeres lletres públiques s'anomenen *escoles espanyoles* en contraposició a les angleses. A mitjan segle XIX es constata una clara diferència entre un i altre extrem de l'illa: a Ciutadella, més rural, no existeix tradició d'anar a escola; en canvi a Maó, menestral, anar a escola és un costum i una necessitat. Tot i així, en general, l'educació menorquina gaudeix de bona salut. El seu progrés va a la par amb la major de les illes, fins i tot, per davant.

Dins l'àmbit pedagògic menorquí destaca la figura del regeneracionista Joan Benejam Vives, mestre nacional que exercí a Blanes i a Ciutadella. Partidari de la graduació, de l'educació racional i intuïtiva, capdavanter de l'educació a Menorca a finals del segle XIX i primers anys del segle XX. Benejam, a Ciutadella, organitzà un grapat d'escoles privades, ja graduades, i publicà una revista, *El Buen Amigo*, que acabà essent el més alt exponent de la seva dedicació. Al costat del mestre Benejam hem de citar el mallorquí Gabriel Comas i Ribas que exercí com a mestre a Sant Climent i a Alaior, i hi deixà molt bons records de la seva estada.

En relació a la construcció de centres escolars, Francesc Femenias i Fàbregues fou l'arquitecte municipal de Maó que projectà alguns edificis escolars de Menorca: Escoles Graduades de Maó i Escola Graduada de Sant Lluís.

Això no obstant, per a construir la primera graduada de Ciutadella, s'acudeix a l'arquitecte Guillem Forteza, que, l'any 1921, recentment nomenat arquitecte director de Construccions Escolars a les Balears, sol·licita una llista de preus de construcció de la zona menorquina. Aquesta llista és elaborada pel delineant municipal, Josep Moll, pare de Francesc de B. Moll i Marquès, filòleg. Forteza va elaborar alguns altres projectes d'edificis escolars per a l'illa de Menorca però cap més no fou realitzat.

0701 Alaior

La informació sobre l'escola graduada d'Alaior, l'hem obtinguda de l'article de Pere Alzina Seguí "100 anys de l'escola graduada d'Alaior (1910-2010). Illa de Menorca" publicat per la Universitat de les Illes Balears l'any 2011 a la revista Educació i Cultura.

L'any 1891, el mestre mallorquí Gabriel Comas és destinat a l'escola pública de fillets d'Alaior, i s'inicia un dels períodes més rics de la nostra història de l'educació. Gabriel Comas és un mestre innovador, progressista i compromès amb la renovació pedagògica que ja havia fet una excel·lent tasca a l'escola de Sant Climent alguns anys abans.

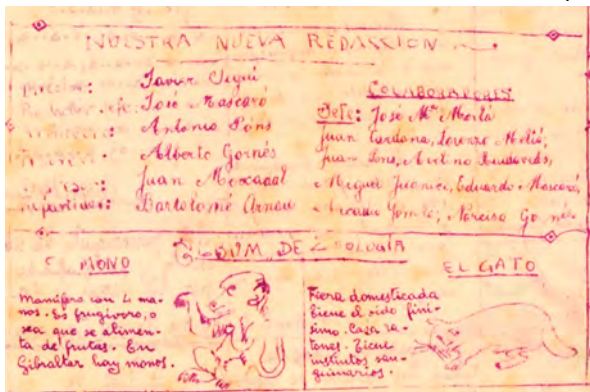
Poc temps després, el 1894, Gabriel Comas aplica el concepte de graduació escolar sense els mitjans humans necessaris; organitza tres grups classificats per edats amb l'objectiu d'atendre millor les necessitats de tots i cadascun dels alumnes de la seva escola, aprofitant els ajudants (coneguts com a pasantes).

Per això tothom veu en Gabriel Comas el vertader artífex de l'escola graduada que es pogué realitzar quatre anys després que va abandonar Alaior, l'any 1906, per a traslladar-se a l'escola de nins de Santa Catalina de Palma.

El 1910 s'inaugurà el nou edifici, que reunia totes les condicions higièniques i pedagògiques del moment. Alaior tenia un edifici per albergar una escola graduada molt abans que la majoria de capitals de província de l'Estat. L'Ajuntament havia assumit la responsabilitat de tirar el projecte endavant, sense massa convenciment i sense garantir les necessàries despeses que originaria el manteniment; però la pressió social aconseguí el compromís.

L'edifici de l'escola des Ramal, d'un disseny realment admirable, digne representant del temple de la saviesa i del coneixement, com volien els regeneracionistes que fossin les escoles i els instituts públics, porta inscrita una història realment colpidora, de llums i ombres, però digna de ser considerada com un dels fets més rellevants per a la història contemporània del municipi d'Alaior i per a la història de l'educació de les nostres illes.

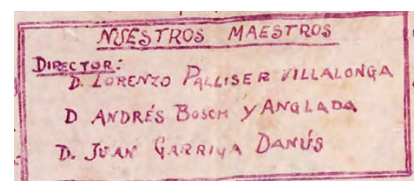
En primer lloc, perquè no són moltes les escoles que es van construir fa cent anys i, en segon lloc, perquè són molt pocs els edificis que es van fer servir d'escola que continuïn en actiu. De totes maneres, el més rellevant del cas és que fou la primera

Escola Graduada de l'illa de Menorca; vint anys després es construïa la primera escola graduada a Maó, i trenta anys més tard, a Ciutadella. Ambdós edificis, el de Maó (sota el nom del CP Sa Graduada) i el de Ciutadella (el CP Joan Benejam) segueixen en actiu.

L'Escola Graduada d'Alaior va funcionar com a escola de fillets des de la seva creació,... ; després, a partir dels anys 70, va acollir la coeducació i els nous plans d'estudis; a partir dels anys 80 va albergar una de les primeres escoles infantils dirigides per l'associació de pares i mares d'un col·legi públic, i a partir de 2007 alberga el Centre Internacional de Gravats Xalubínia, dirigit pel pintor i gravador Pere Pons, després d'una profunda remodelació i un condicionament que han conservat les línies inicials traçades el 1910: les d'un edifici monumental.

Igualment quan els tres autors d'aquest llibre vàrem anar a Menorca, per a recollir documentació sobre les escoles de l'illa en temps de la II República, el desembre de 2013, vàrem trobar-nos amb Pere Alzina, qui ens va proporcionar molt valuosa documentació referent al tema. Entre ella els documents, fotografies i panells, de la seva "Exposició sobre la història de l'educació a Menorca". En el panell 7.7 trobam que, a l'escola d'Alaior, els anys 1933 i 1934, els alumnes de l'escola realitzaven un diari escolar manuscrit, "Nuestra Escuela". A aquesta pàgina presentam dos retalls d'aquest diari en el que figuren els alumnes redactors i els professors de l'escola, únicament tres: Lorenzo Palliser Villalonga (director), Andrés Bosch i Anglada, i Juan Garriga Danús, així com, a continuació, la darrera i primera pàgines del numero 14 de 17 de març de 1934:

trobam l'escala que uneix els diferents nivells, una altra aula i els serveis, integrats per un vestidor, un despatx i un espai destinat a dutxes, urinaris i lavabos. Com hem dit la distribució es repeteix en planta primera. Si observem les aules podem veure com es repeteixen els cànons: geometria rectangular i grans finestres mirant a nord - en aquest cas donades les condicions de la parcel·la dues aules miren al nord-oest i les altres quatre al nord-est-, això li obliga a controlar la posició de les circulacions. En aquest cas sorprèn que de les quatre aules que miren cap a la plaça, tot i ser exactament iguals, dues d'elles disposin de tres finestres quadrades i les altres dues tinguin cinc obertures, una quadrada en posició central i dues rectangulars a cada costat. Possiblement li ajuda a assimetritzar encara més la façana, amb un joc d'obertures poc racional.

En alçat, la planta baixa i la primera disposen d'obertures rectangulars o quadrades, senzilles, sense cap tipus d'ornament, tan sols recollides per una subtil fiola. Però, tal i com hem avançat, l'edifici disposa d'una tercera planta que és la que acaba de donar joc a la façana. Sobre la cantonada -encara remarcant-la amb més intensitat- l'escola augmenta una planta, pràcticament planta i mitja, resultant-ne una petita torre rematada amb coberta plana. Un segon torreó apareix a l'altre extrem de la façana que dona al carrer, en aquest cas és de menor alçada i també de coberta plana. La resta de cobertes de l'edifici són inclinades de teula àrab. Això dona peu a un important joc volumètric, que assimetritza l'edifici. A la torre de la cantonada apareix, en cadascuna de les seves cares un portal balconer amb arc i dues finestres a cada costat. Al mateix temps a sobre de cada obertura hi ha tres finestres de petites dimensions i de proporcions horitzontals, que semblen existir a modus de ventilació de coberta. Aquestes mateixes petites obertures es reproduïxen al torreó menor. Finalment, en la façana llarga que mira al carrer, destaca en posició central i en la segona planta una galeria aporxada, formada per tres arcs de mig punt i columnes de secció quadrada i amb capitell dòric, acompanyades d'una barana de ferro forjat amb alguns reganyols i dibuixos.

Veiem, per tant, com el de Ciutadella és un projecte eminentment modern. I que malgrat tot segueixen persistint alguns elements propis de l'arquitectura regionalista que Guillem Forteza ha cultivat durant tants anys. (Ref. 13)

Sabem que el centre fou inaugurat el dia de Sant Antoni (17 de gener) de 1935, com "Escuela Graduada de Niños". Des dels seus inicis, du el nom del pedagog ciutadellenc, Joan Benejam Vives (1846-1922), conegut per les seves idees innovadores i liberals en el camp de l'ensenyament.

Escola rural s'Almudaina

L'altra escola del terme de Ciutadella estava instal·lada a una caseta d'entre la Costa Nova i el lloc de les Tavernes, damunt un pujol ran de la carretera Maó-Ciutadella en el costat de tramuntana.

El petit col·legi fa anys que deixà d'albergar les funcions educatives, però la caseta, flanquejada per un parell de pins, encara existeix al capdamunt del caminet que surt de la carretera, amb el nom mig esborrat a les cantonades. És més fàcil de

localitzar en el sentit de Ciutadella a Ferreries a l'esquerra del camí. Conserva els bancs de pedra del pati, estalonats a la façana, i un de llarg cap a migjorn que constitueix un bon mirador sobre el paisatge de més allà de la carretera.

0703 Es Castell

Escola de Trebalúger

En el municipi des Castell trobam l'escola rural de Trebalúger.

Durant mig segle aquesta casolania va comptar, com a element vertebrador, amb una escola rural, que en una segona etapa també complí funcions de capella. El seu efecte cohesionador només és comparable al de la botiga o botigues –ja que han estat dues– com a punt de trobada i aglutinador d'actes i celebracions col·lectives.

L'edifici de l'escola, encara existent, es troba a tramuntana del camí o carretera que comunica es Castell i Sant Lluís, davant l'entrada principal de Trebalúger. L'aula tenia entrada per la cara sud de l'edificació, amb finestres obertes a llevant. La porta esquerra de la façana de migjorn corresponia a l'accés a la casa del mestre, que a la planta baixa tenia l'entrada, la cuina i el menjador, mentre que dalt feia tres habitacions i el terrat.

L'establiment d'aquesta escola es va produir durant la II República i es va mantenir activa fins l'any 1977. Es tractava d'una escola mixta unitària en la qual, sota la

instrucció d'un sol mestre –una mestra preferentment–, compartien aula alumnes de les diferents edats i nivells.

La compra de l'edifici es materialitzà a la darrera del 1932. Posteriorment s'hi van dur a terme les obres de reforma i l'adquisició de mobiliari i material escolar. Per les darreres troballes realitzades podem afirmar, amb quasi total seguretat, que l'escola es va obrir el desembre de 1933, amb el curs ja iniciat a la resta d'escoles.

De fet, el 12 de desembre es nomenà un mestre interí, que va prendre possessió, i començà les classes, dia 15 de desembre de 1933. Era la primera destinació del mestre Joan Ponce Pons, que posteriorment seria mestre, director i batle del seu poble nadiu des Mercadal. Després d'aquest curs iniciat amb una mica de retard, Ponce donà pas el curs 1934-35 a Antoni Mascaró, que hi restaria bastants anys, abans i després de la guerra.

0706 Ferreries

Escola Graduada de Ferreries

L'escola graduada del carrer Fred es va inaugurar l'any 1934 però el procés va començar vint anys abans.

Al diari escolar "Nuestra Escuela" del 17 de març de 1934, fet pels alumnes de l'escola d'Alaior, hi ha un article referent a una excursió, titulat: "Las poblaciones: Ciudadela, Mercadal, Sant Cristòbal, Ferreries". Referent a Ferreries, hi ha un escrit firmat per l'alumne Javier Seguí que diu: "Al llegar a Ferreries visitamos una escuela nueva que se ha edificado hace poco. También visitamos las escuelas de párvulos y cantamos en la plaza el Rataplam y Yo soy español". Aquest escrit ve il·lustrat per un dibuix de l'escola de Ferreries amb un rètol que diu: "Escuelas de Ferrerias" que és el que mostrem aquí. Si comparem el dibuix amb l'aquarel·la de Joan Jiménez y la foto actual de l'edifici (ara és una residència de gent gran) veim la fidelitat tant del dibuix infantil com de l'aquarel·la feta fa uns anys, abans de construir la rampa per a eliminar barreres arquitectòniques.

L'edifici, al centre, té un rètol que diu: "Escuelas Nacionales", per davall: "1933" i just damunt té una petita capelleta protegida per un vidre exterior amb la imatge d'una verge.

La necessitat de construir una escola nova va sorgir l'any 1914 a partir d'un ofici de l'inspector provincial de primera ensenyança, que assenyalava les deficiències del local escolar existent. L'any 1921, el consistori sol·licità la construcció d'un edifici escolar nou però no hi va haver cap resposta efectiva.

L'any 1924 es tornà a sol·licitar la construcció de dues escoles unitàries amb el compromís d'aportar un solar i el transport dels materials de construcció. Tampoc no reberen resposta.

El procés real de construcció comença l'any 1929 amb l'adquisició d'un solar de 4.768 m², propietat dels germans Florit Allés, situat en el pla del Xorc. El Ministeri d'Instrucció Pública concedeix una subvenció de 20.000 pessetes.

Les obres foren adjudicades a Joan Pons Tuduri. En el mes de maig de 1933 es donaren per finalitzades i l'escola començà a funcionar el curs 1933-1934.

Aquarel·la amb escales a cada una de les portes, i foto actual amb rampa en comptes de les escales

L'escola del carrer Fred constaria de dues aules de 75 m² a les qual s'afegia una dependència per cada mestre, una biblioteca, un guarda-roba i un WC. Les aules rebien llum bilateralment a través de quatre grans finestrals de 2 m d'ample per 1,5 m d'alt situades a una galeria coberta amb arcs que donava al carrer.

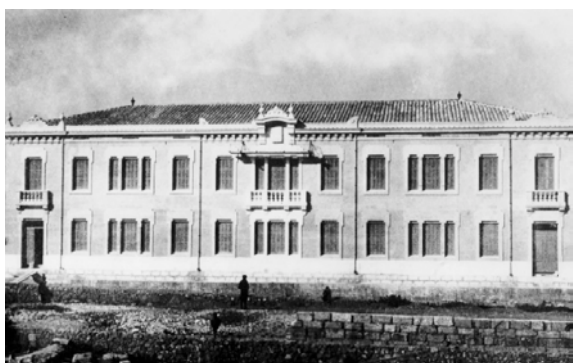
0707 Maó

A la vila de Maó, hi trobam l'Escola Graduada "Primo de Rivera", l'Escola Graduada del carrer de Sant Joan i l'Institut de Maó (el primer curs està ubicat al convent del Carme -Mercat- i després al convent de Sant Francesc -Museu-). Al mateix municipi de Maó també hi trobam les escoles de Lluçmaçanes, Sant Climent, Binicalaf i Favàritx-Tramuntana.

Escola Graduada "Primo de Rivera"

Els antecedents de la construcció de sa Graduada els trobam en l'aparició de la Reial ordre del 31 de març de 1923 per a la construcció d'edificis escolars, i en la Magna Assemblea de batles de les Illes celebrada a Palma el 10 de juny de 1926, que marcaren les pautes a seguir (Ref. Bibl. 95)

La primera pedra es col·locà en presència del rei Alfons XIII dia 12 de novembre de 1927. L'Escola Graduada s'anomenarà Primo de Rivera i constarà de sis seccions. Fou novament visitada pel rei, poc abans de finalitzar les obres el 9 d'octubre de 1929. La inauguració oficial es produí el 23 de febrer de 1930, si bé no entrà en funcionament fins al primer d'abril de 1930.

El projecte es deu a l'arquitecte municipal Francesc Femenias, que el realitzà en un estil modernista tardà de factura senzilla. La despesa total de l'edifici fou de 116.221 pessetes i 78 cèntims, amb 56.221 pessetes i 78 cèntims aportades per l'Ajuntament. L'aportació de la Direcció General de Primera Ensenyança fou de 60.000 pessetes, que no foren abonades fins dia 23 de juny de 1931 ja en temps de la II República.

El primer bombardeig sobre Menorca es produí el 23 de setembre de 1936 a càrrec de l'aviació italiana anomenada "Aviación Legionaria de Mallorca". El fet que ja el primer bombardeig causàs víctimes mortals féu que les autoritats competents prohibissin l'inici de les classes, decretassin la clausura com a escola primària i es procedís a la dispersió de l'activitat escolar. De fet, el dia 8 de febrer de 1939 Sa Graduada patí un bombardeig que va derruir

pràcticament la meitat de l'edifici. Malgrat tot, durant la guerra fou utilitzada com a "Escuela Popular de Guerra". Hi estudiaren futurs oficials de l'exèrcit republicà.

L'any 1941 es projectà la reconstrucció parcial de l'edifici. Les obres no van ser subhastades fins al gener de 1944 i no finalitzaren fins al mes de novembre del mateix any. Les feines realitzades van tornar l'escola al seu aspecte original.

Entre altres avanços, la coeducació es va implantar a Menorca sota el govern republicà al començament de la guerra. Fou suprimida a l'adveniment del "Glorioso Movimiento Nacional, salvador de España". El temps de postguerra va esser llarg. El 1953 es projectà, per part de l'arquitecte municipal Josep Claret, una reforma no

realitzada que si bé tècnicament era força interessant, convertia un edifici de sis aules en un de dotze, situant les nines a la planta baixa, els nins al primer pis amb accessos i patis separats.

Sa Graduada va ser un edifici arquitectònicament important per les proporcions, l'equilibri de formes, la ubicació i l'estil fins l'any 1969, quan la construcció d'una planta més el va desvirtuar fent-li perdre les proporcions originals i els detalls decoratius que el personalitzaven.

Al principi dels anys setanta es va realitzar una ampliació de tres aules per la part de darrera de l'edifici. L'any 1976 l'escola va estar clausurada durant molts de mesos mentre es realitzaven obres de consolidació. Altres intervencions es produïren les dècades dels anys 80 i 90. Actualment s'hi realitza una reforma integral.

Escola Graduada número 2

Està ubicada a l'actual camí des Castell, número 109 però també té entrada pel carrer de Sant Joan, número 10. L'any 1937 l'arquitecte municipal Francesc Femenias va projectar tres noves graduades que s'ubicarien en els carrers del Cós de Gràcia, V. Barrios i Nicolás Salmerón (Sant Joan). Aquest darrer és l'únic dels projectes que es va realitzar.

S'Institut de Maó

L'antecedent de l'Institut fou l'Escola de Nàutica, nascuda de la iniciativa privada i que començà a funcionar l'any 1855. L'aprovació d'una nova llei d'Instrucció Pública al 1859 va fer que l'Ajuntament de Maó iniciàs una llarga sèrie de gestions per aconseguir un institut. L'objectiu no s'assolirà fins a 1911.

La primera etapa de 1864 a 1869 funcionà com "Colegio Privado de Segunda Enseñanza de Mahón, agregado al Instituto Balear". El titular era l'Ajuntament, que el sostenia amb fons propis i amb l'ajuda d'una subvenció de la Diputació Provincial. A la segona etapa 1869 a 1875 el "Colegio Privado" es transformà en "Instituto Libre de Segunda Enseñanza sostenido con fondos municipales.". Continuarà com a "Institut Oficial" a partir de 1875, com a "Instituto Provincial" a partir de 1892, i com a "Instituto General y Técnico" a partir de 1900. Finalment el 1911, prèvia discussió en el Congrés dels Diputats, el Ministeri d'Instrucció Pública aprovà la incorporació de l'Institut de Maó a l'Estat amb la corresponent partida pressupostària, per fer front les despeses de professorat i manteniment, a càrrec del ministeri.

La primera ubicació de l'institut fou el Convent del Carme que ja havia estat abans seu de l'Escola de Nàutica. Posteriorment i fins 1963 ocupà part de l'antic Convent de Sant Francesc.

La primera professora s'incorporà l'any 1932, si bé les primeres alumnes es matricularen el curs 1884-85. La proclamació de la República fou saludada pel director en representació del claustre de professors mitjançant un telegrama adreçat al Ministeri de la Governació. Per iniciativa del batle Antoni Victory, havia estat cedit un solar al carrer Josep M. Quadrado per a la construcció del nou institut que no es duqué a terme. Al 1934, ja dins l'anomenat Bienni Negre, el claustre fa constar en acta el seu sentiment per la supressió del vocal representant dels alumnes al claustre, així com la clausura dels locals que les associacions d'alumnes tenien als centres.

Arran de la visita del ministre d'Educació Joaquin Ruiz Jiménez al 1953, s'aprovà la construcció del nou institut i es va publicar la subhasta de les obres. La inauguració trigà encara deu anys. Finalment el mes d'octubre de 1963 fou inaugurat el nou edifici.

Escola de Lluçmaçanes

No sabem amb exactitud la data concreta de la seva creació però l'any 1887 l'escola ja estava ubicada en aquest edifici. Això no obstant, l'interès d'aquest centre és principalment a l'interior on es troben, entre d'altres murals i objectes típics, unes làmines didàctiques Delmas de 1900, molt valuoses. La visita la férem amb la companya d'estudis Pilar Pons Gonyalons, que viu a Lluçmaçanes i fou mestra d'aquesta escola abans que fos clausurada.

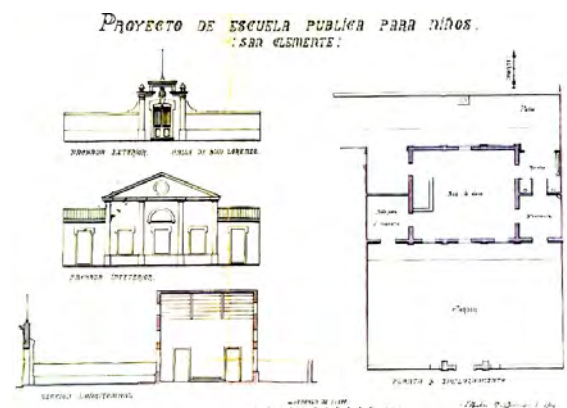

Escola de Sant Climent

Les primeres notícies de l'escola de Sant Climent es remunten a l'any 1841, data en què es creà una unitària de nins. L'escola de nines es va crear a petició de l'inspector d'Ensenyament Primari en posterioritat a l'any 1857.

L'any 1886 arriba el mestre Gabriel Comas i Ribas i l'escola de Sant Climent experimenta una millora substancial. Al voltant de l'escola es desenvolupen diverses experiències i iniciatives innovadores, entre les quals trobam la utilització de les excursions com a mitjà de coneixement de l'entorn. L'any 1887 obre a la mateixa escola una aula gratuïta per a persones adultes. L'any 1891 fou traslladat a l'escola d'Alaior on va continuar la seva interessant labor pedagògica. Després de Gabriel Comas va ocupar la plaça un altre gran mestre, Joan Socias, que consolidà i amplià la realització de sortides escolars i va muntar un museu escolar on es recollien diversos instruments científics, minerals, plantes i animals, tot això per ensenyar de forma intuïtiva.

L'any 1904, l'ajuntament de Maó projectà els plànols per al nou edifici escolar de Sant Climent. L'edifici es conserva tal com es va construir.

Escola de Binicalaf

El llogaret de Binicalaf (Maó) es troba al ponent del "terme parroquial" de Sant Climent, a tocar del terme municipal d'Alaior.

El dia de Cap d'Any de 1933 s'inaugurà l'escola rural de Binicalaf, establerta a l'edifici de Binixíquer Vell. Hi va acudir la corporació municipal maonesa, presidida pel batle Pere Pons Sitges, amb els regidors Febrer, Beltrán, Bagur Aloy, Gomila, Manent, Tudurí, Pons Català, el batle pedani de Sant Climent, Sr. Seguí, el delegat dels mestres, Sr. Socías, el Dr. Blanc, del consell local de Primera Ensenyança i nombrós públic.

L'endemà, 2 de gener de 1933, van començar les classes per als al·lots dels dos sexes a l'escola de Binicalaf, que van tenir com a primera mestra Catalina Villalonga Pons.

L'edifici, molt blanc, estava dotat d'una gran terrassa comunicada amb l'interior per amples portes i finestres, i millors condicions higièniques que altres escoles rurals. La classe era un ampli rectangle amb llustroses i còmodes taules, parets cobertes de mapes, pissarres i gràfics que representaven els éssers que poblen els tres regnes de la natura. Llàstima que no es pugui visitar, ja que ha estat absorbida per la urbanització.

Escola de Favàritx-Tramuntana.

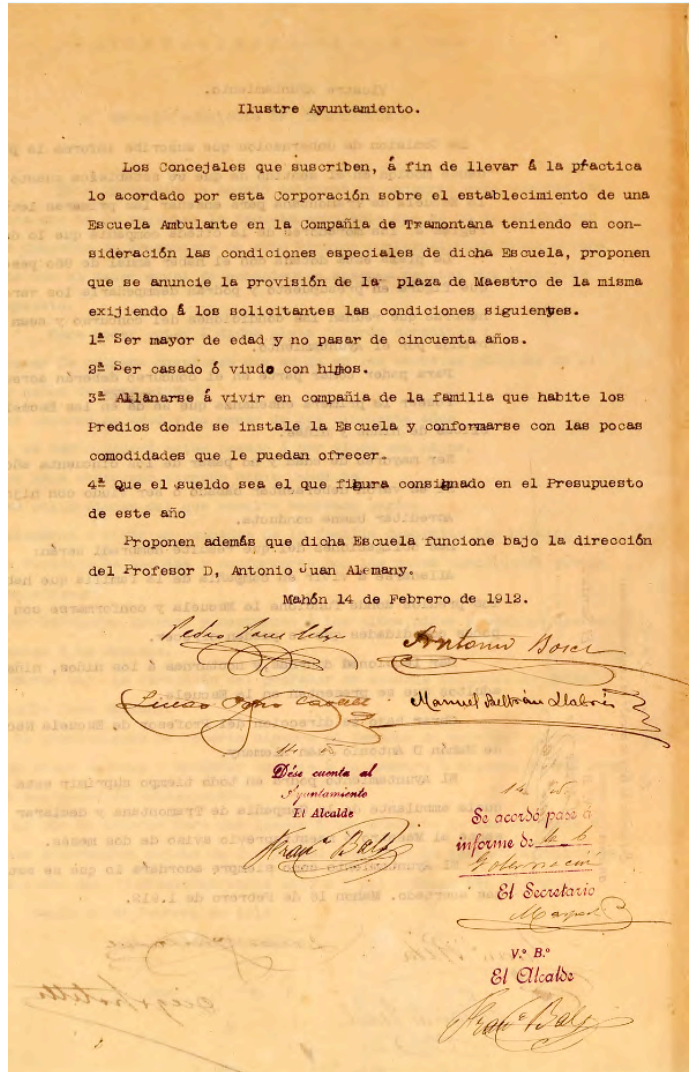
Favàritx és una zona molt aïllada del municipi de Maó i a principis del segle XIX el més habitual era que els infants del terme no rebessin cap tipus d'instrucció o com a molt rebien doctrina catòlica abans de fer la primera comunió.

La primera iniciativa escolar es va fer al lloc de Santa Maria Magdalena. Quan es va veure que aquesta escola particular corria el perill de desaparèixer perquè la família sortia del lloc es feren gestions des del Sindicat Agrícola de s'Arraval i s'habilità la cotxeria de s'Hort d'en Rafel (es Banyul), que al seu enfront es pot llegir 1910. Així i tot, l'escola encara es mantenia del que pagaven els pares dels al·lots, de fins a nou o deu anys.

Les classes iniciades de manera particular a Favàritx, primer a Santa Maria Magdalena i després a l'hort des Banyul, van tenir continuïtat a partir de 1956 a la nova escola rural –pública–, que es construï a la carretera de Capifort, davant el Punt de sa Sella.

Fotografia antiga de l'escola a la "cotxeria de s'Hort d'en Rafel (es Banyul)"; Foto de l'escola actual; i document de 1912 de l'Ajuntament de Maó convocant la provisió de la plaça de mestre.

0708 Sant Lluís

Escola Graduada de Sant Lluís

Abans de la II República les escoles de Sant Lluís eren unitàries i ocupaven edificis separats. L'escola de pàrvuls es trobava relativament allunyada de les escoles d'ensenyança primària. Totes elles reunien unes condicions molt poc adients per a l'ensenyament i, per aquest motiu, la construcció d'un nou edifici que les reunís s'anava convertint en una necessitat.

El 15 de desembre de 1934 el Consell Local de Primera Ensenyança va proposar a l'ajuntament la construcció d'una escola graduada. El dia 19 el ple de la corporació va aprovar la proposta i va crear un comissió que s'encarregaria de proposar un solar.

El dia 9 de gener de 1935 la comissió va proposar fer l'edifici escolar a «una parcela de terreno conocida por "Sa Micola", lado oeste de la calle D'Allemand, lindante con el huerto de la casa nº 56, propiedad de Juan Gomila Goñalons».

Havent rebut l'opinió favorable de l'inspector i de l'arquitecte, es acordar sol·licitar la subvenció oficial al mateix temps que s'encarregava el projecte de l'escola graduada a l'arquitecte Francesc Femenias.

El 23 de març el projecte era enviat al Ministeri d'Instrucció Pública adjunt a la petició d'una subvenció de 96.000 pessetes i el compromís que el municipi construiria directament l'edifici del Grup Escolar. L'obra fou adjudicada a Llorenç Pons Coll, de Maó.

Iniciades les obres va esdevenir el 18 de juliol i aquestes quedaren paralitzades per un temps. Una vegada acabada la guerra civil es pogué finalitzar l'edifici.

Avui en dia, per sort, encara continua com a escola pública.

Zona 08: Eivissa

La zona 8, Eivissa, consta dels municipis següents:

- 0801 Eivissa,**
- 0802 Santa Eulària des Riu,**
- 0803 Sant Antoni de Portmany,
- 0804 Sant Joan de Labritja, i**
- 0805 Sant Josep de sa Talaia.**

En negreta: els municipis en els que hem trobat edificis escolars específics.

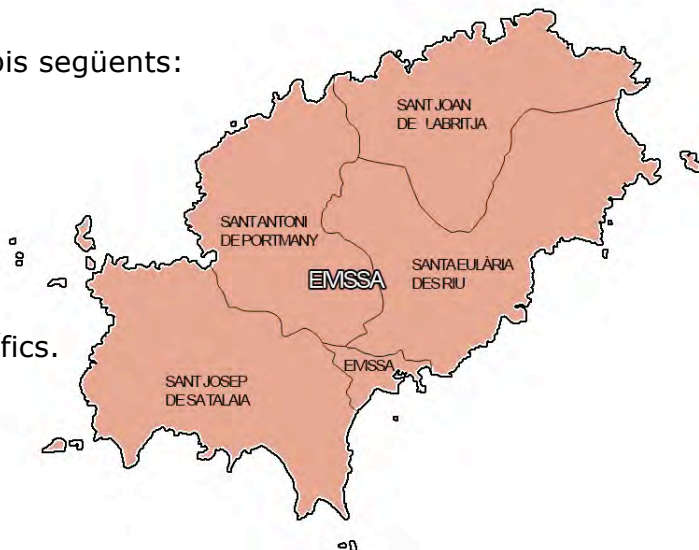
Escoles trobades:

- 0801 Eivissa
 - 1 Escola Graduada
 - 2 Institut i Escola d'Arts i Oficis
- 0802 Santa Eulària des Riu
 - 3 Santa Gertrudis
 - 4 Sant Carles
- 0804 Sant Joan de Labritja
 - 5 Sant Vicenç de sa Cala
 - 5b Sant Miquel de Balansat
 - 6 Sant Llorenç de Balàfia
- 0805 Sant Josep de sa Talaia
 - 7 Sant Josep
 - 8 Sant Jordi
 - 9 Ses Salines

La primera escola pública de nins a Eivissa es localitzà a Dalt Vila. Estava ubicada a l'antic edifici conventual dels dominics. Corria l'any 1846. Poc després, el 1848, l'ajuntament acordà la creació de una escola per a nines. En el bienni 1860-61 es crearen escoles separades per sexes a Sant Antoni, Sant Josep, Sant Joan i Santa Eulària, i el 1870 a Formentera. A la resta dels pobles d'aquets municipis no se n'obriren fins ben entrat el segle XX.

Les dues primeres dècades del segle XX es caracteritzen per la continuació de les greus mancances que patien les escoles pitiüses al final del segle XIX: desprestigi, locals llogats amb manca d'espais adequats, mètodes rutinaris, problemes per cobrir les vacants del mestres, obligatorietat d'ensenyament en llengua castellana a un alumnat catalanoparlant, etc. A començament de segle, la xarxa d'escoles públiques era la mateixa que hi havia a final del segle XIX.

L'ensenyament primari obligatori era impossible de complir a les Pitiüses, donat que el nombre d'escoles era totalment insuficient. Jesús, Santa Gertrudis, Sant Carles, Sant Llorenç, Sant Miquel, Sant Vicent, San Rafel, Sant Mateu, Santa Agnès, Sant Agustí, Sant Jordi, Sant Francesc, i el Pilar sumaven 12.612 habitants i no tenien escoles, ni públiques ni privades.

La primera construcció escolar que es realitzà a les Pitiüses, avançant-se al pla de construccions escolars de 1926 promogut per l'inspector Joan Capó, fou l'Escola Nacional Unitària de Nins de Sant Carles. Fou inaugurada el 19 de novembre de 1925.

L'adveniment de la II República propicià la defensa de una educació democràtica i a l'abast de tots els sectors socials. Es crearen molts de centres docents, entre ells les primeres escoles públiques de pàrvuls, es construïren els edificis de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i de l'Escola Graduada, es milloraren les aules del Institut de Segon Ensenyament. Alhora es desenvoluparen importants projectes de caire educatiu i cultural com les escoles nocturnes del Centre d'Acció Social, classes particulars a les escoles nacionals, colònies, excursions, biblioteques i cantines (recurs consistent en la donació de roba i aliments per afavorir l'assistència de l'alumnat als centres educatius).

L'arquitecte Guillem Forteza Pinya amb l'ajut de Miquel Fullana i Llompart, fou l'encarregat entre 1931 i 1932, d'elaborar els plànols i els pressupostos de les escoles de Santa Gertrudis, Formentera, Sant Josep, Sant Carles, Escola Graduada d'Eivissa i Sant Antoni, i anys després les de Sant Joan i Santa Eulària, tot i que no totes elles es varen construir.

0801 Eivissa

Escola Graduada

És la primera escola pública no unitària de les Pitiüses. A principi de 1935, ja es disposava dels plànols definitius, obra de Guillem Forteza Pinya, arquitecte provincial; el mes de juny es realitzà la subhasta per concedir les obres de construcció, que guanyà Bartomeu Ferrer; el mes de juliol de 1936, l'edifici estava pràcticament finalitzat i a l'espera que arribassin els representants del Ministeri per inspeccionar la construcció. L'edifici acabat fou durant molt d'anys caserna militar.

Malgrat tots els esforços realitzats, durant la Segona República Eivissa només gaudí d'una escola graduada provisional que tenia diverses ubicacions al mateix temps. Començà a funcionar el 1932, amb quatre graus per a cada sexe: preparatori, elemental, mitjà i superior, vuit aules amb capacitat per a quaranta alumnes, que s'ompliren ben aviat. Els locals eren als números 22 i 24 del passeig de Vara de Rey i al carrer del Comte de Rosselló (primera fotografia. Llegenda: "14 abril 1932. Ibiza").

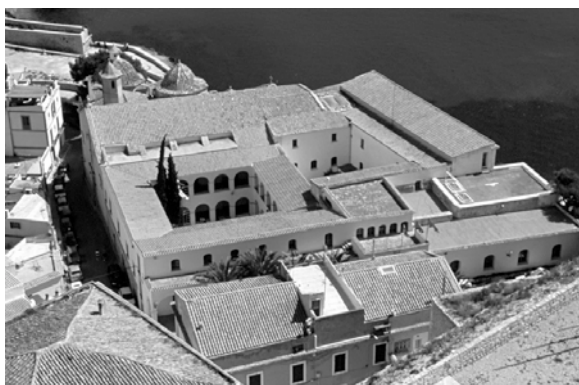

Institut

S'Institut va ser l'únic centre d'ensenyament secundari a les Pitiüses durant més d'un segle. Estava localitzat a unes dependències de l'antic convent dels Dominics a Dalt Vila.

El seu sosteniment corria a càrrec de la Diputació Provincial i Ajuntament d'Eivissa. Això significava contínues dificultats econòmiques pel retard en el cobrament de les subvencions, inestabilitat del professorat... Es consolidà la seva existència el 1928 quan va ser elevat a Institut local. Ja en temps de la II República, el 1934, fou declarat definitivament "Instituto Nacional", amb la qual cosa s'asseguraren tant el finançament com l'estabilitat del professorat.

El nou edifici de l'institut no es va inaugurar fins l'any 1962.

Escola d'Arts i Oficis

L'Escola d'Arts i Oficis i Sa Graduada foren les dues construccions escolars més importants fetes durant la II República.

Durant la construcció de l'edifici de l'Escola d'Arts i Oficis, aquesta estava ubicada al convent dels Dominics (el mateix que l'institut). El 1936, el nou edifici de l'Escola ja estava finalitzat quan esclatà la Guerra Civil; l'immoble també fou ocupat per l'Exèrcit, que no l'abandonà fins a 1947, data en què va començar a realitzar la funció per a la qual havia estat construïda.

0802 Santa Eulària des Riu

Des del segle XIX funcionava a Santa Eulària una escola nacional unitària per a cada sexe.

A principi de 1935, l'arquitecte Francesc Roca ja havia elaborat els plànols de l'Escola Graduada de Santa Eulària; el Ministeri d'Instrucció concedí a l'Ajuntament de Santa Eulària una subvenció de 69.000 pessetes per a la construcció de l'escola graduada de tres seccions. Ja havien estat adjudicades les obres per a la seva construcció quan la guerra paralitzà el projecte.

El 1917 es crearen escoles de nins a Santa Gertrudis i a Sant Carles i, arran del Pla de 1926, entraren en funcionament les escoles de nines de les mateixes poblacions.

Escola de Santa Gertrudis

El 1917, es creà l'Escola Nacional de Santa Gertrudis (per a nins), que s'instal·là a una casa llogada, ca n'Escandell.

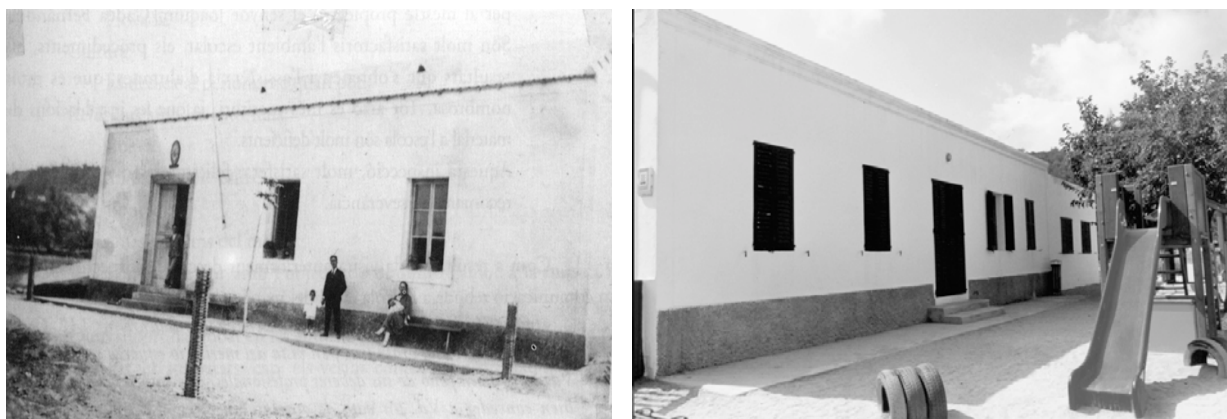
El 1926, començà a funcionar "l'Escola Nacional de Nenes" a una antiga fusteria de can Pep Roig.

El 1927, l'Ajuntament de Santa Eulària adquirí un solar de 2.000 m², a ponent de la carretera de Sant Miquel, per a construir l'escola (mixta). El 1930, l'arquitecte provincial Guillem Forteza projectà un edifici espaiós i ben il·luminat amb dues entrades separades (una per a cada sexe) i porxos cap al nord; el 1932 visità el solar i s'adonà que l'escola projectada no cabia al solar, per la qual cosa s'expropià una franja de terreny limítrof de 20 m de llarg per 2 d'amplada. L'escola no s'inaugurà fins al 1934 a causa de serioses deficiències de construcció.

Escola de Sant Carles

La primera construcció escolar que es realitzà a les Pitiüses, avançant-se al pla de construccions escolars de 1926 promogut per l'inspector Joan Capó, fou "l'Escola Nacional Unitària de Nens de Sant Carles". Fou inaugurada el 19 de novembre de 1925 pel governador civil de les Balears. Fou construïda el 1925, per la Mutualitat Escolar Minerva, a instàncies del mestre Joaquim Gadea. Per aquest motiu és coneguda com l'escola "Minerva". L'edifici desaparegué els últims anys del segle XX i va ser substituït per un altre similar de nova construcció.

La primera foto correspon a l'edifici de l'escola "Minerva" i la segona, a l'edifici de l'escola que es va construir en substitució de l'anterior.

Quan l'any 1986 es va inaugurar l'actual escola pública de Sant Carles, aquest segon edifici escolar va ser utilitzat, durant un temps, com a escola de música i, finalment, també va ser enderrocat.

0804 Sant Joan de Labritja

Escola de Sant Vicenç de sa Cala

El 1935, l'Ajuntament de Sant Joan de Labritja aprovà la construcció de dues escoles graduades, una a Sant Joan i l'altra a Sant Miquel i d'una unitària a Sant Vicenç de sa Cala.

La guerra impedí que es realitzàs la subhasta per a les obres de l'escola graduada de Sant Joan, que no es va arribar a construir. El mateix que la de Sant Miquel.

Sí, en canvi, se'n va construir la de Sant Vicenç de sa Cala. Lluís Rovira Miralles, que fou mestre d'aquesta escola, acabada la Guerra Civil, fou afusellat a Alacant.

Fotos antiga i actual (desembre de 2013) de l'escola de Sant Vicenç de sa Cala

Escola de Sant Miquel de Balansat

L'edifici que es construeix a Sant Miquel de Balansat és una escola d'una sola aula, de traçat molt similar al model unitari presentat per Forteza a la reunió de 1926. L'aula ocupa la major part de superfície de l'edificació. Es tracta, com és habitual, d'un espai rectangular il·luminat per un dels seus costats llargs. Adossats a un

extrem de l'aula, hi trobam els serveis, integrats per un vestíbul i un guarda-roba, juxtaposats a l'aula; un despatx i una biblioteca, situats ocupant el tester de l'edifici; i uns lavabos afegits sobre la façana posterior de l'escola.

Escola de Sant Llorenç de Balàfia

A final de 1932, un grup de veïns de Sant Llorenç constituí una societat amb la finalitat de construir pel seu compte un grup escolar per a nins i nines en un solar propietat de Josep Roig Tur. L'Ajuntament hi donà la seva aprovació. El 1934 ja estava en construcció i un any després ja funcionava "l'Escola Nacional de Sant Llorenç".

Fotos de l'escola de Sant Llorenç. La segona, de desembre de 2013.

0805 Sant Josep de sa Talaia

En el municipi de Sant Josep de sa Talaia trobam tres nuclis de població en els quals localitzam una escola que existia en temps de la II República. Aquests nuclis són: Sant Josep, Sant Jordi i ses Salines.

Escola de Sant Josep

El 1926, s'hi posà la primera pedra i, dos anys després, els mestres picapedrers Pep i Vicent "des Verger" havien finalitzat la construcció. El 15 d'octubre de 1929, fou inaugurada pel rei Alfons XIII.

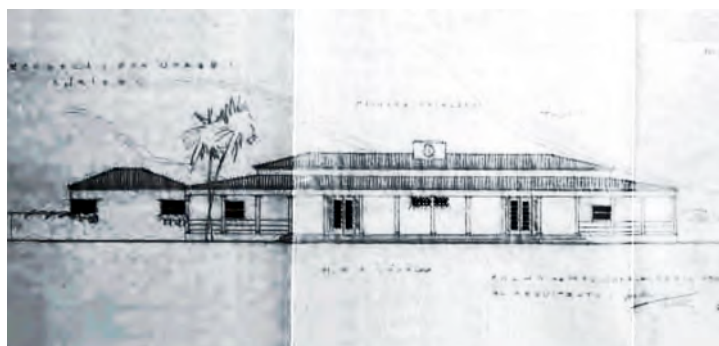
Escola de Sant Josep. La segona foto, feta el desembre de 2013.

Escola de Sant Jordi

L'Escola Nacional de Sant Jordi començà a funcionar el primer de novembre de 1917.

El 1932, aprofitant una subvenció concedida a l'Ajuntament per a l'escola de Sant Josep, aquest construí un nou centre a Sant Jordi.

Els plànols foren elaborats per Guillem Forteza; l'edifici era d'estructura senzilla i reunia les condicions higièniques de les modernes construccions escolars, constava d'una classe per a nins i una altra per a nines, i dos locals complementaris adossats al cos de l'edifici. La nova escola de Sant Jordi fou inaugurada a final de 1934.

Projecte de Guillem Forteza de 1933 i escola en l'actualitat

Escola de ses Salines

El 1932, l'Ajuntament de Sant Josep acordà crear l'Escola Unitària de Nines de sa Revista, a causa que aquest nucli de població estava massa allunyat de Sant Francesc, i dificultava l'assistència de les nines a l'escola. El nou centre docent s'ubicà en un local cedit gratuïtament per la Salinera.

Per altra banda l'Ajuntament havia ja gestionat la compra de solars per a les escoles de Sant Francesc i Sant Agustí, però els projectes no es dugueren a terme per l'esclat de la guerra civil.

Fotos antiga i recent (desembre de 2013) de l'escola de Sa Revista (Ses Salines)

Zona 09: Formentera

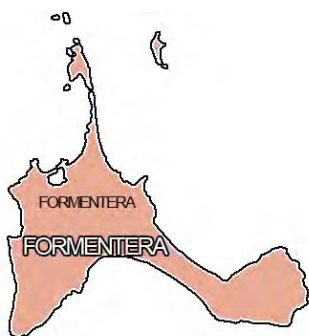
La zona 9, Formentera, consta d'un únic municipi del mateix nom, la capital del qual és Sant Francesc Xavier:

0901 Formentera

Escoles:

0901 Formentera

1 Escola de Sant Francesc Xavier

0901 Formentera

Si durant el segle XIX i principis del XX la situació educativa de les Illes Balears es pot considerar retardada respecte la resta de l'Estat, la situació educativa de Formentera és la més endarrerida de totes les illes.

L'arxiduc Lluís Salvador en la seva obra *Die Balearen* ens deixa el seu testimoni i assenyala que a Formentera només hi ha una escola privada per a nines, molt incompleta, i que l'illa no disposa, en la pràctica, de la Junta Municipal de Beneficència, ni de la Comissió Local d'Ensenyament Primari que la mateixa legislació vigent estableix.

En aquestes condicions tan precàries el govern de l'Estat determina, el novembre de 1869, a instàncies de la Diputació Provincial, la supressió de l'Ajuntament de Formentera i la seva posterior agregació al terme municipal de la ciutat d'Eivissa.

L'annexió comporta algunes millores destacades i immediates per a la Pitiüsa menor, ja que aquell mateix any s'estableixen a l'illa les primeres escoles públiques elementals, una per a nins i una per a nines.

A Formentera la construcció d'escoles de nova planta no arribarà fins cinquanta-sis anys després.

Així, la Magna Assemblea de batles de 10 de juny de 1926 estableix que Formentera s'ha d'equipar amb dues escoles: una secció de nines al Pilar i una per cada sexe a Sant Ferran. Però un grup de formenterers constitueixen l'anomenada *Asociación de Amigos de la Escuela* i promouen la construcció, prop de Sant Francesc, d'una escola per als dos sexes i una casa per als professors, uns dels edificis projectats per Guillem Forteza l'any 1928.

Aquell mateix any, la corporació municipal acorda llogar els locals necessaris per establir provisionalment una escola de nins i una de nines a Sant Ferran i una altra secció de nines a la Mola. Certament, l'educació és, en aquells moments, una de les prioritats del Consistori i el 30 de maig de 1929 l'Ajuntament de Formentera confirma aquest interès per la cultura nomenant fill adoptiu i predilecte l'inspector en cap de Primera Ensenyança Joan Capó.

Serà, però, dins la dècada dels anys trenta quan, a Formentera, comencin a proliferar els projectes de nous edificis escolars, molts dels quals sortiran de la mà de l'arquitecte mallorquí Francesc Roca.

La primera escola de nova planta que es projecta a l'illa de Formentera és la que presenta Guillem Forteza el dia 19 de desembre de 1928. L'edifici ocupa un solar situat als afores del poble de Sant Francesc, al costat de ponent. Es tracta d'una escola unitària per a nins i nines, i té, per tant, dues seccions. El projecte compta també amb dos habitatges, un per cada secció de mestres. Ambdues construccions són de proporcions allargades, segueixen la direcció del carrer d'accés i deixen entre elles un espai destinat a pati de jocs.

Dues fotos, antiga i recent, de l'Escola de Formentera

4 Procedència de les imatges

- Portada i mapes de les zones: Antoni Ramis Laloux
- Contextualització històrica: Taules: Elaboració pròpia. Foto: Internet
- Contextualització educativa: Taules: Elaboració pròpia. Fotos: Ref. 13.

Imatges a les escoles:

Zona 1

- Sa Graduada. Fotos 1 i 3: Arxiu P. Carrió. Foto 2: Ref. 17
- Cecili Metel. Les tres fotos: Arxiu P. Carrió
- Casa de la Crianga. Les dues fotos: autors
- Escola de Pràctiques. Fotos 1 i 2: autors. Foto 3: GMaps.
- Institut Balear. Les tres fotos: Internet.
- Jaume I de Palma. Foto 1: Ref. 13. Fotos 2 i 3: autors.
- Ses Finestres Verdes. Fotos 1 i 2: Cedides pel propi centre. 3 i 4: autors.
- Escola de Treball. Foto 1: Ref. 52. Foto 2: autors
- Pere Garau. Les quatre fotos cedides per Àngels Fermoselle.
- La Soledat. Foto 1: Cedida pel centre. Fotos 2 i 3: autors.
- Es Viver. Foto 1: Ref. 02. Fotos 2 i 3: autors
- Son Ferriol. Foto 1: GMaps. Fotos 2, 3 i 5: Internet. Foto 4: autors
- Sa Casa Blanca (nins). Les dues fotos: autors.
- Sa Casa Blanca (nines). Foto 1: Ref. 13. Foto 2: autors. Foto 3: GMaps
- Sant Jordi. Gràfics 1, 2 i 3: Ref. 63. Fotos 1, 2 i 3: autors. Foto 4: GMaps
- Es Coll d'en Rabassa. Foto 1: GMaps. Fotos 2, 3: Cedides pel propi centre.
Foto 4: Ref. 02. Fotos 5 i 6: autors
- S'Arenal. Fotos 1 i 2: Pissarra núm. 117. Foto 3: Ref. 13. Foto 4: autors
- Son Espanyolet. Fotos 1, 2, 3 i 4: Arxiu de M. Deyà. Foto 5: autors.
- Santa Catalina. Foto 1: GMaps. Fotos 2, 3, 4, 5, 6 i 7: autors
- Son Serra. Foto 1: Ref. 57. Foto 2: autors.
- Es Secar de la Real. Foto 1: GMaps. Fotos 2, 3 i 4: autors.

Zona 2

- Andratx. Foto 1: Ref. 13. Fotos 2, 3 i 4: autors.
- Port d'Andratx. Foto 1: autors. Fotos 2, 3 i 4: GMaps.
- S'Arracó. Totes les fotos: autors.
- Bunyola. Fotos 1 i 3: A. IBISEC. Fotos 2 i 4: autors.
- Orient. Fotos 5, 6 i 7: autors.
- Baix des Puig. Foto 8: Arxiu P. Cortès. Foto 9: autors
- Calvià (es Capdellà). Totes les fotos: autors
- Esporles. Totes les fotos: autors
- Pollença. Totes les fotos: autors
- Port de Pollença. Plànol: Ref. 13
- Puigpunyent. Foto 1: A. IBISEC. Foto 2: autors
- Sóller.
Santa Teresa. Fotos: autors.
Es Fossaret. Foto 1: A. IBISEC. Foto 2: autors.
Es Convent. Postal: Internet.
Col·legi Municipal d'Ensenyances Mitjanes. Les dues fotos: autors.
S'Alqueria des Comte. Les dues fotos: autors.
Ses Marjades. Fotos 1 i 3: Cedides pel propi centre. Fotos 2 i 4: autors.
L'Horta. Les dues fotos són de l'Arxiu IBISEC.
Santa Caterina. Foto 1: Ref. 13. Fotos 2 i 3: autors.
Biniaraix. Les dues fotos són dels autors.

- Valldemossa. Foto 1: Ref. 13. Foto 2: A. IBISEC. Fotos 3 i 4: autors.

Zona 3

- Alaró. Foto: autors.

- Binissalem. Fotos 1 i 2: Ref. 42. Fotos 3, 4, 5 i 6: autors.

- Consell. Foto 1: Arxiu IBISEC?. Foto 2: autors.

- Inca.

Graduada: Fotos 1 i 2: autors.

Institut: Foto: autors

Can Boqueta: Totes les fotos: autors

Tirasset: Foto 1 Ref. 54. Foto 2: autors

- Sa Pobla. Foto1: Arx. Aj. Sa Pobla. Foto 2: Arx. MLC. Foto 3: Ref. 48. Fotos 1 i 2: autors

- Marratxí.

Es Pont d'Inca. Foto 1: Arx. IBISEC. Foto 2: autors.

Es Pla de na Tesa. Foto 1: Arx. IBISEC. Foto 2: autors.

Sa Cabaneta. Foto 1: Arx. IBISEC. Foto 2: autors.

Pòrtol. Foto 1: Arx. IBISEC. Foto 2: autors.

- Santa Maria. Plànol façana i foto 2: Ref. 27 Fotos 1 i 3: autors.

- Selva. Foto 1: Ref. 13. Foto 2: autors. Foto 3: Ref. 3

Zona 4

- Algaida. Fotos 1, 2 i 3: Arxiu IBISEC. Foto 4: autors.

- Costitx. Foto 1: Ref. 13. Foto 2: autors.

- Llubí. Fotos 1 i 2: autors.

- Maria de la Salut.

Escola d'Abaix (nines) Foto 1: Arxiu IBISEC. Foto 2: autors.

Escola de Dalt (nins). Fotos 1 i 3: IBISEC. Fotos 2 i 4: autors

- Montuïri. Fotos 1 a 3: Ref. 73. Fotos 4 a 6: autors.

- Muro. Fotos 1 i 3: autors. Foto 2: Ref. 13

- Petra. Fotos 1 i 3: Arxiu IBISEC. Fotos 2, 4, 5 i 6: autors

- Porreres. Foto 1: Arxiu IBISEC. Foto 2: autors.

- Sant Joan. Fotos 1 i 3: Fotos 2 i 4: autors.

- Santa Margalida. Foto 1: Ref. 13. Foto 2: autors

- Sencelles. Fotos 1: Ref. 94. Fotos 2 i 4: autors. Foto 3: Ref. 13.

- Sineu. Fotos 1 i 2: Arxiu IBISEC. Fotos 3 i 4: autors.

- Vilafranca. Fotos 1 a 4: Arxiu IBISEC. Fotos 5 i 6: autors.

Zona 5

- Artà. Foto 1: Ref 13. Fotos 2, 3 i 4: autors.

- Manacor.

Antoni Maura. Foto 1: Ref. 13, Foto 2: autors

Sa Torre. Fotos 1 i 2: Ref. 19. Foto 3: Ref. 2. Foto 4: autors.

Sa Murtera. Foto 1: Ref. 19. Foto 2: autors.

Son Negre. Foto 1: Ref. 19. Foto 2: autors.

S'Espinagar. Foto 1: Ref. 19. Foto 2: autors.

Puig d'Alanar. Foto 1: Ref. 19. Foto 2: autors.

Port de Manacor. Foto 1: Ref. 13. Foto 2: autors.

- Sant Llorenç. Fotos 1, 2 i 4: autors. Foto 3: Ref. 02

- Son Carrió. Fotos 1 i 3: Ref. 13. Fotos 2 i 4: autors.

- Son Servera. Fotos 1, 3 i 5: Arxiu IBISEC. Fotos 2, 4 i 6: autors.

Zona 6

- Campos. Fotos 1, 2 i 4: autors. Foto 3: Cedida pel propi centre
- Felanitx.
 - Sa Graduada. Foto 1: J. Canet. Foto 2: Ref. 101. Foto 3: Mn. Xamena. Foto 4: A. Riera.
 - S'Institut. Foto 1: Arxiu Mn. Xamena. Fotos 2 i 3: Arxiu G. Bonnín (mut Masseta)
 - Son Negre. Foto 1: Arxiu J. Mayol. Foto 2: autors.
 - Cas Concos. Foto 1: Ref. 101. Foto 2: autors.
 - Portocolom. Foto 1: Revista Maina 3. Foto 2: autors.
 - Colònia Escolar de Portocolom: Fotos 1: IBISEC i Foto 2: Revista Maina núm. 3
 - Son Proenç: Foto 1: Ref. 101. Foto 2: autors.
 - Es Carritxó: Foto 1: Ref. 101. Foto 2: autors.
 - Son Calderó-Son Valls: Foto 1: Ref. 101. Foto 2: autors.
 - Son Mesquida: Foto 1: Ref 101. Foto 2: autors.
- Lluçmajor. Fotos 1 i 3: Arxiu M. Martin. Fotos 2 i 4: autors.
- Ses Salines. Fotos 1 i 3: Arxiu IBISEC. Fotos 2 i 4: autors.
- Santanyí. Foto 1: Ref. 02. Fotos 2 i 4: autors. Foto 3: Arxiu IBISEC.

Zona 7

- Alaior. Foto 1 i retalls de "Nuestra Escuela": Ref. 83. Foto 2: autors.
- Ciutadella. Foto 1: Web Escola. Fotos 2 i 3: autors. "Nuestra Escuela" Ref. 83.
 - S'Almudaina. Foto: autors
- Es Castell: Trebalúger. Foto 1: Ref. 80. Foto 2: autors.
- Ferreries. "N. Escuela" Ref. 83. Foto 1: Ref. 45. Aquarel·la: J. Jiménez. Foto 1: autors.
- Maó.
 - Escola Graduada: Fotos 1 i 2: Ref. 53. Foto 3: autors.
 - Escola Graduada 2: les tres fotos són dels autors.
 - S'Institut: Fotos 1 i 3: Ref. 41. Fotos 2 i 4: autors.
 - Lluçmaçanes: Foto: autors. Làmina: Internet
 - Sant Climent: Projecte: Ref. 83. Fotos 1 i 2: autors
 - Binicalaf: Foto 1: Ref. 83. Foto 2: Ref. 80.
 - Favàritx-Tramuntana: Foto 1: Ref. 80. Foto 2: Internet. Carta Ajuntament: Ref. 83.
- Sant Lluís. Fotos 1 i 2: Ref. 46. Fotos 3 i 4: autors.

Zona 8

- Eivissa.
 - Sa Graduada. Fotos 1, 2, 3 i 4: Ref. 1. Foto 5: autors.
 - Institut: Foto 1: Ref. 1. Foto 2: autors.
- Santa Eulària des Riu
 - Santa Gertrudis. Foto 1: Ref. 1. Foto 2: autors.
 - Sant Carles. Fotos 1 i 2: Ref. 1
- Sant Joan de Labritja
 - Sant Vicenç de sa Cala. Foto 1: Ref. 1. Foto 2: autors.
 - Sant Miquel de Balansat. Foto: Ref. 13.
 - Sant Llorenç. Foto 1: Ref. 1. Foto 2: autors.
- Sant Josep de sa Talaia
 - Sant Josep. Foto 1: Ref. 1. Foto 2: autors.
 - Sant Jordi. Projecte: Ref. 13. Foto: autors.
 - Ses Salines. Foto 1: Ref. 1. Foto 2: autors.

Zona 9

- Formentera. Foto 1: Ref 13. Foto 2: autors.

5 Bibliografia i altres referents consultats

General

01 *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*. Consell d'Eivissa i Formentera. Dirigida per Felip Cirer Costa.

02 *Gran Enciclopedia de Mallorca*. Editada por Promomallorca SA, patrocinada pel Consell Insular de Mallorca (1988-1991).

03 ALBERTÍ, J. i BASSA, R. *Les escoles petites a Mallorca*. Palma: ICE, 1985

04 ALZINA, J.; BLANES, C.; FIOL, P.; LE-SENNE, A.; LIMONGI, A., I VIDAL, A. *Història de Mallorca*. 1a edició. Palma: Editorial Moll, 1982.

05 BELLO, L. *Viaje por las escuelas de España*. Madrid: Editorial Magisterio Español, 1926.

06 CALVIÑO, C.; BIBILONI, P.; BENNÀSSAR, M.; MOLL, M.; VIDAÑA, L.; CASASNOVAS, M. i PRATS, E. *Història de les Illes Balears*. 1a edició. Palma: Edicions Documenta Balear, 2000.

07 CANUT, M. L.; AMORÓS, J. L.: *Maestras y libros (1850-1912)*. Palma: Universitat de les Illes Balears, Institut Menorquí d'Estudis, 2000.

08 CASASNOVAS, M. *Història de les Illes Balears*. 1a edició. Palma: Editorial Moll, 1998.

09 CASASNOVAS, M. I GINARD, D. *L'Època Contemporània a les Balears (1780-2005)* 1a edició. Palma: Edicions Documenta Balear, 2006.

10 COLOM, A. J. *Assaig d'història de l'educació a la Mallorca contemporània*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 1991, pàg. 69-76.

11 GIL, J. (coord.). *Historia de las Islas Baleares*. 1a edició. Palma: Ediciones de Turismo Cultural. Illes Balears, 2006

12 JANER MANILA, G. "Sobre l'educació, en temps de la Segona República". *L'escola en la memòria*. Palma: Ajuntament de Palma, Govern de les Illes Balears – Conselleria d'Educació i Cultura, Fundació Sa Nostra, 2007, pàg. 33-43.

13 MAYOL AMENGUAL, J. *L'arquitectura escolar de Guillem Forteza Pinya. Societat, cultura i política a la Mallorca de començament del segle XX*. Palma: Leonard Muntaner i Institut d'Estudis Baleàrics, 2011.

14 OLIVER JAUME, J. "Educació i societat a les Illes (1910-1930)". Dins Sureda, B. [et al.]. *L'educació a Mallorca (aproximació històrica)*. Palma: Editorial Moll, 1977, 1977, pàg. 141-186.

15 OLIVER JAUME, J. *L'Higienisme escolar a Mallorca. Aportacions a la sistematització del seu estudi (1880-1936)*. Palma: Direcció General d'Educació, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Govern Balear, 1992.

- 16 OLIVER JAUME, J.; SEGUÍ AZNAR, M. (ed.). *Guillem Forteza, arquitecte escolar*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Govern Balear, 1993.
- 17 OLIVER JAUME, J. *Escola i Societat. L'ensenyament a les Illes en el segle XX*. Palma: Editorial Moll, 1978.
- 18 OLIVER, J. i MATEU, D. "Les construccions escolars a les Illes en el segle XX". A *Comunicacions de les II Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans*. Palma: Departament de Pedagogia de la Universitat de les Illes Balears, 1978, pàg. 118-123.
- 19 SALOM SANCHO, J.M. "L'escola rural, la ventafocs dels centres educatius". A *L'escola en la memòria*. Palma: Ajuntament de Palma, Govern de les Illes Balears – Conselleria d'Educació i Cultura, Fundació Sa Nostra, 2006, pàg. 7-31.
- 20 SERRA, S. (coord.). *El segle XX a les Illes Balears*. 1a edició. Palma: Edicions Cort, 2000
- 21 SUREDA GARCIA, B. *L'educació a les Balears en el segle XIX*. Palma de Mallorca: Edicions Documenta Balear, col·lecció Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 1998.
- 22 SUREDA GARCIA, B. *L'educació a les Balears en el segle XX*. Palma de Mallorca: Edicions Documenta Balear, col·lecció Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 2000.
- 23 TUÑÓN DE LARA, M.: *La España del siglo XX. La quiebra de una forma de Estado (1898/1931)*. Tom 1. Barcelona: Editorial Laia, 1974, pàg. 128.
- 24 *100 años de La Última Hora. Tom I*. Palma: Última Hora, 1993.
- Específica**
- 25 ADROVER A. i CABOT, J: *Felanitx 1931-1939: República, Guerra i Repressió*. Ed. Res Pública; Eivissa, 2002.
- 26 AMENGUAL BINIMELIS, M. (2003). "La creació de les escoles rurals a Manacor". *II Jornades d'Estudis Locals. El segle XX a Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor, 2003, pàg. 225-240.
- 27 CANYELLES CRESPI, M. (2000). "L'ensenyança a Santa Maria del Camí". *II Jornades d'estudis locals. En memòria d'Andreu Bestard i Mas*. Palma: Ajuntament de Santa Maria del Camí. Gràfiques Mallorca, pàg. 27-54.
- 28 CARBONELL MATAS, J.; AULÍ GINARD, A.; RAMIS DE PLANDOLIT, E.; SERRA i BARCELÓ, J. *A l'ombra de la pissarra: de l'escola de ses Cadenes a la de s'Arenal*. Palma: AMEIB, 2011.
- 29 CARBONELL MATAS, J.; AULÍ GINARD, A.; RAMIS DE PLANDOLIT, E.; SERRA i BARCELÓ, J.: *A l'ombra de la pissarra: El mestre Madrigal*. Maria de la Salut: Associació Cultural Fent Carrerany, 2010.
- 30 CARRIÓ, P.J.; DOMÈNECH, M.V. i RAMIS, A. *Les Escoles de Palma en temps de la II República*. Calvià: Ed. Talaiots, 2013.

- 31 CERDÀ MARTÍN, M. (2006): *Monti-sion, 100 anys educant. Pollença (1905-2005)*. Pollença: El Gall Editor, Pàg. 122-125.
- 32 COLL CANYELLES, M. (2002) "La depuració dels mestres de la República a Marratxí". *III Jornades d'Estudis Locals de Marratxí*, Ajuntament de Marratxí, 2002, pàg. 275-283.
- 33 COLL MESQUIDA, G. *Quatre-cents anys d'ensenyança a Felanitx (1569-1969)*. Palma. L'Hiperbòlic Edicions, SL, 2011.
- 34 COMAS, F. (cord.). *L'Escola Annexa. 175 anys de formació pràctica de mestres a les Illes Balears*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2010.
- 35 COMAS, F. (coord.). *L'Escola Graduada de Palma. Cent anys aprenent (1912-2012)*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2012.
- 36 COMPANY, A. *Emili Darder Cànaves. El darrer batle republicà de Palma*. Ajuntament de Palma, 2008. (Col·lecció Biografies de Mallorquins, 21).
- 37 GONZÁLEZ BLANCO, I.M. i FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, J. "Construccions escolars als anys de la Guerra Civil (1936/1939)". *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 41-43.
- 38 GONZÁLEZ BLANCO, I.M. i FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, J. "L'Escola de Tiraset als anys de la Guerra Civil (1936/1939)". *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 25-28.
- 39 GONZÁLEZ BLANCO, I.M. i FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, J. "L'Escola Graduada als anys de la Guerra Civil (1936/1939)". *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 29-30.
- 40 GONZÁLEZ BLANCO, I.M. i FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, J. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança (1936/1937)". *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 45-52
- 41 MACIÁN, V. *El Instituto de Mahón, conquista de una sociedad*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis, Editorial Menorca, SA, 1998.
- 42 MARTÍ COLL, G. *Binissalem y su entorno*. Palma: Edicions Cort, 1978, pàg. 149-53.
- 43 MONER, C. *Emili Darder Cànaves (1895-1937): Vida i martiri*. Palma: Miquel Font, Editor, 2007.
- 44 OLIVER JAUME, J. "La construcció dels edificis escolars a Marratxí". *II Jornades d'Estudis Locals de Marratxí*. Ajuntament de Marratxí, 1998, pàg. 241-246.
- 45 PALLICER PONS, E. *La construcció d'escoles a Ferreries*. Ferreries: Ajuntament de Ferreries, Institut Menorquí d'Estudis [Separata Revista de Ferreries, núm. 6], 1999.
- 46 PONS COLL, G. (1996). *San Luis: 35 años de Historia* (diversos toms). Edita: Ajuntament de Sant Lluís, S'Auba 3a i Ed. Llevant, 1996, pàg. 131-137.

- 47 RAMIS GÓMEZ, F. "La construcció de les escoles a partir d'un cas concret: Algaida, 1926-1936". *Educació i Cultura*, núm. 13. Palma: 2000, pàg. 109-123.
- 48 ROIG RODRÍGUEZ, M. A. (1998). *S'Escola Graduada. Sa Pobla*: Ajuntament de Sa Pobla, 1998.
- 49 SANS, J.: *75 anys de l'Escola Pública de Son Ferriol 1925-2000*. Palma: Edicions Miramar, 2001.
- 50 VALERO MARTÍ, G. *Palma fora porta. Itineraris pel terme del municipi de Palma*. Ajuntament de Palma, 2007.
- 51 *100 Anys d'Educació a Artà*. Ajuntament d'Artà, 1991
- 52 *Els primers cinquanta anys del Politècnic*. Palma: Institut Politècnic de Formació Professional de Palma de Mallorca, 1983
- 53 *CP Sa Graduada, 75 anys d'història* (Maó, 1930-2005). Maó: CP Sa Graduada, Editorial Menorca SA, 2005
- 54 AMEIB. "Tirasset. Escola i mestres, 1932-1969". *XI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2011, pàg. 121-132.
- 55 AMEIB. "La depuració de professors de l'Institut d'Inca". *VIII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2008, pàg. 135-163
- 56 AMEIB. "Miquel Mercadal Ramis. Mestre de Can Boqueta (Inca)". *IX Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Edita Ajuntament d'Inca, 2008, pàg. 151-169
- 57 *Cinco Años de Promoción Educativa 1968-1973*. Palma: Ayuntamiento de Palma de Mallorca. Gráficas Jorvich, 1973.
- 58 *Proyecto General de Construcciones Escolares* (Aprobado en principio por el Ayuntamiento de la Ciudad, en sesión del día 9 de septiembre de 1931). Ayuntamiento de Palma de Mallorca. Comisión de Cultura. 1931.
- Revistes**
- 59 "El problema escolar de Palma". Editorial. *La Nostra Terra* (octubre, 1931).
- 60 "Els edificis escolars". Editorial. *La Nostra Terra* (novembre, 1929).
- 61 "Notícies: Celebració aniversari República i construccions escolars". *La nostra Terra* (Rev. Núm. 76: abril, 1934).
- 62 *L'Arc. Revista de l'Institut de Ciències de l'Educació*. Monogràfic sobre *Història de l'educació al segle XX*, núm. 5. ICE-UIB.
- 63 *Màgica. Revista del CP Sant Jordi de Palma. Edició extraordinària estiu 92* (1992).
- 64 *Pissarra. Revista periòdica d'informació de l'ensenyament de les Illes Balears del sindicat STEI*. Monogràfic dedicat a "La depuració dels mestres a les Illes Balears durant la guerra civil", núm. 117 (setembre-octubre, 2004).

- 65 *Randa*, números 3, 4, 20 i 28. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, SA.
- 66 ALZINA SEGUÍ, P. "100 anys de l'Escola Graduada d'Alaior (1910-2010). Illa de Menorca". *Revista Educació i Cultura*. Universitat de les Illes Balears. 2011.
- 67 ALZINA SEGUÍ, P. *La Escuela Libre de Alayor (1906-1939)*. Publicación del Seminario Didáctico de Geografía e Historia. núm. 1. Mahón: Inst. Nacional de Bachillerato, 1980.
- 68 ALZINA SEGUÍ, P. (2005): "164 anys d'escola a Sant Climent (illa de Menorca)", *Educació i Cultura. Revista Mallorquina de Pedagogia*. [Palma], núm. 18, 2005, pàg. 39-51.
- 69 FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, J. i GONZÁLEZ BLANCO, I.M. "L'escola de Tiraset als anys de la guerra civil". *Revista Cantabou, revista del CPR Inca*, núm. 6, de març del 2001. Inca. Mallorca. 2001. Pàg. 23-25.
- 70 FONT BENNÀSSAR. "L'antic edifici de l'escola pública de Valldemossa". *Plecs de Cultura Popular XX, L'ensenyament a Valldemossa*. Revista Miramar. Pàg. XIX-XXIII.
- 71 FULLANA, M. "Guillem Forteza, arquitecte". *Lluc*, núm. 623 (febrer de 1973), pàg. 19.
- 72 JANER MANILA, G. "Les escoles de Guillem Forteza". *Lluc*, núm. 776 (1993).
- 73 MAYOL AMENGUAL, J. (2008): *Història de la construcció de Ses Escoles de Montuiri*. Manacor. Edita: Revista Bona Pau. 2008
- 74 OLIVER JAUME, J. "L'arquitecte Guillem Fortesa i les construccions escolars". A *Lluc*, núm. 662, 1976, pàg. 18-21.
- 75 OLIVER JAUME, J. (1998). "La construcció dels edificis escolars i la consolidació del sistema educatiu a les Illes Balears: una introducció històrica". *L'Arc*, núm. 5, ICE-UIB, 1998, pàg.13-16.

Altres fonts d'informació

- 76 *Gaceta de Madrid*. Madrid
- 77 *La Almudaina*. Palma
- 78 *Última Hora*. Palma
- 79 *Bellpuig, revista digital*. Fundació Revista Bellpuig. Artà.
- 80 *Menorca.info. Entre els plecs de la memòria | L'educació al camp. Reportatges d'Adolf Sintès*
- 81 Treball no editat: *Escoles i serveis educatius de la comarca de Sóller durant el segle XX*. Jaume Albertí. 2010. Sóller.
- 82 *Mapa de carreteres de Mallorca*. Departament d'Obres Públiques. Direcció Insular de Carreteres. Consell de Mallorca.

- 83 ALZINA SEGUÍ, P.: *Exposició sobre l'educació a Menorca*. Panells.
- 84 MAS, J. *La letra sin sangre entra*. Article a *Diario de Mallorca (Almudaina)*, de 21 de maig de 2006.
- 85 VILANOVA RIBAS, M. i MORENO, X. *Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981*. Madrid: CIDE (MEC). 1990
- 86 *Actes de la Junta d'Instrucció Pública d'Inca*. Arxiu Municipal. Inca
- 87 *Actes Municipals de l'Ajuntament d'Inca*. Arxiu Municipal. Inca
- 88 *Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Bunyola*
- 89 *Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Palma*
- 90 *Ayuntamiento de Palma de Mallorca: Plan general de construcciones escolares. Informe gráfico de su actual estado de desarrollo*. Palma de Mallorca, Marzo de 1971.
- 91 *Censos de población*. Instituto Nacional de Estadística. INEbase Historia.
- 92 *Conversa amb Àngels Fermoselle*, membre d'ARCA i de l'Associació de veïns de Pere Garau, que ens va donar informació i les fotos referents a aquesta escola.
- 93 *Conversa i visita guiada a les escoles del municipi de Sóller amb Jaume Albertí el 20.04.2010*.
- 94 *Escola Son Juny. Sant Joan (2010). 25 anys Col·legi Son Juny. Breu ressenya de l'educació a Sant Joan*.
- 95 *Informació de Joan Carbonell de l'AMEIB que també ens va acompanyar a la visita a l'escola de Can Boqueta*
- 96 *Informacions i documentació aportada per la professora Rafi Sánchez, directora del CEIP Son Espanyolet. Palma*
- 97 *La Criança A: palmavirtual.palmademallorca.es*
- 98 Museo Pedagógico Provincial. *El problema escolar en Baleares* (Ensayo de solución total). Palma: Tipografía Guasp, 1926.
- 99 *Pere Garau, un barri amb història*. Exposició itinerant d'ARCA, Associació per a la Revitalització de Centres Antics, formada per 20 panells, un dels quals dedicat a l'escola de Pere Garau. Aquesta exposició es va mostrar diversos dies del mes de maig de 2009, a les places de Pere Garau i de Francesc Garcia Orell.
- 100 *Pla General d'Ordenació de Palma*.
- 101 Publicació de l'Ajuntament de Felanitx: *L'Obra de la República a Felanitx (a la coberta)/ L'obra municipal lliberadora progressiva de "esquerra republicana" a la ciutat de Felanitx es estat això: Una continuada afirmació* (a la portada). Editorial: Estampa Felanitxera, s/a. ca. 1935, Felanitx (Mallorca): 1935
- 102 *Reial ordre de 31 de març de 1923 per a la construcció d'edificis escolars*.

Referents bibliogràfics consultats a cada apartat:

(en els casos en què s'ha fet consulta)

Contextualització històrica: 4, 6, 8, 9, 11, 20, 91

Contextualització educativa: 13, 30, 85, 91

Zona 1:

Municipi de Palma: 30, 36, 43, 50, 57, 58, 59, 90, 100

Escola Graduada (Palma): 17, 35

Escola Cecili Metel: 58, 13

Escola Casa de la Criança: 97

Escola de Pràctiques: 17, 34

Institut Balear: 2, 8

Escola Jaume I: 13

Escola Ses Finestres Verdes (Alexandre Rosselló): 13, 61, 77 i 78

Escola de Treball: 52

Escola Pere Garau: 92, 99

Escola de la Soledat: 13

Escola d'es Vivero: 77

Escola de Son Ferriol: 49

Escola de sa Casa Blanca (nines): 100

Escola de Sant Jordi (Palma): 63

Escola des Coll d'en Rabassa: 58, 61, 77

Escola de s'Arenal: 28, 58, 76

Escola de Son Espanyolet: 58, 61

Escola de Santa Catalina: 58

Escola de Son Serra: 2, 58

Escola des Secar de la Real: 58

Zona 2:

Escola d'Andratx: 13

Escola des Port d'Andratx: 2

Escola de s'Arracó: 2

Escola de Bunyola: 13

Escola de nins d'Orient: 2

Escola de nines d'Orient: 2

Escola de Baix des Puig: 88

Escola d'Esporles: 13

Escola de Pollença: 31

Escola des Port de Pollença: 13

Escola de Puigpunyent: 2, 13

Municipi de Sóller: 81, 93

Escola de Valldemossa: 13, 70

Zona 3:

Escola d'Alaró: 2, 13

Municipi de Binissalem: 13, 42
Escola de Consell: 2, 13
Municipi d'Inca: 13, 86, 87
Escola Graduada d'Inca: 39
Institut Elemental d'Inca: 40, 55
Escola de Can Boqueta (Inca): 56, 95
Escola de Tirasset (Inca): 38, 54, 69
Escola Graduada de sa Pobla: 13, 48
Municipi de Marratxí: 13, 32, 44
Escola de Santa Maria: 13, 27
Escola de Selva: CP Es Putxet: 13

Zona 4:

Escola d'Algaida: CP Pare Bartomeu Pou: 13, 47
Escola de Costitx: 13
Escola de Sa Serra (Llubí): 2
Municipi de Maria de la Salut: 13 i 29
Escola de Montuïri: 13 i 73
Escola de Muro: 13
Escola de Petra: 13
Escola de Porreres: 2
Municipi de Sant Joan: 13, 94
Escola de Santa Margalida: 13
Municipi de Sencelles: 13
Escola de Sineu: 13
Escola de Vilafranca: 13

Zona 5:

Escola d'Artà: 13, 51
Municipi de Manacor: 13, 26
Municipi de Sant Llorenç: 13
Escola de Son Servera: 13

Zona 6:

Municipi de Campos: 2
Municipi de Felanitx: 13, 25, 33, 101
Escola de Lluçmajor: 13
Escola de ses Salines: 2
Municipi de Santanyí: 13

Zona 7:

Illa de Menorca: 80, 83
Escola Graduada d'Alaior: 66, 67
Escola Graduada Joan Benejam (Ciutadella): 13
Escola Rural S'Almudaina (Ciutadella): 80

Escola de Trebalúger (es Castell): 80
Escola Graduada de Ferreries: 45
Escola Graduada de Maó: 53
Institut de Maó: 41
Escola de Sant Climent (Maó): 68
Escola de Binicalaf (Maó): 80
Escola Tramuntana de Favàritx (Maó): 80
Escola de Sant Lluís: 46

Zona 8:

Illa d'Eivissa: 1, 13

Zona 9:

Illa de Formentera: 1, 13

Nota: Quan els referents s'indiquen a una illa, zona o municipi, aquests serveixen per al conjunt o per a alguna de les escoles de l'illa, zona o municipi. Sols es citen els referents, de les escoles que hi estan compreses, individualitzats en els casos en què hi hagi un referent específic per a aquella escola. En els municipis on hi ha una única escola indicam el referent, o referents, a l'escola en comptes del municipi.

6 Agraïments:

Administratives del Consell Regulador de Denominació d'Origen de Binissalem, batle de Consell, Club Diario de Mallorca, companys i companyes de promoció de magisteri d'Eivissa i Menorca, equips directius i equips docents de Ses Finestres Verdes, Jaume I, es Coll d'en Rabassa, s'Arenal, Sant Jordi, es Secar de la Real i es Viver, exalumne de Son Negre de Felanitx, Museu de sa Jugueta, personal administratiu dels ajuntaments de Consell i de Petra, senyora de la botiga de davant l'escola d'Andratx, Francisca Adrover, Jaume Albertí, Paco Alburquerque, Pere Alzina, Antoni Aulí, Elvira Badia, Juan Bernal, Miquel Borràs, Joan Carbonell, Antònia Cardell, Francesc Castanyer, Felip Cirer, Eduardo Connolly, Cati Covas, Àngels Estévez, Àngels Fermoselle, Carles Fluxà, Joan Font, Laura Jurado, Manel Llabrés, Maria Llull, Joan Manera (Andratx), Andreu Manresa, Francisca Marí, Anneliese Martí, Margalida Martin Rimada, Josep Mascaró, Jaume Mayol, Sagrario Narváez, Francisca Pascual, Gabriel Pieras, Antonia Quetglas, Esperança Ramis, Antoni Ramis Laloux, Nanda Ramon, Margalida Salom, Margalida Salvà, Rafi Sánchez, Jaume Sastre (CEIP de Pòrtol), Jaume Serra, Frederic Soberats, Jaume Soler, Bernat Sureda Garcia i Joan Vanrell. Gràcies a aquestes persones, ha estat possible aquest llibre.

7 Mecenes a través de Verkami:

<http://www.verkami.com>

Aquest llibre, "Les escoles de les Illes Balears en temps de la II República", en la seva primera edició pública, gener de 2015, s'ha pogut imprimir gràcies al finançament social d'un grup nombrós de mecenes individuals i institucionals. Els mecenes que han fet possible l'edició del llibre són:

Aina Canet i Pere Llofriu
Amador Alzina Sans
Ana Huertas Calatayud
Ana Laura
Angel Garcia de Jalon Lastra
Antoni Casas
Antoni Fullana Bauça
Antoni Morante
Antoni Ramis Laloux
Antònia Dolç Company
Assumpta Mascaró
Ateneu Pere Mascaró
Auba Vanrell
Bartomeu Carrió Trujillano
Bartomeu Llinàs Ferrà
Bartomeu Rotger Amengual
Beatriz Dengra Rosselló
Bel Busquets
Belpalou23
Berenice
Bernat Sureda
Biel Barceló Bauzà
Camassimo
Carme Martorell
Carmen Oreja

Catalina Mas Homar
Catalina Porcel Salvà
Catalina Vidal Llabrés
Catalina Vidal Llabrés
Cristina Ferrer
Dolors Ramis Caldentey
Elvira Badia
Enric Pozo Mas
Es racó des PT
Eusebi Riera
Família Amer Fernández (Selva)
Família Amer Fernández (Selva)
Família Ferrà Sansó
Familia Homar Genovart
Francesc Albert Beltrán Serrano
Francesc Castaner
Francesca Pons Pons
Francisca Dols Company
Francisco Garcia Caraballo
Fred Laloux
Garriguer
Guida Allés
Guillem
Guillem Bestard
Guillem Fiol Tomàs

Isaac Ayuso
Isabel Ramis Caldentey
Isidor Marí
J Sales
Jarajà Morey Suau
Jaume
Jaume Barceló
Jaume March
Jaume Mascaró Moll
Javier Vegas
Jcaimari
Jeroniantimoni
Jlmascaromelia
Joan Carrió
Joan Ferrà
Joan M Gelabert
Joan Mateu
Jordi Blat de Moro
Jordi Cloquell "Artiller"
Jordi Picó
Jordi Sastre i Cursach
Jordi Vallespir Soler
Josep López
Josep Maria Rotger Cerda
Josep Maria Rotger Cerda
Josep Rubio
Josep Serra
Kathrine Wenham
Kika Coll
Lina Moner
Lluc Socies
Llucia Estaràs
Lluis Juncosa
M.C.I.M.
Mª Ángeles Fernández Valiente
Mª Antònia Roig Rodríguez
Mª Josep Covas
Macu
Magdalena Mateu Gelabert
Magdalena Riutort
Magdalenae
Mamuse
Manbarcen
Manolo
Marc Morell
Marga Mir Caldentey

Margalida Garcies
Margarita
María Ángeles Nuño Morer
Maria Antonia Manresa
Maria Collado
Maria de la Sala
Maria Jose Sureda
Maria Pilar Juan Ferrer
Maribel González
Marina
Marita Camacho Lliteras
Marta Peset Pons
Martí Gené i Ramis
Martí March Cerdà
Mateu Tomàs Humbert
Miquel Àngel Ballester
Miquel Àngel Ballester
Miquel Mas Garau
Miquel Morey Mas
Miquel Oliver
Montserrat
Neus Vich Salas
Pep Valero
Pepa Roca
Pere Antoni Mateu Caldes
Pere Manel Mulet i Ferrer
Pere Rios Martorell
Pilar Pons
Ramon Bassa i Martín
Ricard Vila Barceló
Salvador Domènech i Domènech
Sanfanelakis
Sebastià Avellà Salvà
Sebastià Vives "perleta"
Sole Trapero
STEI Intersindical
Teresa Caimari
Toni Calafat
Toni Llull
Tonina Siquier
Victor Carrió Cladera
Xavier
Xavier Morell
Xavier Ramis Caldentey
Xisca Prats Parrón
Yago Ramis Laloux

